

Soinin Kukon- ja Liponkylien asutus
vuosina 1567-1920

Markku Ylätaalo
Suomen historian
Pro gradu-tutkielma
Historian ja Etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
2.6.2004

**JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
HUMANISTINEN TIEDEKUNTA
HISTORIAN JA ETNOLOGIAN LAITOS**

Markku Ylätaalo

SOININ KUKON- JA LIPONKYLIEN ASUTUS VUOSINA 1567–1920

Pro gradu-tutkielma

Suomen historia

Kesäkuu 2004

130 sivua

Tutkimuksen aiheena on Soinin kunnan Kukon- ja Liponkylien asutushistoria vuosina 1567–1920. Työn keskeisimpänä tavoitteena on selvittää, kuinka paljon alueella oli tutkittavalla ajanjaksolla erilaisia asumuksia eli maakirjataloja, torppia tai muita asumuksia sekä tutkia miten ja miksi näiden välinen jakauma muuttui tutkimusajalla. Työn keskeisiin tavoitteisiin kuuluu myös selvittää kruunun uudisasutustoiminnan, erityisesti isojaon, vaikutus tutkimusalueen asutukseen. Muina työn keskeisinä tavoitteina ovat isäntäluettelon laatiminen tutkimusalueen taloista sekä väestömäärän kehityksen ja asutuksen painopistealueiden selvittäminen.

Työn tärkeimpiä lähteitä ovat alueen seurakuntien väestörekisteriarkistot ja niistä erityisesti pää- eli rippikirjat, tiliasiakirjoista erityisesti henki- ja maakirjat sekä maanmittausasiakirjoista tutkimusalueen isojaon kartat ja asiakirjat. Tutkimuskirjallisuudesta tärkeimpiä **lähteitä** ovat *Toivo Nygårdin ym. Järvisseudun historia I-III*, *Mauno Jokipiin Vanhan Ruoveden historia I* sekä *Eino Jutikkalan Suomen talonpojan historia*.

Tutkimusalueen asutuskehitys oli varsin verkkaista ensimmäisten talojen ilmaantumisesta 1560-luvulla 1700-luvun puoliväliin. Asutuksen laajentumista sitoivat erityisesti jatkuvat sodat ja katovuodet, joiden seurauksena asukasluku alueella ei juurikaan päässyt nousemaan. Lisäksi kruunun suhtautuminen uudisasutukseen oli penseä, erityisesti merkantilistisen talousjärjestelmän aikana, jolloin asutusta rajoitettiin useillakin määräyksillä. Kahdeksannentoista vuosisadan puolivälistä alkaen rajoituksia purettiin asteittain ja pitkin 1800-lukua tutkimusalueen uudisasutusedellytyksiä parannettiin edelleen. Tärkeimpiä muutoksia olivat torppien perustamisen salliminen myös talonpoikaismaalle, uudisraivauksen salliminen ja tukeminen, talonositusten helpottaminen ja isojaon uudisasutustoimet. Myös kruununtilojen perinnöksiösten salliminen vahvisti talonpoikien asemaa. Kruunun uudisasutustoimien, nopean väestönkasvun ja tervatalouden nousun myötä tutkimusalueen asuttujen savujen kokonaismäärä nousi vuoden 1750 kuudesta vuoden 1820 kolmeenkymmeneen. Taloudellisten edellytysten edelleen parantuessa asuttuja savuja oli vuonna 1870 jo lähes sata ja tutkimusjakson lopulla lähes kaksi sataa. Vastaavasti asukasluku oli 63 vuonna 1750, 286 vuonna 1820, 528 vuonna 1870 ja 1116 vuonna 1920.

Asutuksen rungon muodostivat erityisesti asutuksen varhaisimpina vuosisatoina alueen kantatalot, jotka ajan saatossa jakautuivat yhä pienempiin osiin ja joiden ympärille kehittyi muun asutuksen kautta kylänosia eli ns. periä. Vuokralaisasutuksen alkuvaiheessa 1700-luvun lopulta alkaen sen rungon muodostivat maanviljelykseen perustuneet torpat, mutta taloudellisten olosuhteiden muuttuessa 1800-luvun lopulla maa- ja metsätalouden työväen asuttamat itsellisasunnot ja mäkituvat nousivat määrältään ohi torppien tasoihin talonsavujen kanssa.

Asiasanat: asutushistoria, isojako, Kukonkylä, Liponkylä, Kolunkylä, Hautakylä

Säilytyspaikka: Historian ja Etnologian laitos

1. Tehtävä.....	1
1.1. Tutkimusalue.....	1
1.2. Aiempi tutkimus alueen asutushistoriasta.....	6
1.3. Aiheen rajausta ja tutkimuskysymykset.....	9
1.4. Käytettävät lähteet.....	10
1.5. Talo, kylä, perhe, maanluonnot ja verostatukset.....	13
2. Asutuksen varhaisvaiheet.....	16
2.1. Satakuntalaisten erämaasta Ähtärinkyläksi.....	16
2.2. Väestö 1600-luvulla.....	22
2.3. Koettelemusten kausi 1600– ja 1700-lukujen vaihteessa.....	24
3. Isovihasta isojakoon.....	31
3.1. Rauhan palattua verkkaista kehitystä vuosina 1722–1750.....	31
3.2. Talollisuuksien vaihtuvuus ja talojen periminen.....	34
3.3. Muutosten kausi vuosina 1750–1820.....	37
3.3.1. Uudisasutuksen yleiset edellytykset tutkimusalueella.....	37
3.3.2. Talonjakoja.....	42
3.3.3. Torppia ja uudistaloja.....	45
3.3.4. Sotilastorpasta taloksi.....	51
3.4. Väestö vuosina 1720–1820.....	57
4. Isojaosta 1870-luvulle.....	62
4.1. Isojako.....	62
4.1.1. Isojaon tavoitteet.....	62
4.1.2. Kukon- ja Liponkylät isojaon alkaessa.....	64
4.1.3. Isojako Kukon- ja Liponkylissä.....	65
4.1.4. Isojako ja kruunun asutustoiminta.....	68
4.2. Uusia talonsavuja.....	74
4.3. Perinnöksiöt.....	76
4.4. Vuokralaisasutuksen uusi nousu.....	79
4.5. Aukaslulun kehitys vuosina 1820–1870.....	86
5. Kukon- ja Liponkyläien pientilavaltaistuminen.....	88
5.1. Tilalulun kasvu.....	89
5.2. Tilat vaihtavat omistajiaan.....	94
5.3. Vuokralaisasutus: torpparilaitoksen huippukaudesta mökkiläistymiseen.....	97
5.4. Väestö vuosina 1870–1920.....	100
6. Tiivistelmä.....	102
Lähdeluettelo.....	105
Liite 1: Kukon- ja Liponkyläien talonhaltijaluettelo.....	111
Liite 2: Torpat ja niiden asukkaat vuoteen 1900.....	124

1. Tehtävä

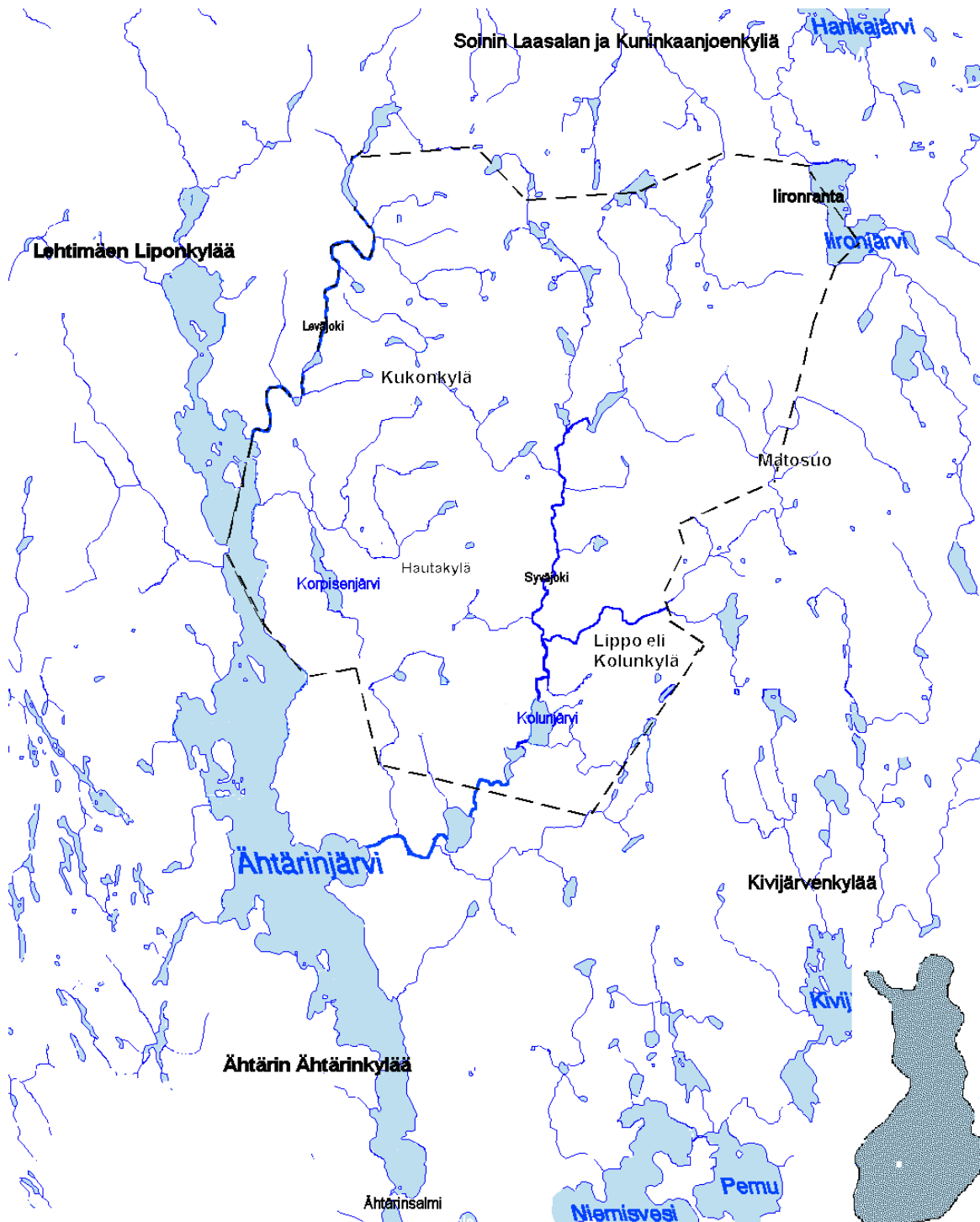
Tämä tutkimus lähti aikanaan liikkeelle kotiseutunsa, Soinin Hautakylän, historiasta kiinnostuneiden asukkaiden aloitteesta. Heidän keskuudessaan heräsi ajatus omasta kyläkirjasta, jollainen jo niin monella muullakin kylällä on. Kyläkirja ei kuitenkaan synny pelkän innostuksen voimalla. Tältä pohjalta kyläyhdistys esitti paikalliselle Kansalaisopistolle perinnepiirin aloittamista Hautakylällä. Piiri on vuoden 2003 alusta saakka koonnut perinteestä kiinnostuneita keräämään perinnetietoa, joka aikanaan on tarkoitus koota kyläkirjaksi.

Kyläkirjaprojektiin liittyen kyläyhdistys tilasi minulta, syntyperäiseltä hautakyläläiseltä, opinnäytetyön liittyen alueen historiaan. Luonnolliselta tuntuva valinta aiheeksi ja alueen historian tutkimuksen aloitukseksi oli asutushistoria, semminkin kun se suurelta osin oli ennestään huonosti tunnettu. Tutkimustyön päästessä vauhtiin alkoi selkiytyä Hautakylän historian tutkimisen suurin ongelma; liioitellen sanottuna se, ettei koko kylää ollut ennen 1920-lukua. Osoittautui käytännössä mahdottomaksi tutkia Hautakylän aluetta erillisenä siitä vanhasta yhteydestä, joka sillä oli entisiin kyläkokonaisuuksiin. Siksi tutkimusaluetta on alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen jouduttu laajentamaan, joskin edelleen hieman kompromisseja tehden.

1.1. Tutkimusalue

Tutkimuksen kohteena ovat hallinnollisia termejä käyttäen Soinin kunnan Kukon- ja Liponkylät Etelä-Pohjanmaan maakunnan itäosissa, lähellä Keski-Suomen maakuntaa. Alueen rajana on etelässä ja lännessä Ähtärin vastainen raja sekä hieman pohjoisempaan Lehtimäen vastainen raja, joka suurelta osin kulkee Ähtärinjärveen laskevaa Leväjokea pitkin. Lännessä alueen luonnollisena rajana toimii Ähtärinjärvi. Idässä rajana on laaja valtion omistuksessa oleva Matosuo siten, että rajalinja kulkee linjalla Matolampi – Iironjärven eteläpää. Pohjoisessa alueen rajana on Kuninkaanjoenkylä siten, että rajalinja kulkee linjalla Iironjärven pohjoispää – Peräneva. Kukon- ja Liponkylien välinen raja kulkee alueen eteläosissa Kolunvesistöä mukaillen. Naapurikylinä tutkittavalle alueelle ovat etelässä Ähtärin Ähtärin- ja Kivijärvenkylät, idässä Soinin

Kivijärvenkylä, Pohjoisessa Soinin Kuninkaanjoen- ja Laasalankylä sekä Lehtimäen Liponkylä.¹

Kartta 1: *Tutkimusalue*

¹ Kyläjako ja esiintyvät naapurikylät ovat lähinnä maanmittaukseen perustuvia aluekokonaisuuksia, joiden voidaan sanoa olevan erilaisista kyläjaon perusteista kaikkein täsmällisimpiä ja pysyvimpiä.

Nykypäivän näkökulmasta Kukon- ja Liponkylä eivät vastaa asutuksen todellisuutta, vaan ne ovat varsin pitkälle hallinnollisia kokonaisuuksia. Kukonkylästä on erilliseksi kyläksi erottunut Hautakylä viimeistään 1950-luvulle tultaessa. Ehkä keskeisin syy tähän eriytymiseen oli koululaitoksella; oma koulu alettiin tuntea enemmän yhdistäväksi tekijäksi kuin esim. maanjaolliset tekijät, joten kylä alkoi 1900-luvun mittaan merkitä samaa kuin koulupiiri. Idässä Kukonkylän alue tekee kiilan Iironjärven rantamille, mutta asutuksen todellisuudessa Iironjärven alue on osa nykyistä Parviaisen kylää. Liponkylä etelässä taas muodostaa oman varsin erillään olevan kylänsä, joka tunnetaan kantatalonsa mukaan paremmin nimellä Kolunkylä. Koko alueen asutukselle on tyypillistä sen hajanaisuus, joten alue on jakautunut lisäksi lukuisiin eri kylänosiin eli ”periin”. Tällaisista mainittakoon esim. talonnimiin perustuvat Kanto-, Teeri-, Halla- ja Patamanperä. Asutuksen hajanaisuudesta johtuen ei alueella ole varsinaisia taajamia, jonkinlaisia asutuksen painopisteitä kylläkin: Kukonkylässä asutus on painottunut Kukonmäen läheisyyteen, Soini – Lehtimäki-tien varteen. Hautakylällä asutus on enemmän hajallaan, joskin Hautamäen-Seppälänmäen alueella asutus on tiiviimpää. Liponkylällä asutus on keskittynyt Kolunmäen läheisyyteen.

Historia-tieteen näkökulmasta alue on kuitenkin paljon yhtenäisempi. Alueet kuuluivat hallinnollisesti aina 1820-luvun isojakoon saakka vanhan Ruoveden Ähtärinkylään, johon kuuluivat myös laajat alueet Ähtärinjärven rantamaita nykyisellä Lehtimäellä (Lehtimäen Liponkylä) ja Ähtärissä (Ähtärinkylä).² Nykyiset hallinnolliset kylien ja pitäjien rajat alkoivat muotoutua seurakunnallisen jakautumisen ja isojaon myötä. Tultaessa 1860-luvulle, olivat rajat erinäisten siirtojen jälkeen varsin pitkälle sellaiset kuin ne ovat nykyään.

Erityisesti isojakoa edeltävällä ajalla kuuluminen saman hallinnollisen kylän piiriin oli asutuksen kehittymisen kannalta keskeinen tekijä. Hallinnolliset jaot muokkasivat metsien yhteisomistuksen ajalla esimerkiksi ns. nautinta-alueita, mikä taas osaltaan vaikutti sosiaalisten suhteiden muotoutumisen kautta asutukseen. Vaikka esim. Iiron alue kartalta katsottuna on varsin erillään tutkimuksen muusta alueesta, oli

---

² Seurakuntajaossa koko alue kuului 1650-luvulta lähtien Ähtärin kappeliin. Vuonna 1793 Kukonkylä siirrettiin vasta perustettuun Soinin rukoushuonekuntaan. Hieman myöhemmin Ähtärinkylän pohjoisosia siirrettiin Lehtimäen kappeliseurakuntaan. Liponkylä siirrettiin Ähtäristä Soiniin vuonna 1840. Alueen seurakunnallisesta hajaantumisesta huolimatta se säilyi hallinnollisissa jaoissa yhtenä Ähtärinkylänä isojakoon saakka.

kanssakäyminen Iiroilta muualle Ähtärinkylään varsin vilkasta. Siksi on perusteltua pitää Iiroon alue osana tätä tutkimusta.

Kuten edellä on jo mainittu, ovat myöhemmät hallinnolliset jaot hajottaneet entistä Ähtärinkylän kokonaisuutta. Aina ei rajoja muutettaessa ole otettu huomioon asutuksen todellisuutta, vaan muutokset perustuvat enemmän esimerkiksi seurakuntien kannattavuusseikkoihin. Liponkylän suunnalla Soinin ja Ähtärin rajamuutos vuodelta 1840 laittoi kuntien rajan kulkemaan keskellä vanhaa kyläpiiriä. Samoin on asian laita Soinin ja Lehtimäen rajalla Ähtärinjärven rantamilla. Tulisiko tutkimuksen alueellisen rajauksen siten noudattaa asutuksen todellisia rajoja vai hallinnollisia rajoja? *Pentti Renvallin* mukaan tutkittaessa jotain ns. paikallista aihetta ei varsinaisesti tutkita itse aluetta, vaan sitä yhteisöä, joka alueella asuu. Tutkimuksen kohteena eivät siis ole tapaukset, jotka ovat sattuneet tietyllä alueella, vaan jotka ovat sattuneet joukolle ihmisiä. Tämän joukon määrittämisessä käytetään apuna alueellisia ja hallinnollisia rajoja.³ Rajaamisen ideaalina voidaan siten sanoa olevan eräänlainen sosiaalinen rajaaminen, joka tosin usein joudutaan alistamaan käytännöllisempiin hallinnollisiin rajoihin. Voidaan toisaalta sanoa, että hallinnollisten jakojen taustalla on usein ollut tietty sosiaalinen kokonaisuus ja että hallinnollinen jako on syntyessään edelleen vahvistanut yhteisönsä koheesiota.

Voidaanko siis tutkittaessa sosiaalisia kokonaisuuksia seurata orjallisesti hallinnollisia rajoja? Kukon- ja Liponkyläen kohdalla yksiselitteistä rajaamista on mahdotonta tehdä, mutta tässä tutkimuksessa pyritään noudattamaan kompromissia hallinnollisen ja sosiaalisen rajaamisen suhteen. Tällöin on tehtävä muutama tarkennus luvun alussa tehtyyn määritelmään. Tutkimusalueessa ovat mukana Liponkylän suunnalta Hanganmäen ja Salmen eli Rautamullan talot, jotka kuuluvat Ähtäriin, sekä Ähtärinrannan suunnalta Leikkarin talo, joka kuuluu Lehtimäkeen. Näillä taloilla on pitkäaikaiset ja tiiviit yhteydet muuhun tutkittavaan alueeseen, mikä tarkemmin käy ilmi tutkimuksen edetessä.⁴

Keskeinen tekijä asutuksen synnyssä ja muotoutumisessa on alueen maastolla. Tutkimusalue kuuluu Suomenselkään eli Sisä-Suomen järviolueen ja Pohjanmaan

---

³ Renvall 1965, s. 263-264.

⁴ Leikkarin talo muodostaa Lehtimäkeen kuuluvan saarekkeen keskelle Soinia, joten sen ottaminen mukaan tutkimukseen lienee yksiselitteistä.

jokien väliseen vedenjakajaseutuun. Tästä syystä Kukon- ja Liponkylien maastolle ovat ominaisia lukuisat mäet ja suoalueet mäkien välissä. Ajan saatossa asutus on keskittynyt näiden mäkien laeille ja rinteille. Näin on syntynyt tutkittavan alueen asutukselle tyypilliset osakylät eli "perät", joissa kantatalojen etäisyys on usein kilometrejä. Alueella vallitseekin mieluummin ns. itäsuomalaistyyppinen hajakyläasutus kuin länsisuomalaistyyppinen ryhmäkyläasutus. Erityisesti alueen eteläosissa Kolunmäki nousee reilusti yli 200 metriä merenpinnasta eikä 200 metrin raja ole harvinainen muuallakaan. Laajuudeltaan vaihtelevat suoalueet kattavat alueen pinta-alasta noin puolet. Alueista laajimpia ovat erityisesti Matosuo idässä ja Teerisuo lännessä, ja ne on osittain otettu käyttöön turvetuotannossa. Pienemmistä suoalueista osa on otettu ajan saatossa käyttöön viljelyksessä.

Menneinä vuosisatoina vesistöillä on ollut suuri merkitys kulkureitteinä, ja ne ovat siksi ohjanneet esim. alueen kaupan suuntautumista. Tutkittava alue on vedenjakajaseutua, sillä Kukonkylän itäosista (Iron alue) vedet virtaavat ns. Saarijärven reittiä pitkin Kyminjokeen ja edelleen Suomenlahteen, kun taas muualta alueelta vedet valuvat Ähtärintjärven kautta lounaaseen Kokemäenjokea pitkin. Välittömästi alueen pohjoispuolelta vedet kulkevat Ähtävänvesistöä pitkin Pohjanlahteen.⁵ Iironjärveä ja Ähtärintjärveä lukuun ottamatta alueelle ovat tyypillisiä lukuisat pienemmät järvet ja suolammet, joiden yhteismäärä nousee lähelle sataa. Virtaavista vesistä merkittävimpiä ovat alueen eteläosissa kohti Ähtärintjärveä laskevat Ala- ja Syväjoet, jotka ennen Kolunjärveä yhdistyvät Kolunjoeksi. Kulkuväylänä Kolunjoella ei koskisuudesta johtuen ole ollut suurta arvoa, mutta esim. 1800-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alkupuoliskolla se oli merkittävä tukkien uittojoki. Pohjoisempana merkittävin joki on Leväjoki.

Tutkimusalue ei luonnonolosuhteidensa puolesta ole kovin otollista maanviljelykselle. Jo suoalueiden suuri osuus vähentää potentiaalisten viljelysalueiden määrää; näin erityisesti ennen suoviljelyn alkua. Samasta syystä halla on ollut alueella tuttu vieras. Parhaita viljelysmaita ovat mäkien laeilla olevat, rakenteeltaan vaihtelevat moreenimaat, jotka on myös ensimmäisenä otettu käyttöön. Näiden arvoa nostaa se, että korkealle nousevat mäet ovat vedenkoskematonni eli ns. supra-akvaattista aluetta, josta jääkauden sulamisvedet eivät ole huuhtoneet hienojakoisinta maa-ainesta pois. Ainakin em.

---

⁵ Ähtärintjärven pohjoispäässä on vedenjakajapisteenä ja rajamerkinä tunnettu Livonlähde. Tutkittavalle alueelle juuri Kokemäen- ja Ähtävänvesistöillä on ollut merkitystä kaupankäynnissä.

vertaisia viljelysmaita alueella ovat Ähtärinjärven rantojen sekä Leväjoen varren hietamaat, joita ei tosin asutuksen alkuvaiheessa otettu viljelyskäyttöön.⁶

1.2. Aiempi tutkimus alueen asutushistoriasta

Kukon- ja Liponkylien asutushistoriaan liittyvää tutkimuskirjallisuutta on varsin niukasti. Soinista ei ole tehty omaa pitäjänhistoriaa. Maija-Liisa Heikinmäen toimittama Soini-lukemisto ei sisällä varsinaista tutkimusta, vaan keskeisempänä siinä on useat asutukseen liittyvät kertomukset ja lyhyet artikkelit. Kukonkylästä on tehty oma kyläkirjansa, jonka asutushistoriaa käsittelevät osat perustuvat aiempaan tutkimukseen. Liponkylän suunnalla menneiden vuosisatojen asutusta on tutkittu sukututkimuksen näkökulmasta, sillä alueen kantatalon, Kolunsaran, suvun vaiheita on tutkittu jo useammassakin teoksessa.⁷

Alueen asutuksen vaiheet tulevat keskeisimmin esiin muutamissa pitäjän- ja maakuntahistorioissa. Kukon- ja Liponkylien sijaitseminen vanhojen suurpitäjien reuna-alueilla on merkinnyt sitä, että aluetta on tutkittu niin osana Pietarsaaren suurpitäjää kuin osana vanhaa Ruovettäkin. Vaikka tutkimusalue ei varsinaisesti olekaan koskaan kuulunut vanhaan Pietarsaaren hallintopitäjään, nousevat alueen vaiheet parhaiten esiin *Nygårdin ym. Järviseudun historiassa I-III*.⁸ Teos kaikkiaan on massiivinen, ja se perustuu varsin laajaan alkuperäisaineistoon. Teoksessa käydään läpi myös Soinin asutushistoriaa maakirjataloittain 1500-luvulta 1800-luvun alkupuolen isojakoon saakka. Teoksesta saa kattavan kuvan asutuksen leviämisestä ja Soinin ensimmäisten kylien synnystä isojakoon saakka. Tämän tutkimuksen kannalta Järviseudun historia on vain yleisiä linjoja esittelevä. Kun Suomenselän viimeisiä asumattomia alueita mm. Kukon ja Lipon alueella alettiin isojaon jälkeen tosissaan asuttaa, oli asutus muualla Järviseudulla jo suhteellisen vakiintunutta. Kenties siksi tutkijat tyytyvät vain maalailemaan joitain yleisiä asutuksen laajenemiseen johtaneita taloudellisia ja asutuspoliittisia selityksiä. Yksittäisten talojen tasolle teos ei enää isojaon jälkeisellä ajalla mene. Toisaalta on ymmärrettävää, että seitsemän Järviseudun kunnan erityisoloille on jo materiaalin keruun ja järkevän sivumäärän rajoissa vaikea uhrata

⁶ Junnila 1983, s. 323-327.

⁷ Heikinmäki 1986; Hankaniemi 1997; Notko 1984.

⁸ Soinin kunnan pohjoisosat kuuluivat Pietarsaaren hallintopitäjään 1400-luvulta lähtien sekä 1630-luvulta alkaen Lappajärven kappeliin, jonka käsittämää aluetta on myöhemmin alettu kutsua Etelä-Pohjanmaan Järviseuduksi.

kovin paljon huomiota. Kukon- ja Liponkyliä tutkittaessa Järvisseudun historian heikkous on siinä, että se ei ota huomioon näiden alueiden kiinteää yhteyttä Ruoveteen eli muuhun Ähtärinkylään.⁹

Järvisseudun historian arvo tämän tutkimuksen kannalta onkin siinä, että se antaa kehykset eräille teemoille, joiden kautta myös Kukon ja Lipon alueiden historiaa voidaan lähestyä. Näitä ovat mm. alueen talouden ja kulttuurin yhteiset piirteet sekä alue maantieteellisenä kokonaisuutena. Erityisesti teoksen arvo on siinä, että se ulottuu kylätasolle saakka. Alueen asutushistorian ymmärtämisen kannalta tärkeä osa teosta on alueen topografisten piirteiden esittely. Teos on hyödyllinen tämän tutkimuksen kannalta myös sikäli, että se auttaa kartoittamaan tutkimusmetodologiaa erityisesti alkuperäislähteiden käytön kannalta.

Koska Kukko ja Lippo kuuluivat 1500–1700-luvuilla Ruoveden hallintopitäjään, ovat ne esillä myös *Jokipiin Vanhan Ruoveden historiassa*. Järvisseudun historian tavoin Vanhan Ruoveden historiassakin Kukon ja Lipon vaiheet ovat olleet erityisen kiinnostavia vanhojen pitäjien raja-alueena, erityisesti rajakiistojen takia. Teoksen etuna Järvisseudun Historiaan verrattuna on se, että Kukkoa ja Lippoa käsitellään kokonaisuutena, osana Ruoveden Ähtärinkylää. Yleisesti ottaen teoksen parasta antia ovat asutuksen varhaisempia vaiheita eli eräkautta ja 1500-luvun loppua kuvaavat osat. Isovihan jälkeiseltä ajalta tutkimusviittaukset Kukon- ja Liponkylien alueeseen ovat satunnaisia ja epäjohdonmukaisia. Näyttäisi siltä, että alueelliset rajat ovat olleet tutkimuksen tekijälle epäselviä, jolloin esitys on paikoin epäjohdonmukainen. Asutuksen myöhempiä vaiheita kuvatessa teos ei yksityiskohdissaan ole Järvisseudun historian tasoa.¹⁰

Aluetta käsittelee periaatteessa myös kaikkiaan viisiosainen *Etelä-Pohjanmaan historia*, jonka keskeisinä kirjoittajina ovat mm. *Aulis J. Alanen ja Armas Luukko*. Etelä-Pohjanmaan historian käyttöarvo tämän tutkimuksen kannalta on edellisiä vähäisempi. Koska teoksessa tutkittavana oleva alue on laaja ja Kukko sekä Lippo aivan sen kaukaisimmilla rajoilla, ovat viitteet Kukon- ja Liponkylien historiaan vähäiset. Suomenselän alueeseen kuuluvina Kukko ja Lippo myös poikkeavat monilta osin läntisemmän Etelä-Pohjanmaan alueesta. Kylän maantieteeseen, asutukseen, kulttuuriin

---

⁹ Nygård 1983.

¹⁰ Jokipii 1959; Sillanpää 1969.

sekä puhuttuun murteeseen vedoten voidaan sanoa, että alue on enemmän keskisuomalainen kuin pohjalainen, kuten jo 1890-luvulla alueen taloudellisia oloja tutkinut Aksel Waren asian ilmaisi.¹¹

Paikallishistorioista voisi kooten sanoa, että niiden anti tälle tutkimukselle on ennen kaikkea metodisella puolella; toisaalta ne auttavat kartoittamaan käytettäviä lähteitä sekä antavat erilaisia näkökulmia, joiden kautta asutushistoriaa voi lähestyä. Mainittuja paikallishistorioita, kuten paikallishistorioita yleensäkin, voi pitää kuitenkin siltä osin puutteellisina, että asutuksen myöhemmät vaiheet jäävät niissä varsin vähälle huomiolle ja yleisluontoisiksi kylän tai talon tasolle mentäessä. Kenties on niin, että lisääntyneen lähdeaineiston myötä Isovihan jälkeiset ajat eivät ole antaneet paikallishistorian tutkijoille riittäviä metodologisia haasteita, joten rutiininomainen puurtaminen on saanut jäädä. Toisaalta asutuksen uudempia vaiheita tutkittaessa myös käytännön realiteetit astuvat kuvaan; myös historian tutkijat elävät työllään eikä 1800-luvun asutuksen tutkimiseen ole ollut käytettävissä riittävästi taloudellisia resursseja. Tosin tässä suhteessa Järviseudun historia on laajasta tutkimusalueestaan huolimatta useimpia muita paikallishistorioita edellä.

Tutkimuskirjallisuuteen kuuluu myös eräitä asutushistorian kannalta tärkeitä teemoja käsittelevät teokset. Ehkä keskeisin näistä teemoista on isojaako. Isojaosta on tehty lukuisia paikallistason tutkimuksia, mitä sen alueelliset ominaispiirteet vaativat. Maakuntahistorioihin liittyvät selvitykset isojaosta keskittyvät itse jaon toimittamiseen, mutta sen vaikutusta asutukseen ja kylien alueelliseen rakenteeseen ei juuri ole pohdittu. Paitsi isonjaon, myös maalaisyhteisöä koskevan tutkimuksen kannalta yleensä on *Eino Jutikkalan Suomen talonpojan historia* keskeinen teos. Vaikka sitä ei kaikin osin voikaan soveltaa nyt tutkittavana olevan alueen asutushistorian tutkimiseen, antaa se tutkimukselle paljon virikkeitä. Pelkästään asutushistoriaan keskittyviä erikoistutkimuksia on tehty lähinnä muutamista maakunnista. Näistä mainittakoon esimerkkinä *Soinisen Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa* sekä *Keräsen Kainuun asuttaminen*. Vaikka niissä tutkimuksen ajallinen painopiste poikkeaa tämän tutkimuksen painotuksesta, niitä ei voi jättää huomiotta asuttamista koskevia yleisiä teorioita mietittäessä.¹²

---

¹¹ Luukko 1950; Alanen 1949; Waren 1893, s. 10.

¹² Jutikkala 1958; Soininen 1961; Keränen 1984.

1.3. Aiheen rajausta ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia Kukon- ja Liponkylien asutuksen kehitystä vuodesta 1567 vuoteen 1920. Aloitavuodeksi on valittu vuosi 1567 siitä syystä, että alueen pysyvä asutus syntyi noihin aikoihin ja että tutkimuksessa lähteenä käytettävät verotuslähteet alkavat ko. vuodesta. Tutkimuksen painopiste on asutuksen laajentumisesta ja käytettävien lähteiden lisääntymisestä johtuen isovihan jälkeisissä ajoissa, mutta on syytä käydä läpi myös asutuksen varhaisemmat vaiheet. Kantatalojen muotoutumisen myötä selittyy asutuksen jakautuminen alueella eli eri kylänosien synty. Soinin viimeisten asumattomien kolkkien asuttaminen oli vilkkaimmillaan 1800-luvulla, joten tutkimuksen painotus kohdistuu siihen aikaan. Tutkimuksen aikarajoituksen päätepiirteenä oleva vuosi 1920 perustuu lähinnä kahteen tekijään: 1) alustavan kartoituksen perusteella asutuksen laajeneminen selvästi hidastuu tuolloin ja 2) vuokratiljelmien itsenäistymisen kautta maan omistamiseen liittyvät kysymykset muuttivat muotoaan ja menettivät erityisesti 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun merkitystään.

Tutkimuksen kohteena ovat alueen talot, niiden omistus ja asukkaat. Työn keskeisenä tavoitteena on selvittää, kuinka paljon alueella oli tutkittavalla ajanjaksolla erilaisia asumuksia eli maakirjataloja, torppia tai muita asumuksia. Kuinka ja miksi näiden keskinäinen jakauma muuttui tutkittavalla ajanjaksolla? Vuosisatojen ajan maatalousyhteiskunnan asutuksellisen rungon muodostivat kantatilat eli maakirjatalot. Työssä pyritään tutkimaan alueen asutuskehitystä kantatiloista käsin laajenevana kehityksenä; sitä, kuinka kylien muutama kantatalo synnytti uutta asutusta maanjakojen ja maanvuokrauksen keinoin. Järviseudun eteläosissa valtion uudisasutustoiminnalla oli merkittävä rooli uusien talojen perustamisessa isojaon jälkeen. Kuinka tämä näkyi tutkittavan alueen asuttamisessa? Talojen omistusta tutkitaan kahdesta näkökulmasta: maanluonnon ja varsinaisen yksityisen omistuksen näkökulmasta. Jälkimmäiseen liittyen työn tavoitteena on laatia tutkimusalueelta isäntäluettelot 1500-luvulta 1800-luvun lopulle saakka. Mukana kulkee myös maisemallinen näkökulma; missä alueen talot ja torpat sijaitsivat ja kuinka asutuksen alueellinen jakautuminen kehittyi ajanjaksolla?

Alueen talojen ohella tutkimuksessa keskeisiä ovat niiden asukkaat. Koska asukasmäärä tutkittavalla alueella oli suhteellisen pieni, ei ole mielekäästä suorittaa perinteistä

tilastollista väestöhistoriallista tutkimusta, jossa seurattaisiin esim. syntyvyyden tai kuolleisuuden kehitystä. Asukasluvun kehitys on keskeinen tutkittava seikka. Tutkimuksessa pyritään selvittämään myös vuokratilajelijöiden ja uudisasukkaiden taustaa; syntyikö uutta asutusta alueen oman asutuspaineen tuloksena vai tuliko painetta ulkopuolelta päin?

1.4. Käytettävät lähteet

Tutkimuksen alkuperäislähteet muodostuvat kolmesta luonteeltaan erilaisesta keskeisestä aineistokokonaisuudesta: seurakuntien väestörekisteriasiakirjoista, tiliasiakirjoista sekä maanmittausasiakirjoista. Aluetta käsittelevät seurakuntien väestörekisteriarkistot jakautuvat tutkimuksen aikarajauksen kannalta useaan osaan. Vuoteen 1793 saakka alue kuului kokonaan Ähtärin kappeliseurakuntaan. Vuonna 1793 Kukonkylän alue liitettiin juuri perustettuun Soinin rukoushuonekuntaan, johon Liponkylä liitettiin 1841. Lisäksi suuri osa alueen läntisistä alueista Ähtärinjärven lähetyksillä kuului Lehtimäen seurakuntaan sen perustamisesta 1800-luvun alussa 1860-luvulle saakka. Leikkarin talo jäi vielä tuolloinkin Lehtimäkeen kuuluvaksi saarekkeeksi Soinissa. Hangonmäki sekä Salmi/Rautamulta kuuluivat koko tutkimusajan Ähtärin seurakuntaan. Oleellinen puute ajanjakson seurakuntien asiakirjoissa on Ähtärin rippikirjojen puuttuminen vuosilta 1774–1788. Ähtärin seurakunnan asiakirjat puuttuvat myös 1600-luvun lopulta vuoteen 1754 saakka, mutta asutuksen niukkuuden takia sillä ei ole suurta merkitystä. Puutteita voidaan osittain korvata muiden lähteiden avulla.

Seurakuntien väestörekisteriasiakirjoista tälle työlle keskeisimpiä ovat rippi- eli pääkirjat. Rippikirjojen pito tuli valtakunnassa pakolliseksi vuoden 1686 kirkkolaissa. Lain mukaan väestö oli merkittävä kirjoihin kylittäin ryhmiteltynä ja kylissä taloittain. Jokaisen talon alle oli merkittävä eri ruokakunnat asukkaineen lapsista vanhuksiin.¹³ Tutkimusajanjaksolla rippikirjojen merkintätapa koki muutoksia koko ajan ja eri seurakuntien kesken merkitsemistavoissa oli eroja. Peruseriaatteena oli se, että väestö jaoteltiin ja merkittiin rippikirjassa ruokakunnittain suhteessa talouden päämieheen. Rengit ja piijat merkittiin kunkin talouden perään. Yleisesti ottaen rippikirjojen asiasisältö lisääntyi huomattavasti 1750-luvulta 1920-luvulle. Tämä on toisaalta

---

¹³ Esim. Hyppönen 1988, s. 65.

antoisaa tiedonkeruun kannalta, toisaalta se tekee yhdessä räjähdysmäisen väestönkasvun kanssa niistä varsin sekavia.

Toinen keskeinen seurakuntien väestörekisteriarkiston asiakirjakokonaisuus on ns. historiakirjat eli syntyneiden, vihittyjen ja haudattujen luettelot. Niiden anti tälle tutkimukselle on lähinnä asutuksen alkuperän selvittämisessä erityisesti isäntäluetteloa laadittaessa sekä rippikirjojen aukkojen paikkaamisessa.

Tiliasiakirjoista henki- ja maakirjat ovat keskeisintä aineistoa. Henkikirjojen alkuperäisenä tarkoituksena oli pitää luetteloa henkiveroa maksavista asukkaista. Myöhemmin henkikirjojen rooli väestökirjanpitona nousi keskeiseen osaan. Väestöä tutkittaessa voidaan henkikirjoja käyttää rinnan seurakuntien arkistojen kanssa. Esimerkiksi laskettaessa tietyn vuoden asukaslukua ei kumpikaan lähde sovellu siihen automaattisesti. Henkikirjoihin merkittiin vain henkiveroa maksava väestö, joten 1600–1700-lukujen aikana niihin tuli merkityksi vain n. 35–70% väestöstä.¹⁴ Henkikirja luettelo henkiveroa maksavat nimeltä joka pitäjässä kylittäin ja ruokakunnittain. Tutkimusta tehdessä onkin otettava huomioon lähteen puutteellisuus; ne jotka syystä tai toisesta eivät veroa maksaneet, eivät luettelossa myöskään näy. Tällaisia olivat esim. alaikäiset ja yli-ikäiset. Henkikirjat ovat kuitenkin tämän tutkimuksen tärkein väestöä ja erityisesti sen määrää käsittävä lähde. Rippikirjat taas soveltuvat henkikirjoja paremmin sosiaalisten rakenteiden kuvaamiseen.¹⁵ Henkikirjat myös kertovat rippikirjoja enemmän itse talosta ja sen maanluonnosta, sillä alueen talot on luetteloissa ryhmitelty maanluonnoittain.

Kukon- ja Liponkylien osalta henkikirjoja löytyy ajallisesti varsin kattavasti. Ensimmäiset henkikirjat löytyvät vuodelta 1634. Ajallisia puutteita henkikirjoissa on jonkin verran, joskin yleensä katkokset ovat ainoastaan 1–2 vuoden pituisia. Pisin ja samalla ainoa yhtäjaksoinen puute henkikirjoissa osuu vuosien 1776 ja 1793 välille. Kun myös saman ajanjakson Ähtärin rippikirjat puuttuvat, ei ko. ajanjaksolta ole olemassa primäärejä väestöä koskevia lähteitä. Tämä on sikäli harmillista, että

---

¹⁴ Orrman 1980.

¹⁵ Seurakuntien ylläpitämien tabellien käyttö ei ole mahdollista kylätason tutkimuksissa, koska niissä ei eritelty seurakunnan kyliä.

tutkimusalueen asutuskehitys oli varsin ekspansiivista kyseisenä aikana. Näin mahdollisuudet uudisasutuksen alkuperän selvittämiseksi ovat heikot.¹⁶

Maakirjat ovat talojen maanluonnon ja maaverotuksen peruslähde. Ne olivat luetteloita kaikista valtiolle veroa maksavista omistuksista ja samalla luetteloita kaikista maatiloista eli maakirjataloista. Tässä tutkimuksessa niiden rooli on siinä, että niiden avulla saadaan tietoja lähinnä 1500–1600-luvuilla perustetuista taloista. Maakirjoja laadittiin usein kopioimalla edellisen vuoden maakirjat, joten tarkkojen aikamääritysten tekeminen esim. talonhaltijoiden vaihdoksista on niiden perusteella epätarkkaa henkikirjoihin verrattuna. Tässä tutkimuksessa henkikirjat suurelta osin korvaavatkin maakirjat tutkimuslähteenä viimeistään 1700-luvun alkupuolella. Vielä 1700-luvulla maakirjoja laadittiin varsin usein, mutta 1800-luvulla enää harvemmin. Maakirjat eivät enää 1800-luvun lopulla pystyneet täyttämään tehtävänsä tilojen rekisterinä, joten ne korvattiin vuosisadan lopulla maarekisterillä. Tälle työlle antoisa on lisäksi viimeiseksi maakirjaksi jäänyt vuoden 1905 maakirja, sillä siitä selviää mm. talojen perinnöksiösten ajankohta.

Isojaolla oli merkittävä rooli harvaan asuttujen seutujen asuttamisessa, joten sitä ei voi sivuuttaa myöskään tässä tutkimuksessa. Osittain isojaon rooli tutkittavan alueen asuttamisessa selviää tutkimuskirjallisuutta ja jo esiteltyjä lähteitä vertaamalla, mutta tutkimuksessa käytetään myös isojaon karttoja ja pöytäkirjoja. Maanmittauskonttorissa säilytettävät kartat ja pöytäkirjat ovat arvokkaita lähteitä, sillä esimerkiksi kartanselityksiin sisältyy varsin monipuolinen kuvaus kylistä ja niiden oloista. Pöytäkirjoissa on luettelot talojen maaomaisuudesta ennen isojakoa ja sen jälkeen. Tutkimuksessa joudutaan palaamaan varsinaisen käsittelyn yhteydessä vielä useaanakin otteeseen tutkimusaineistoa käsitteleviin ongelmiin, joihin tässä yhteydessä ei ole vielä järkevää paneutua.

---

¹⁶ Henkikirjoja laadittiin lääneittäin. Kukin lääni oli jaettu kihlakuntiin, nämä edelleen ajallisesti vaihdellen pitäjiin, nimismiespiireihin ja kappeleihin ja lopulta maakirjakyliin. Tutkittava alue kuului vuoteen 1775 saakka Ylä-Satakunnan Ylisen kihlakunnan Ruoveden Ähtärinkylään. Vuoden 1775 läänituudistuksessa alue siirtyi Vaasanläänin Korsholman itäiseen voutikuntaan, osana Virtain nimismiespiiriä. Seuraavassa vaiheessa uuden kihlakuntajaon jälkeen 1830-luvulla alue kuului Kuortaneen kihlakunnan Alajärven hallintopitäjän Soinin kappelin Kukonkylään, joskin osa alueesta kuului Ähtäriin. Vuodesta 1870 lähtien alue kuului hallinnollisesti Kuortaneen kihlakunnan Soinin kuntaan.

1.5. Talo, kylä, perhe, maanluonnot ja verostatukset

Tässä tutkimuksessa joudutaan käyttämään eräitä asutushistoriaan kiinteästi liittyviä termejä, jotka eivät ole itsestään selviä tai joilla on useita merkityksiä. Seuraavassa niitä tarkastellaan lähemmin, ja niiden merkitystä täsmennetään tarvittaessa myös tuonnempana.

Ensi silmäyksellä **talo**-sanankin merkitys tuntuu selvältä. Näin ei ole kuitenkaan asian laita. Tässäkin tutkielmassa joudutaan operoimaan ainakin kahdella eri talo-käsitteellä. Niistä toinen, maakirjatalo (tai maarekisteritalo), on täsmällinen. Voidaan esimerkiksi sanoa, että Kukon maakirjakylään kuului 1840-luvun lopulla kaksikymmentä maakirjataloa. Toinen käsite, talo kansanomaisessa mielessä, on merkitykseltään hämäämpi. Sanalla voidaan viitata sekä asuinsijaan että tilaan, johon asuinsija kuuluu. Edellytyksenä kummassakin tapauksessa on kuitenkin se, että paikalla asutaan tai on aikaisemmin asuttu. Tällainen talo on siis asuinpaikka, asutusyksikkö, ja sen synonyymeinä käytetään nimityksiä savu tai talonsavu. Maakirjatalo sen sijaan saattoi olla asumaton tai toisaalta yhteen maakirjataloon saattoi kuulua useampikin talonsavu. Tässä tutkimuksessa talolla tarkoitetaan maakirjataloa ja erillisistä asutusyksiköistä puhuttaessa käytetään termiä talonsavu.

Vastaavanlainen kahtalainen merkitys on sanalla **kylä**. Se voi tarkoittaa asumusryhmää, mutta myös maakirja- tai maarekisterikylää. Tässä työssä termit Kukko ja Lippo (Kukon ja Lipon alueet) tarkoittavat kameraalisia yksiköitä. Siten esim. Kukonkylä tarkoittaa Kukon maakirjakylän kylänosaa aivan kuten esim. Hautakylä eli kylää kansanomaisessa mielessä. Puhuttaessa tutkittavan alueen ulkopuolisista raja-alueista käytetään aina kameraalisia termejä.

Myöskään erilaisen statuksen omaavia vuokraviljelmää kuvaavat termit eivät ole yksiselitteisiä. Tutkimuskirjallisuudessa **lampuodeiksi** on perinteisesti kutsuttu koko tilan vuokraajia. Ainakin osa tämän tutkimuksen lähteissä lampuodeiksi mainituista on tosiasiallisesti ollut vain osatilan vuokraajia eli käytännössä torppareita. Koska tutkimusalueella oli tutkittavalla aikakaudella yleensä vain yksittäisiä lampuoteja, ei heidän asumiaan savuja tässä tutkimuksessa lasketa omaksi ryhmäkseen, vaan tapauskohtaisesti lampuotien taloudet lasketaan joko torppiin tai maakirjataloihin kuuluviksi. Yleisimmin vuokraviljelijää on kuitenkin kutsuttu **torppariksi**, joskin

rippikirjojen ja henkikirjojen välillä on 1800-luvun kuluessa tässä suhteessa merkittäviä eroja. Erityisesti **mäkitupalaisen** ja torpparin välisestä erosta on eri lähteiden laatijoilla ollut eri käsitys. Tämä ei ole sinänsä yllätys, sillä virallisen määrityksen termit saivat vasta vuokratilajärjestelmän purkamisen yhteydessä 1910-luvulla. Tulkinnanvaraisuudesta johtuen asiaan palataan varsinaisen käsittelyn yhteydessä usein tapauskohtaisesti.

Sana **perhe** tuo nykyihmisen mieleen ydinperheen, joka käsittää tavallisesti vanhemmat (tai toisen vanhemmista) ja pari kolme lasta. Vielä 1900-luvun alussa perheet olivat suurempia ja rakenteeltaan monimutkaisempia. Ei ollut mitenkään harvinaista, että talollisperheeseen kuului isäntäpariskunnan ja sen lasten lisäksi vanhaisäntä ja -emäntä, isännän ja emännän sisaruksia (joista osa saattoi olla naimisissa), muita sukulaisia ja usein palvelusväkeäkin. Perhe-käsite laajasti ymmärrettynä oli mieluummin työyhteisö kuin tunneyhteisö. Tässä tutkielmassa käytetään sanoja perhe, talous ja ruokakunta synonyymeinä, sillä niillä tarkoitettiin väestökirjanpidossakin yleensä samaa asiaa. Esimerkiksi talollisperheeseen lasketaan talonväki ja sen palkolliset, mutta ei loisia, vaivaisia eikä muuta väkeä, joka asui saman katon alla. Syytinkiläiset on luettu henkikirjoissa toisinaan isäntäperheeseen kuuluviksi ja toisinaan omiksi ruokakunnikseen. Koska he olivat useimmiten talon entisiä omistajia (melkein poikkeuksetta isännän tai emännän vanhempia), heidät pyritään tässä työssä laskemaan talonväkeen.

Tutustuttaessa 1700- ja 1800-luvun maalaisyhteiskuntaan voidaan tuskin välttyä törmäämästä käsitteeseen **maanluonto**. Aihetta käsitellään myöhemmin perusteellisemmin, mutta on jo tässä syytä todeta, että termi liittyy maanomistukseen. Tiloja oli maanluonnoltaan kolmenlaisia: rälssitiloja, perintötiloja ja kruununtiloja. Talollisen omistusoikeuden laajuus on vaihdellut eri aikoina. Esimerkiksi 1700-luvulla perintötilallisen oikeus maahansa oli tuntuvasti suppeampi kuin nykyisin, ja kruununtilallinen oli oikeastaan vain valtion lampuoti.

Maanomistukseen ja -nautintaan liittyy myös termi **vapaavuodet**. Auttaakseen uudistilallista tai autiotilojen haltuun ottajia pääsemään talonpidossaan kunnon alkuun kruunu myönsi heille määrävuosiksi kokonaisen tai osittaisen verovapauden. Sen pituus (usein 15 – 30 vuotta) ja laatu on merkitty maakirjaan. Lähteiden valossa on myös termi **autio(talo)** varsin epämääräinen. Asutuksen varhaisempina vuosisatoina, erityisesti

1500–1600-luvuilla, oli talollisilla monia luonnosta, sodista ja sairauksista johtuvia vaikeuksia pitää talous elinkelpoisena. Ongelmien seurauksena taloilla oli veronmaksuvaikeuksia ja verot jäivät rästiin. Lähteissä tämä näkyy talon autioitumisena. Se ei kuitenkaan läheskään aina tarkoittanut todellista asutuksellista autioitumista, sillä entinen isäntä saattoi jäädä viljelemään maita tai savuun saattoi muuttaa muuta väkeä laidasta laitaa. Maakirjojen perusteella on vaikea tehdä arviota talon todellisesta tyhjenemisestä. Lähteiden monipuolistuessa pyritään tässä tutkimuksessa tekemään ero verotuksellisen ja todellisen autioitumisen kesken.

2. Asutuksen varhaisvaiheet

2.1. Satakuntalaisten erämaasta Ähtärinkyläksi

Lähestyttäessä 1500-luvun puoltaväliä kuului myöhemmin Ruoveden Ähtärinkylänä tunnettu alue Ähtärinjärven rantamalla Satakunnan Pirkkalan, Kangasalan ja Lempäälän asukkaiden erämaaomistuksiin. Satakuntalaisten tiedetään kulkeneen Ähtärinvesistöä pohjoiseen ja edelleen Ähtävänvesistöä pitkin pohjoisemmille erämailleen Pohjanlahden rannikkoseudulle. Tämän reitin varrella, hyvien kulkuyhteyksien päässä oli myös Kukon- ja Liponkylien alueet. Vuonna 1552 Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa määräsi kaikki erämaaomistukset peruutetuiksi valtiolle eli ”Meille ja Ruotsin kruunulle”. Kuninkaan motiivit olivat ilmeisesti moninaiset, mutta eittämättä yhtenä tavoitteena oli lisätä kruunun tuloja uudisasutuksen kautta. Mikäli entiset erämaaomistajat eivät siirtyneet erämaille pysyvästi varsin lyhyen ajan kuluessa, sai periaatteessa kuka tahansa uudisasutukseen halukas siirtyä eräsijoille asukkaaksi.¹⁷

Jokipiin mukaan satakuntalaisia siirtyikin aluksi entisille eräsijoilleen Ylä-Satakuntaan, mutta useimmiten he jättivät uudistilansa jo muutaman vuoden jälkeen. Samaan aikaan oli Savossa, missä talous perustui laajoja maa-alueita vaativaan kaskeamiseen, syntynyt liikaväestöä. Kuningas ja Savonlinnan päälliköt ryhtyivät aktiiviseen toimiin, joilla pyrittiin siirtämään liikaväestöä Pohjois-Savon ja Kainuun asumattomille seuduille. Valtiovallan kannustimet eivät tosin liittyneet niinkään itse asutuspaineen helpottamiseen kuin vero- ja turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin.¹⁸ Samainen muuttoliike toi savolaisia myös läntisemmille alueille, hämäläisten ja satakuntalaisten erämaille. Nykyisen Järvisseudun alueella verotettujen talojen lukumäärä yli kolminkertaistui 25:stä 81:een vuosien 1548 ja 1599 välillä paljolti savolaisen asutuksen ansiosta.¹⁹

Kruunulle peruutetuista erämaista laadittiin vuoden 1552 peruutuksen yhteydessä luettelo. Tässä luettelossa mainitaan pirkkalaisten erämaa Parojärvellä. Luettelossa mainittujen etäisyyksien ja kulkureittien perusteella Parojärven on arvioitu sijainneen

¹⁷ Jokipii 1959, s. 77-83, 106-108, 168.

¹⁸ Ibid, s. 168-173; Keränen 1984, s. 27-30. Pohjois-Savoon ja Kainuuseen suuntautuvalla asutustoiminnalla Ruotsin valtiovalta pyrki takaamaan hyvät asemat kiistanalaisella rajaseudulla, eli asutustoiminta liittyi suurelta osin Ruotsin ekspansiiviseen ulkopoliittikkaan. Vallitseva käsitys on kuitenkin se, että savolainen asutus alkoi hakeutua erityisesti kohti pohjoista jo ennen kruunun aktiivisia toimia, ks. esim. Soininen 1961, s. 191-206.

¹⁹ Junnila 1983, s. 240.

Soinin Iiron lähellä, missä nykyään tunnetaan paikannimi Paronen. Myös Kukko on mahdollisesti entisiä pirkkalaisia eräsijoja, sillä nimensä perusteella Ähtärinjärven seutuville sijoitettavan Ätsiön eräsijan uskotaan sijainneen nykyisen Kukon talon tienoilla. Kolunsaran uskotaan nimensä perusteella olleen melko varmasti satakuntalaisten eräsija, sillä satakuntalaisessa perinteessä saralla viitattiin nimenomaan eräsijaan.²⁰ Vuoden 1552 luettelosta ylipäätään käy ilmi, että Ähtärinjärven seudut olivat satakuntalaisten eräaluetta.²¹

Ei ole varmuutta siitä, kävivätkö satakuntalaiset asumassa pohjoisia erämaitaan nykyisillä Kukon- ja Liponkylien tienoilla niiden peruutuksen jälkeen. Ensimmäiset varmat tiedot tutkittavan alueen pysyvästä asutuksesta ovat vuodelta 1567, jolloin Ähtärinkylän ensimmäisiä taloja alettiin verottaa. Todennäköisesti nämä uudisasukkaat olivat asuneet alueella jo aiemminkin, kenties jo vuosikymmenen ajan, mutta verottaja löysi heidät vasta tuolloin. Hallinnonin tehostumisen taustalla oli Ruoveden hallintopitäjän perustaminen vain paria vuotta aiemmin.²²

Ähtärinkylän ensimmäisiä verotettuja taloja ja niiden perustajia olivat nykyisin Ähtäriin kuuluvat Olavi Laasoinen (Huikuri), Juho Kilponen (Kilponen), Paavo Ollikainen (Ollikkala), Reko Vihavainen (Nyyssölä) ja Erkki Vihavainen (Savola), Lehtimäkeen kuuluvat Heikki Hynninen (Halttunen), Pietari Lapveteläinen (Lipponen), Paavali Mursuinen (Roponen) ja Suni Leppäinen (Suni eli Soini) sekä Soiniin kuuluvat Juho Kukkoinen (Kukko) ja Antti Karpainen (Källi).²³ Nimien perusteella Ähtärinkylän ensimmäiset verotetut olivat lähtöjään Savosta. Läntisessä perinteessä isännällä ei yleensä ollut varsinaista sukunimeä, vaan hän otti sukunimekseen kulloisenkin asuinpaikkansa nimen. Siten nimi vaihtui paikkaa vaihdettaessa. Itäisessä perinteessä sukunimi seurasi kantajaansa myös asuinpaikkaa vaihdettaessa. Lisäksi itäisille nimille oli tyypillistä -nen-pääte.²⁴ Uusien talojen isäntien lähtöalue Savossa olisi periaatteessa mahdollista selvittää tämän itäisen sukunimikäytännön ansiosta, mikäli näitä oli ehditty verottaa ennen muuttoaan.

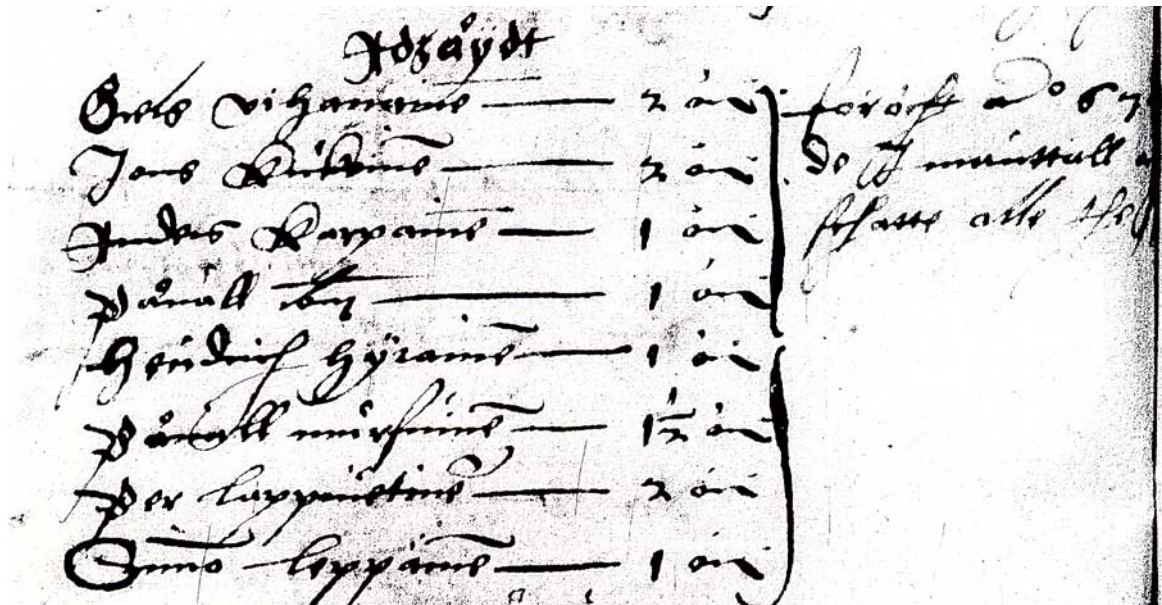
²⁰ Junnila 1983, s. 203.

²¹ Jokipii 1959, s. 172. Erämaan omistajat tekivät alueelle yleensä kaksi kalastus- ja metsästysretkeä vuodessa, kesällä ja talvella. Erämailla saatettiin olla kerrallaan jopa viikkokausia, joten ajan saatossa erämaille rakennettiin jopa useita asumiseen ja saaliin varastointiin tarkoitettua rakennusta. Usein myöhempi, pysyväisluontoinen asutus oli suoraa jatkoa näille eräsijoille. Ks. esim. Jokipii 1959, s. 131-142.

²² VA 2203: 72; Jokipii 1959, s.178.

²³ VA 2203:72.

²⁴ Hyppönen 1988, s. 75.

Kuva 1: Ähtärinkylän taloja vuoden 1567 maakirjassa. Hallinnon tehostumisen myötä verottaja löysi myös Ähtärinkylän perukoille. Luettelossa toisena ja kolmantena ylhäältä tutkittavan alueen ensimmäisten talojen isännät, Jöns Kukoine(n) ja Anders Karpaine(n)

Källin talon ensimmäisenä isäntänä mainittiin jo Antti Karpainen, joka viimeistään 1560-luvun puolivälissä muutti nykyisen Kukonkylän Viitalammen lähetyville. Vuosien 1567–1583 maakirjoissa talon isäntinä mainitaan myös Antti Kaipainen ja Kopoinen. Todennäköisesti kysymyksessä on kuitenkin samasta Antista, sillä nimien kirjoitusasut saattoivat vaihdella paljonkin. Antin taustasta voidaan tehdä vain sukunimien esiintymiseen pohjautuvia arvioita. Karpaisia, kuten Kopoisia ja Kaipaisiakin, esiintyi 1560-luvun lopulla erityisen runsaasti eri puolella Savoia, esim. Juvalla, Rantasalmella, Pellosniemessä ja Tavisalmella.²⁵ Seuraavina isäntinä talossa mainitaan 1500-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa Niilo ja Antti Kukkonen, eli Källi lienee saanut uudet isännät naapuristaan. Antti Kukkonen oli isäntänä talossa 1630-luvulle saakka, ja talo pysyi suvun hallussa myös seuraavan kahden sukupolven ajan. Antin jälkeen talon nimeksi alkoi vakiintua Källi eikä talon isännillä ollut erillisiä sukunimiä.²⁶

Aivan Källin naapuriin viereiselle mäelle perustettiin samoihin aikoihin **Kukon** talo. Talon ensimmäisenä isäntänä mainittiin Juho Kukkonen. Armas Luukon mukaan Kukon talon ensimmäiset asukkaat olisivat tulleet seudulle Satakunnasta. Tätä hän perustelee

²⁵ Gebhard 1894, liite I, s. VII-VIII.

²⁶ VA 2285:58; VA 2355:62; VA 2409:45; VA 2463:214; VA 2576:24; VA 7249:67; VA 7144: 80; VA 7279:333.

alueen satakuntalaisella eräperinteellä sekä Satakunnassa yleisesti esiintyvällä Kukkonimellä. Kukko-alkuisia nimiä esiintyy 1560-luvulla kuitenkin runsaasti myös Savon verotusta kuvaavissa lähteissä, esimerkiksi Rantasalmella ja Juvalla. Kukkoja esiintyi 1500-luvun puolivälin jälkeen myös silloisen Rautalammin alueella, joten Juho Kukon itäistä tulosuuntaa voidaan pitää ainakin todennäköisenä.²⁷ Juhoa talon isäntänä seurasi autiokauden jälkeen uuden vuosisadan alussa toinen Juho Kukkonen. Noin vuoden 1624 tienoilla taloa alkoi asua Klemetti Heikinpoika Soini. Talo näyttäisi säilyneen Klemetti Soinin jälkeläisten hallussa varsin pitkään, jopa pitkälle 1800-luvulle saakka. Arvio tosin perustuu erityisesti 1600-luvun osalta jossain määrin epävarmoina pidettäviin patronyymeihin. Tultaessa 1600-luvun puoliväliin oli talon nimeksi jo vakiintunut Kukko.²⁸

Yksi vuoden 1567 maakirjan tulokkaista alueelle oli Suni Leppäinen, jonka perustama talo on myöhemmin tunnettu nimillä Soini ja Suni. Myöhemmin talo on sijainnut nykyisen Lehtimäen puolella, aivan Leväjoen tuntumassa. Ilma Orkamon mukaan tämä talo olisi alun perin ollut Soinissa, käytännössä siis Kukon alueella. Taloa isännöivät Lapvetinen-nimiset isännät 1630-luvulle saakka, jolloin talon nimeksi oli jo vakiintunut Suni.²⁹ On varsin mahdollista, että Kukon taloon 1620-luvulla muuttanut Klemetti Soini olisi lähtöisin tästä talosta.

Uusien talojen alkuvaiheet olivat usein vaikeita, koska talojen autioituminen oli jatkuva uhka. Kun uusilla taloilla oli muutenkin vaikeuksia selvitä veroistaan, oli 1500-luvun loppu ja oikeastaan koko 1600-luku suhteellisesti ottaen kovan verotuksen aikaa. Suurvallan luominen kiristi veroruuvia ja sotaväenotot veivät miehiä kaukaisillekin rintamille. Jo 1500-luvun lopulla käytiin 25-vuotinen sota Venäjää vastaan, minkä aikana erityisesti ns. linnaleirit rasitti talonpoikia.³⁰ Sekä Kalli että Kukko olivat sodan loppuvuosina autioina, kuten useat muutkin Ähtärinkylän talot.³¹ Kiristyneeseen verotukseen ja jatkuviin sotarasitukseen kyllästyneet talonpojat nousivatkin Nuijasotana tunnettuun kapinaan kuningas Sigismundin ja hänen käskynhaltijansa Klaus Flemingin joukkoja vastaan aivan vuosisadan lopulla. Uusi vuosisata ei tuonut asiaan paljoa

²⁷ Luukko 1950, s. 30; Jalkanen 1900, liite I, s. VI; Gebhard 1894, liite I, s. VII; Kallio 1894, s. 8.

²⁸ VA 2409:45; VA 2463:214; VA 2561:31; VA 7247: 348.

²⁹ Orkama 1960, s.135; VA 2203:72; VA 2512:35 ; VA 2561: 31.

³⁰ Linnaleiri ja sen rasittavuus talonpojille on ollut historiantutkimuksen piirissä varsin kiistanalainen kysymys. Vrt. esim. Mäkelä 1979a, 1979b ja Ylikangas 1977, 1979.

³¹ Esim. VA 2436: 45.

helpotusta. Heti vuosisadan alussa oli alueella pahat katovuodet, joiden aikana Ruoveden taloista Jokipiin mukaan autioitui jopa 60%. Tosin Ähtärinkylän alueella autioituminen ei ollut yhtä totaalista. Pitkin vuosisataa esiintyi pienempiä katovuosia ja sodista erityisesti 30-vuotinen sota aiheutti ylimääräisiä rasiuksia. Tavallisia katoja pahempi katoaika koettiin vuosina 1669–1670 eli ns. Laurin hallavuosien aikaan.³² Vaikka väliin osui suotuisampiakin vuosia, on 1500-luvulta 1800-luvulle ulottuvaa keskilämpötilaltaan kylmää ajanjaksoa alettu myöhemmin kutsuttu nimellä ”pikkujääkausi”.³³

Kun 1600-luku oli asutuksen laajenemisen kannalta äärimmäisen vaikeaa aikaa, ei Ähtärinkylän saati koko Ruoveden pitäjän taloluku noussut koko vuosisadan aikana juuri lainkaan. Pohjoisempana nykyisen Järviseudun alueella taloluku ei myöskään juuri noussut vuoden 1608 73:sta talosta vuosisadan puoliväliin mennessä, mutta vuosisadan lopulla taloluku oli jo 113.³⁴

Vuodesta 1634 alkavat henkikirjat antavat alueen asutuksesta maakirjaa täsmällisemmän ja ajankohtaisemman kuvan erityisesti kulloisistakin isännistä. Edellä jo mainittiin, kuinka Klemetti Soinin jälkeläiset vakiinnuttivat asemansa Kukon talon isäntinä. Tämä oli seurausta siitä, että talo alkoi 1600-luvun mittaan seistä jo varsin vakaalla taloudellisella pohjalla eikä esim. veroautiudesta ole enää merkkejä koko 1600-luvun aikana. Myös Källin talo pystyi vuosisadan mittaan välttämään autioitumisen varsin hyvin, sillä se näyttäisi olleen autiona vain vuosina 1660–1665. Autioitumisesta huolimatta Källi ei joutunut kruunun omaisuudeksi eli se säilyi perintötilana. Ilmeisesti Källin autioitumisen jälkeen uudelleen asuttanut Yrjö Heikinpoika oli sukua talon edelliselle omistajalle, sillä ainoastaan sukulaisilla oli mahdollisuus lunastaa tila itselleen ennen kruunua³⁵. Kukko ja Källi näyttäisivät välttäneen muuta Ähtärinkylää paremmin autioitumisen 1600-luvulla, sillä kylän nykyään Lehtimäkeen ja Ähtäriin kuuluvat talot autioituivat vuosisadan mittaan yleensä 3–4 kertaa.³⁶

---

³² VA 2463: 214; Jokipii 1959, s. 204-209.

³³ Jutikkala 1987, s. 61-68.

³⁴ Jokipii 1959, s. 203; Junnila 1983, s. 259, 271.

³⁵ Jutikkala 1958, s. 118.

³⁶ Esim. VA 2463:214; VA 2512:35; VA 2561:31; VA7249: 67; VA 4144:80; VA 7213a:130; VA 7247:348; VA 7279: 330; VA 7353: 2481; VA 7401:2967-2968.

Ähtärinkylän alueen harvat 1600-luvulla syntyneet uudet talot nousivat nykyisten Kukon- ja Liponkylien alueelle. Kukon ja Källin talojen läheisyyteen nousi noin vuonna 1610 talo, jossa isäntänä oli Antti Seppä. Talo jäi jo vuosikymmenen jälkeen autioksi, ja uudelleen sitä alettiin verottaa vasta 1700-luvun lopulla. Maita asuttiin mahdollisesti osana Kukkoa, ainakin se myöhemmin asutettiin sieltä käsin. Talo tunnettiin aluksi nimellä Seppälä ja 1800-luvulta alkaen nimellä Haapala.³⁷

Aivan alueen itäosiin lähelle Ruoveden ja Rautalammin pitäjien rajaa Iironjärven rannalle nousi noin vuonna 1675 **Iiron** uudistalo. Talon ensimmäisenä isäntänä vuosina 1675–1695 oli Matti Erkinpoika Soini. Sukunimen ja patronyymin perusteella hän saattoi olla Kukon isännän Erkki Klemetinpojan poika. Hieman myöhemmin Sipi Erkinpoika Soini, joka ilmeisesti oli Iiron perustajan veli, perusti Iiron talon lähettyville **Parantaisen** (Paranda) talon. Talon sijainnista ei ole tarkkaa tietoa, koska talon maat liitettiin Iiron taloon 1740-luvulla.³⁸

Vuosisadan viimeisinä vuosina nousi aivan tutkittavan alueen eteläosiin **Kolunsaran** talo. Järviseudun historian mukaan talon olisi perustanut Sipi Erkinpoika jo 1670-luvulla, mutta ilmeisesti tässä tapauksessa on tapahtunut sekaannus edellä mainitun Parantaisen kanssa. Uusilla, 1600-luvun mittaan syntyneillä taloilla ei aluksi ollut nimeä, joten vaara sekoittaa talo toisiin mahdollisten isännänvaihdosten seassa on ilmeinen. Kolunsaran ensimmäinen isäntä lienee ollut Sipi Pietarinpoika, joka on verotettavan talon isäntänä vuodesta 1695 alkaen. Ruoveden historian mukaan Sipi olisi tullut Kolunsarkaan silloisesta Kuninkaanjoenkylän Vakkurin talosta, joka sijaitsee nykyisessä Soinissa.³⁹

Kolunsaran kanssa samoihin aikoihin asutettiin **Pahankala** nykyisellä Pahankalanperällä, Kolunvesistön latvoilla. Paikan ensimmäisenä asukkaana mainitaan Iirolla renkinä ollut Sipi Laasanen (i Pahan Kalan mäki), joka oli tullut asumaan sinne viimeistään vuonna 1696. Sipi oli siten ilmeisesti kotoisin nykyisin Soiniin kuuluvasta Laasalan talosta. Samoihin aikoihin Parantaisessa asui itsellisenä Heikki Laasanen yhdessä puolisonsa Vapun kanssa. Kun Pahankala virallisesti ilmestyi maakirjatalojen joukkoon vuonna 1704, asuivat taloa mainitut Heikki ja Vappu.⁴⁰

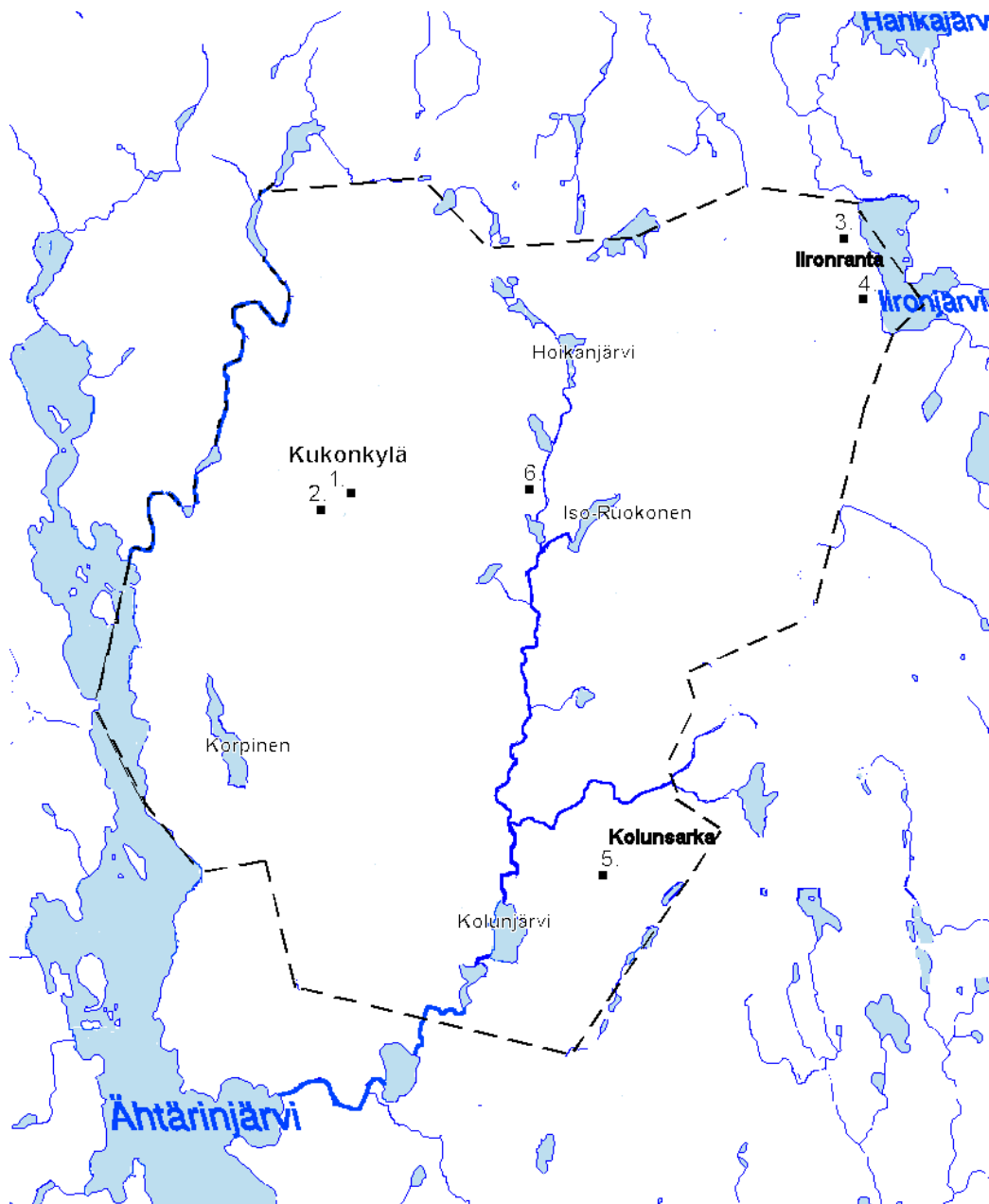
³⁷ VA 2512: 35.

³⁸ VA 7334:1148-1149; VA 7342: 939; VA 7353: 2481.

³⁹ Orkamo 1960, s. 248; VA 7401:2967.

⁴⁰ VA 7408a: 2333; VA 7429: 2961.

Kartta 2: Kukon- ja Liponkyliä asutuksen sijainti vuonna 1700.

1=Kukko,Källi,3=Iiro, 4= Parantainen, 5= Kolunsarka, 6= Pahankala

2.2. Väestö 1600-luvulla

Ensimmäisiä edes jossain määrin tarkkoja asukalukuja voidaan tutkittavalta alueelta esittää vuodesta 1634 lähtien, jolloin laadittiin ensimmäiset henkikirjat. Ylipäätään henkikirjat ovat 1750-luvulle saakka ainoa lähde, jonka perusteella tutkittavan alueen väestöstä voidaan tehdä arvioita. Vaikka henkikirjoihin merkittiin vain henkirahan maksaneet ja vaikka verokynnys vaihteli vuosittain väestön varallisuuden mukaan, niiden avulla voidaan kuitenkin hahmotella kehityssuuntaa. Henkikirjojen luotettavuudesta yleensä sanotaan, että ensimmäiset henkikirjat olivat suhteellisen

kattavia ja että puutteet lisääntyvät erityisesti 1700-luvun kuluessa. Jokipiin mukaan Ruoveden henkikirjoista vuoden 1635 henkikirja on ensimmäistä henkikirjaa tarkempi, sillä vuoden 1634 henkikirjasta puuttui itsellisväestö kokonaan. Vuosisadan mittaan henkikirjoissa ja niiden kattavuudessa esiintyi suuria ajallisia ja paikallisia vaihteluita, mutta henkikirjojen puutteiden on yleensä nähty lisääntyneen 1600-luvun mittaan.⁴¹

Tutkittavan alueen henkikirjoihin merkityn väen määrä pysyi alle kymmenessä 1670-luvulle asti. Vuoden 1671 luku oli selvästi vuoden 1660 lukua suurempi, huolimatta 1660-luvun useista kadoista ja erityisesti ns. Laurin hallavuosista. Henkikirjoitettujen määrän 1660-luvun lopulla ja 1670-luvulla alkaneeseen kasvuun sisältyi varmasti todellistakin väestön ja nimenomaan henkirahaikäisen väestönosan lisäystä – ilmestyi tähän noihin aikoihin uusia taloja – , mutta kasvu saattoi olla osaksi myös verotuksen luonteeseen liittyvää. Ehkä myös kyläläisten varallisuus kasvoi. Kaarle X Kustaan käymää Venäjän sota seurasi 1600-luvun oloissa epätavallisen pitkä rauhan kausi, mikä osaltaan saattoi edesauttaa väestönkasvua. Korkeimmilleen Kukon- ja Liponkylien henkikirjoitettujen määrä kohosi vuonna 1695 eli juuri ennen Suuria kuolovuosia. Tuolloin henkikirjoitettuja alueella oli 27. Samalle tasolle se ylsi uudestaan vasta 1750-luvulla. Osa 1690-luvun korkeasta luvusta suhteessa edellisten vuosikymmenien lukuihin menee lähteiden kattavuuden piikkiin, sillä 1690-luvulla niihin merkittiin huomattavan paljon erityisesti itsellisväkeä. Seuraavassa on alueen henkikirjoitetun väen kehityksen vertailukohdaksi otettu koko silloisen muun Ähtärinkylän henkikirjoitetun väen kehitys.⁴²

Taulukko 1: Kukon ja Lipon alueen henkikirjoitetut vuosina 1635–1695⁴³

Vuosi	Henkikirj. Kukko/Lippo	Henkikirj. Ähtärinkylä
1635	9	26
1642	6	21
1652	4	14
1660	5	29
1671	12	38
1681	11	24
1695	27	54

⁴¹ Jokipii 1959, s. 212; Orrman 1980.

⁴² Jokipii 1959, s. 209; VA 7144:80; VA 7213a:130; VA 7247:348; VA 7279:330; VA 7318:2085; VA 7353:2481; VA 7401: 2967.

⁴³ VA 7144:80; VA 7213a:130; VA 7247:348; VA 7279:330; VA 7318:2085; VA 7353:2481; VA 7401:2967.

Väkiluvusta voidaan tehdä myös talojen keskimääräisiin asukaslukuihin perustuvia arvioita. Junnilan mukaan Järviseudun alueen taloissa saattoi 1600-luvun loppupuolella olla yli kymmenenkin asukasta.⁴⁴ Näin laskettuna tutkimusalueen asukasmäärä nousee selvästi, eli taulukossa 1 esitetyt luvut saa käytännössä kertoa kahdella. Tätä menetelmää voidaan kuitenkin pitää jokseenkin epätarkkana, kun suurelta osin on kysymys uudisasutuksesta ja vain muutamasta talosta.

2.3. Koettelemusten kausi 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa

Suomea kohtasi 1600- ja 1700-luvun vaihteessa kaksi pahaa onnettomuutta: ns. Suuret kuolovuodet vuosina 1696–1697 ja Suuri Pohjan sota vuosina 1700–1721. Suurista kuolovuosista ei ole olemassa Kukon- ja Liponkyliä kattavaa esitystä eikä kyseiseltä ajalta ole saatavilla myöskään seurakunnallista aineistoa. Katastrofin suuruudesta alueella voidaan esittää vain karkeita arvioita sekä pohtia katastrofin edellytyksiä esimerkiksi saatujen satojen perusteella. Junnilan mukaan Pietarsaaren pitäjässä saatiin 1600-luvun jälkipuoliskolla usein huonoja satoja, mutta Järviseudun tienoilla ilmeisesti selvittiin 1690-luvulle saakka ilman täydellisiä katoja. Useita katoja ja huonoja satoja seurasi sitten 1690-luvulla. Yöpakkaset, märkyys ja siemenviljan puute heikensivät satoja vuosittain, ja erityisesti vuosina 1695–1697 saatiin huonoja satoja. Tilannetta vaikeutti se, että vilja-apua ei juurikaan saatu Ruotsista. Avustustoimiin ryhdyttiin vasta kun ihmisiä alkoi kuolla joukoittain. Ruoveden pitäjässä tilanne oli jokseenkin sama.⁴⁵

Yleisen käsityksen mukaan talvikaudella 1696–1697 kuoli 1/4 tai jopa 1/3 koko Suomen väestöstä. Aikaisempia käsityksiä kuolonvuosien luonteesta tarkistanut Jutikkala on luonnehtinut tapahtunutta kansallisonnettomuudeksi. Todennäköisesti nälkä itsessään ei ollut tärkein kuolinsyy, vaikka jokin määrä ihmisiä kuoli varmasti ravinnonpuutteeseenkin. Paljon pahempia olivat kulkutaudit, varsinkin lavantauti, jotka löysivät aliravitusta väestöstä otollisen maaperän.⁴⁶ Järviseudun aluetta vaivasivat useat huonot sadot vuosina 1694–1696, mutta silti syntyvyys pysyi noina vuosina kuolleisuuden yläpuolella. Kun erityisesti kevättalvella 1697 tautiepidemiat iskivät alueella, nousi kuolleisuus jopa kymmenkertaiseksi normaalivuoteen verrattuna. Kaikkiaan Järviseudun tienoo menetti vajaan kolmanneksen väestöstään vuonna 1697. Suurien kuolovuosien väestökatoa tutkineen Seppo Muroman mukaan Satakunta, johon

⁴⁴ Junnila 1983, s. 300.

⁴⁵ Junnila 1983, s. 358-361; Jokipii 1959, s. 536-537.

⁴⁶ Jutikkala 1987, s. 129; Jutikkala 1958, s. 192-193.

Kukon- ja Lipon alueet tuolloin kuuluivat, menetti laskentatavasta riippuen 30–42 % väestöstään vuosina 1696–1697.⁴⁷

Suurten kuolonvuosien vaikutusta Kukon- ja Liponkylien asutus- ja väestökehitykseen voidaan kirkollisen aineiston puutteen takia arvioida vain verotusaineiston perusteella. Edellytyksiä väestökatastrofille voidaan arvioida saatujen satomäärien perusteella. Kymmenysluetteloiden perusteella alueen satomäärissä ei tapahtunut 1680-luvun lopulta vuosisadan loppuun mennessä mitään muutoksia. Näyttääkin siltä, että tutkittavan alueen kymmenysluetteloita hyvin pitkälle kopioitiin vuodesta toiseen, sillä kymmenykset pysyivät samoina aina Isovihan jälkeiseen aikaan. Toisaalta niistä voidaan nähdä, että alueen vanhoissa taloissa, Kukossa ja Källissä, raivaus oli edennyt uusia tiloja pidemmälle, sillä niissä saatiin uusiin taloihin verrattuna moninkertaisia satoja.⁴⁸ Kukon ja Lipon alueen talojen kymmenykset vastaavat jokseenkin koko Järvisseudun talojen keskimääräisiä kymmenyksiä katovuosina.⁴⁹

Myöskään henkikirjoitettujen määrän kehitys ei vielä 1600-luvun lopulla kerro mistään suuresta väestökatastrofista alueella, sillä henkikirjoitettujen määrä alueella putosi varsin vähän eli vuoden 1695 27:stä vuoden 1697 26:een. Samana aikana muun Ähtärinkylän henkikirjoitettujen määrä putosi tosin 54:stä 24:een. Ähtärinkylän raju henkikirjoitettujen määrän pienentyminen kertonee tosin suurelta osin kuolleisuuden lisäksi myös köyhtymisestä eli veronmaksukyvyttömien jättämisestä henkikirjojen ulkopuolelle. Toisaalta väestökatastrofeihin liittyy usein väestön alueellista liikkumista, joten Ähtärinkylän alueelta on saatettu lähteä liikkeelle kohti parempia maanviljelysalueita. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa tutkittavan alueen henkikirjoitettujen määrä pysyi edelleen suunnilleen samana (ks. taulukko 2, s. 30). Tarkkoja lukuja väestömenetyksestä on kuitenkin turha edes yrittää esittää. Satomäärien perusteella voisi olettaa, että katastrofi koetteli aluetta suurin piirtein samalla tapaa kuin Järvisseudun aluetta, missä vajaa kolmannes väestöstä menehtyi. Toisaalta Kukon- ja Liponkylien alue oli suhteellisen harvaanasuttua ja erillään tiheämmän asutuksen alueista huonojen kulkuyhteyksien takia, mikä saattoi estää tautien leviämistä alueella.⁵⁰

⁴⁷ Junnila 1983, s. 360; Muroma 1991, s. 113, 117.

⁴⁸ Vuosina 1685-1700 Källi maksoi sadostaan kymmenyksiä tynnyrin ja viisi kappaa, Kukko tynnyrin ja 15 kappaa, Iiro ja Parantainen 15 kappaa. VA 7401: 2760; VA 7408a:2183; VA 7417:802.

⁴⁹ Junnila 1983, s. 359-360.

⁵⁰ VA 7401: 2967-2968; VA 7408a: 2333; VA 7423:2580.

Suurten kuolovuosien vaikutus näkyi myös talojen autioitumisena. Kukon- ja Liponkylien alueen talot selvisivät suurista kuolovuosista sikäli hyvin, ettei yksikään niistä näyttäisi jääneen edes tilapäisesti asumattomaksi. Autioituminen alueella oli siten veronmaksukyvyttömyyttä eli veroautioitumista. Ainoastaan Kukon talo selvisi vuosista ilman suurempia veronmaksuvaikeuksia, ja se säilytti myös verotalon luonteensa. Källin isäntä Pietari Yrjönpoika kuoli pahimpana kuolonvuonna 1697, ja taloa jäi asumaan hänen Reetta-vaimonsa. Tällä oli ilmeisesti vaikeuksia selvitä veroistaan, ja seuraavan vuosisadan alussa talosta tulikin kruununtila. Suku sai kuitenkin edelleen jäädä asumaan taloa.⁵¹

Uudemmissa ja siksi oletettavasti köyhemmillä taloilla oli sen sijaan vaikeampaa. Vasta perustettu Kolunsarka veroautioitui vuonna 1698, kun Sipi Pietarinpoika oli ehtinyt asua talossa vain muutaman vuoden. Talo pysyi autiona aina vuoteen 1708 saakka, jolloin Heikki-niminen mies ryhtyi maksamaan veroa talosta. Iiron talon isännäksi vastikään tullut Yrjö Matinpöika ei ilmeisesti kyennyt selviytymään veroistaan, joten hän myi talon Lehtimäen Lipposen talon isännälle, Erkki Erkinpojalle, joka muutti Iiron rannalle. Erkki Erkinpoika oli mahdollisesti talon perustaneen Matti Erkinpojan (Kukon talosta) veli, joten talo ilmeisesti säilyi edelleen suvulla. Myös vastikään perustettu Parantainen veroautioitui vuonna 1698, jolloin isäntänä oli talon perustanut Sipi Erkinpoika. Sipi kuitenkin näyttäisi jääneen asumaan Parantaiseen vuoteen 1708 saakka. Isovihaa edeltäneinä vuosina ja isovihan aikana Parantaisen maita viljeli Sipi Laasoinen, joka kuitenkin oli henkikirjoitettuna muualla, sekä Iiron Erkki Erkinpoika. Uudelleen talo alkoi maksaa veroja vasta isovihan koettelemusten jälkeen 1720-luvun lopulla. Edellä on jo mainittu, että Pahankala asutettiin jo vuonna 1696, mutta että veroja talo alkoi maksaa vasta vuonna 1704. Tämän "myöhästymisen" takana on ilmeisesti suurista kuolovuosista johtuneet veronmaksuvaikeudet. Kaikkiaan Pahankala näyttäisi selvinneen vuosisadan vaihteen koettelemuksista kuitenkin suhteellisen vähällä, sillä edes veroautiudesta ei ole merkkejä.⁵²

Myöskään Suuren Pohjan sodan vaikutuksesta Kukon- ja Liponkylien oloihin ei ole juurikaan säilynyt tietoja. Syrjäisen sijaintinsa ja huonojen kulkuyhteyksien johdosta alue ilmeisesti jäi syrjään itse sodan päätapahatumista. Silti sodan rasisukset tuntuivat

---

⁵¹ VA 7408:2333; VA 7412:1747; VA 7423:2580; VA 7429:2961; Suurten kuolovuosien yhteydessä 17 Ruoveden 62:sta verotalosta muuttui kruununtilaksi. Jokipii 1959, s. 541.

⁵² VA 7412:1747; VA 7417:901; VA 7423:2580; VA 7447a:2962, 3036; VA 7458:4616, 4704.

sielläkin. Ensiksi ne tuntuivat ylimääräisinä sotaveroina, sotaväenottoina ja sotaväen majoitusrasitteena. Myöhemmin koko maa joutui venäläismiehityksen alaiseksi.

Alueen miesten osallistumisesta sotatapahtumiin ei lähteiden perusteella voi sanoa juuri mitään. Varsinaista ruotusotajoukkoa täydennettiin heti sodan alussa ns. kaksikkailla ja kolmikkailla, mutta nämä joukot lähetettiin taistelemaan Eurooppaan. Ähtärinkylän ruotusotilaat taistelivat sodassa Porin rykmenttiin kuuluneessa Ruoveden komppaniassa, joka taisteli mm. Narvassa vuonna 1700. Komppania koki täydellisen tuhon kuuluisassa Pultavan taistelussa vuonna 1709, jolloin suurin osa Ruoveden komppanian miehistä kaatui ja loput vietiin sotavankeina Venäjälle. Suomen puolustamiseksi annettiin maassa kehotuksia kaikkien asekuntoisten miesten osallistumiseksi nostoväkiharjoituksiin ja valmistautumiseksi oman kotiseutunsa puolustamiseen. Paikoin määrättiin rangaistuksen uhalla jokaisesta talosta vähintään yksi mies nostoväkeen. Suurin osa alueen nostoväestä ei osallistunut etelämpänä käytyihin taisteluihin vuonna 1713, ja Pohjanmaalla vuonna 1714 käytyihin taisteluihin osallistui vain osa nostoväestä. Varsinaista taisteluvaihetta seurasi sodassa Isovihana tunnettu venäläisten miehityskausi vuosina 1714–1721. Erityisesti miehityksen alkuvaiheissa, ns. sotilashallinnon aikana venäläisten joukot koettelivat asukkaita kaikkein raaimmin.⁵³

Lähteiden perusteella on mahdotonta sanoa mitään venäläisten sotilaiden aktiivisuudesta tutkittavalla alueella, mutta valtaväyliltä syrjässä sijainneena alue selvisi ilmeisesti pahimmilta tihutöiltä. Ainakaan alueella ei ole jäänyt elämään tarinoita venäläisten raakuuksista. Venäläiset joukot liikkuvat kuitenkin lähiseudulla, sillä vain hieman pohjoisempana, nykyisestä Soinin Laasalasta on tietojen mukaan viety miehiä Venäjälle ja kidutettu asukkaita kuoliaaksi. Sota-aika ja Isoviha kuitenkin vaikuttivat alueen asutukseen ylimääräisinä veroina ja rasituksina. Erityisen hankalaksi tapahtuneen teki se, että sota ajoittui välittömästi Suurten kuolovuosien jälkeen. Ruoveden hallintopitäjä selvisi kuitenkin jopa odottamattoman hyvin Isovihasta eikä siitä siellä tullut Suurten kuolovuosien kaltaista katastrofia.⁵⁴

---

⁵³ Jokipii 1959, s. 423-433.

⁵⁴ Junnila 1983, s. 529; Jokipii 1959, s. 564-565.

Dito	$\frac{13}{60}$	Martti	1	9	1	3	2	10	
	$\frac{4}{4}$	Matti	1	15	1	3	2	5	
Keskola	$\frac{18}{180}$	Martti	6	4	1	1	2		
Lyyti	$\frac{19}{180}$	Jacob	15	4			2		
	$\frac{19}{180}$	Johan	12	7		1	2	3	
Kajala	$\frac{5}{18}$	Johan	10	10	2	1	3	9	5
Kuusij	$\frac{3}{3}$	Sindri	15	15	1	1	3	3	6
Kylä	$\frac{7}{60}$	Johan	15	1		1	2	3	6
Ähteri Kappeli									
Alatargas	$\frac{4}{4}$	Johan	1	15	1	1	3	4	8
Junkari	$\frac{36}{36}$	Martti	25	10	1	2	3	6	
	$\frac{9}{9}$	Johan	15	5		1			1
Alatargas	$\frac{36}{36}$	Matti	25	10	1	3	4	6	
Jämminmäki	$\frac{4}{4}$	Lois	1	15	1	3	3	6	
Häpälä	$\frac{36}{36}$	Johan	10	15	1	1	4	3	8
Hyllämäki	$\frac{4}{4}$	Sindri	1	15	1	1	2	2	5
Poronmäki	$\frac{6}{6}$	Anders	15	10	1	1	2	2	4
	$\frac{7}{7}$	Matti	20	10	1	2	2	4	
Kongas	$\frac{5}{36}$	Johan	15	10		1	1	2	
Kijärvi	$\frac{7}{36}$	Lars	15	20		1	2	1	5
Krovi	$\frac{4}{4}$	Johan	1	15		1	3	4	8
Kuusij	$\frac{9}{9}$	Matti	15	5			1	2	9
Kuusij	$\frac{6}{6}$	Christen	20	10	1	1	3	2	4
Kuusij	$\frac{4}{4}$	Matti	1	15	1	1	1	5	
Kuusij	$\frac{6}{36}$	Mielä	15	10	1	2	1	2	
Kuusij	$\frac{4}{4}$	Lois	1	15	1	3	3	4	
Kuusij	$\frac{2}{45}$	Sindri	5	3	1	2	1	3	
Kuusij	$\frac{18}{18}$	Sindri	5	5		1		2	
Kuusij	$\frac{4}{45}$	Sindri	8	8	1	3	4	4	1

Kuva 2: Isovihan ajan veroluettelo, eli ns. ”ryssänmanttaaliluettelo” vuodelta 1719. Isovihan aikana talot olivat yhteisvastuullisia verojen suorittamisesta venäläiselle hallinnolle. Talot oli jaettu yhteisvastuullisiin manttaaleihin, joiden merkiksi luettelossa kulkevat poikkiviivat. Kuvassa Ähtärin kappelin taloja, mukaan lukien kaikki tutkittavan alueen talot.

Isovihan vaikutusten tutkimista Kukon- ja Lipon alueella vaikeuttaa primääristen lähteiden puuttuminen vuosilta 1714–1721, sillä suomalainen hallinto ei Isovihan aika-

na kantanut veroja.⁵⁵ Näin ollen voidaan tehdä lähinnä vertailuja alueen tilasta ennen ja jälkeen ko. vuosia. Isovihan välittömänä vaikutuksena alueella oli Iiron talon veroautioituminen. Tuolloin isäntänä ollut Erkki Erkinpoika joutui jättämään talon, mutta ilmeisesti talo ei jäänyt asumattomaksi kovin pitkäksi aikaa. Venäläisten Isovihan aikaisessa veroluettelossa eli ns. ”ryssänmanttaali”-luettelossa on vuonna 1719 kaksi isäntää Parantaisen yhteydessä. Ilmeisesti näistä toinen, Matti, asuikin veroautiona olleessa Parantaisen talossa isovihan aikana. Kyseinen Matti alkoi viljellä Parantaisen maita virallisesti 1720-luvun lopulla, jolloin talon veroautius päättyi. Toinen isäntä, Antti Parantainen, asui mahdollisesti Iiron talossa, jota ei luettelossa ole erikseen mainittu. Veroluettelon perusteella myös kaikki muut alueen talot olivat asuttuja Isovihan pahimpien vaiheiden jälkeen vuonna 1719. Tosin myös Pahankala veroautioitui lyhyeksi aikaa Isovihan viimeisinä vuosina.⁵⁶

Suuri Pohjansota pian kuolovuosien jälkeen merkitsi pahaa iskuja maan väestökehitykselle. Katovuosista ja sodanajasta huolimatta Ruoveden asukasluku oli vuosien 1680 ja 1721 välillä laskenut vain vähän, ja pian Isovihan jälkeen päästiin jo kuolovuosia edeltäneeseen tilanteeseen. Henkiveroa maksavien määrän perusteella Kukon- ja Liponkylien alue oli selvinnyt Suurista kuolovuosista vähin menetyksin, mutta heti seuranneiden katovuosien ja sodanajan yhteisvaikutus näkyi myös siellä. Kun vielä vuonna 1697 oli alueen henkiveroa maksaneiden määrä 26 eli lähes kuolovuotta edeltäneellä tasolla ja vielä seuraavan vuosisadan alussakin lähes ennallaan, laski se isovihaan mennessä kuuteentoista. Välittömästi Isovihan jälkeen henkiveron maksaneita oli enää kolmetoista. Henkikirjoitettujen määrän väheneminen ei kuitenkaan näy yksittäisinä dramaattisina pudotuksina, vaan varsin tasaisena kehityksenä vuodesta 1695 vuoteen 1722. Vastaavasti muun Ähtärinkylän alueella henkiveroa maksaneiden määrä putosi vuoden 1695 54:stä vuoden 1722 14:ään. Vähennys oli mahdollisesti suurelta osin verotuksellista. Kun rutiköyhiltä ei voitu periä henkirahaa, heidän nimensäkin jätettiin luetteloista pois. Saattoivatpa jotkut pitäjäläiset lähteä verokarhua pakoon mutta varmasti henkikirjoihin sisältyy myös todellista väestön vähenemistä.⁵⁷

---

⁵⁵ Tilikirja-aineiston puutteita isovihan ajalta on mahdollista paikata alioikeuksien hovioikeuteen tarkastettavaksi lähettämistä tuomiokirjoista.

⁵⁶ VA 7067: 236; VA 7462: 4704; VA 7465:2825; VA 7463:689-690.

⁵⁷ Jokipii 1959, s. 215.

Taulukko 2: Kukon ja Lipon henkikirjoitetut vuosina 1695-1722⁵⁸

Vuosi	Henkikirj. Kukko/Lippo	Ähtärin- kylä
1695	27	54
1697	26	45
1698	21	26
1700	26	35
1704	20	26
1709	16	25
1713	16	15
1722	13	14

---

⁵⁸ VA 7401: 2967-2968; VA 7408a:2333; VA 7412:1747; VA 7429:2961; VA 7447a:3036; VA 7462: 4704; VA 7465:2825.

3. Isovihasta Isojakoon

3.1. Rauhan palattua verkkaista kehitystä vuosina 1722–1750

Suuren Pohjan sodan jäljiltä olivat viljelykset pahasti rappiolla ympäri valtakuntaa. Heti rauhan palattua asetettiin erilliset tutkijakunnat kartoittamaan maan taloudellista ja hallinnollista tilaa. Turun ja Porin läänissä vuonna 1726 kulkeneen läntisen tutkijakunnan mukaan alueen viljelykset olivat isovihan aikana joutuneet pahasti rappiolle: pellot olivat monin paikoin nurmeltuneet ja metsittyneetkin sekä ojat – jos niitä oli – kasvaneet umpeen, joten monella maatilalla työt oli aloitettava alusta. Paikoin talonpojat olivat ryhtyneet normaalia voimallisempaan tervanpoltoon ja kaskeamiseen selvittääkseen pahimmista vuosista.⁵⁹

Taakan helpottamiseksi päätettiin pahimmin kärsineille taloille myöntää ylimääräisiä verovapausvuosia. Tutkijakunnan tehtävänä oli päättää hakemusten perusteella taloille myönnettävistä verovapauksista. Vaikka Ruoveden tilasta ei tutkijakunnan tietojen pohjalta saakaan kovin tarkkaa kuvaa, näyttäisi se selvinneen suhteellisesti ottaen vähäisin vaurioin. Myönnettyjen verovapauksien perusteella Kukon- ja Liponkylä selvisivät onnettomuuksien kaudesta varsin hyvin, sillä yhdellekään alueen taloista ei myönnetty verovapauksia. Yleensäkin Ruoveden pitäjässä myönnettiin verovapauksia varsin niukasti, sillä vain 12% kaikista taloista myönnettiin vapautusta. Useissa läänin pitäjissä jopa yli puolet taloista sai vapaavuosia. Ähtärinkylässä vapaavuosia myönnettiin Halttusen talolle neljä ja Lipposen talolle kolme. Veronmaksuvaikeuksista kertoo kuitenkin se, että alueen taloista ainoastaan Kukko selvisi onnettomuuksien kaudesta ilman suurempia veronmaksuvaikeuksia.⁶⁰

Kukon- ja Liponkyläien asutuksesta vuodelta 1722 saadaan maa- ja henkikirjojen avulla kuva, joka ei juurikaan poikkea edellä käsitellystä. Maakirjataloja oli edelleen kuusi, joista kolme oli veroautiona, mutta kaikki kuitenkin asuttuina. Asuttujen talonsavujen määrä vastasi maakirjatalojen määrää. Kukkoa lukuun ottamatta talot olivat kruununtaloja. Taloilla oli jo tuolloin vakiintuneet maakirjanimet, jotka eivät muuttuneet uusien asukkien myötä. Kukon ja Källin talojen nimet olivat vakiintuneet viimeistään 1600-luvun puolivälissä, mutta uudempien talojen nimet vakiintuivat vasta

⁵⁹ Alho 1940, s.37.

⁶⁰ Jokipii 1959, s. 564; Alho 1940, s. 230-231. Alhon tutkimuksen tiedot Ruoveden osalta ovat osin puutteelliset; VA 7463:689-690.

juuri Isovihan kynnyksellä. Maakirjanumerot tulivat käyttöön 1720-luvun puolivälissä. Isovihan jälkeen Iiron, Parantaisen, Pahankalan ja Kolunsaran talot muodostivat oman Iiron maakirjakylän (Irois by). Uusi hallinnollinen järjestely oli jossain määrin häilyvä, sillä usein Iiron maakirjakylän talot mainittiin myös Ähtärinkylän yhteydessä. Häilyvä jako säilyi aina Isonjaon järjestelyihin 1820-luvulla saakka. Kukko ja Källi olivat Isojakoon saakka Ähtärinkylää.⁶¹

Uudenkaupungin rauhaa seuranneet kolme vuosikymmentä olivat Kukon- ja Liponkylien asutuskehityksen kannalta varsin verkkaista aikaa. Uusia maakirjataloja saatikka savuja ei ilmestynyt, ja asukasluvun kehitys oli pitkään varsin maltillista. Ainoat muutokset asutuksessa olivat oikeastaan muutamat asukkien vaihdokset jo olemassa olevissa taloissa. Muutoksen hitaus oli varsin yleistä koko valtakunnassa. Yksi syy muutoksen hitauteen oli kruunun uudisasutuspolitiikalla, mihin palataan tuonempana. Varmasti toinen syy kehityksen hitauteen oli siinä, että valtakunta keskittyi toipumaan edeltäneistä koettelemuksista. Väkiluku oli parissa vuosikymmenessä laskenut radikaalisti, ja maassa oli tuhansiin nouseva määrä autiotaloja. Nämä yhdessä sitoivat asutuksen laajenemista Isovihan jälkeisinä vuosikymmeninä; uudisasutukselle ei ollut kovin paljon tarvetta.

Pikkuvihan nimellä tunnettu venäläismiehitys vuosina 1741–1743 meni tutkimusalueella lähes huomaamatta eikä sillä ollut vaikutusta tutkittavan alueen savu- tai asukaslukuun. Tosin Parantaisen yhdistäminen Iiroon ajoittuu noihin vuosiin. Asukasluku alueella jatkoi pikkuvihan vuosina hidasta nousemistaan niin Kukon- ja Lipon alueilla kuin koko silloisessa Ähtärinkylässä.⁶²

Iiron ja Parantaisen talot olivat Isovihan jälkeen veroautioina, mutta molemmat olivat ilmeisesti säilyneet koko ajan asuttuina. Talojen vaiheista seuraavina vuosikymmeninä saadaan lähteiden perusteella osittain ristiriitainen kuva. Henkikirjojen mukaan Iiron talo sai vakituiset asukkaat jälleen vuonna 1724, jolloin Sipi Iiro alkoi maksaa veroja talosta. Saman lähteen mukaan Parantainen sai pysyvät asukkaat vasta vuosikymmenen

---

⁶¹ VA 7463:689.690; VA 7471;700-702. Talon nimien vakiintumisesta ja maakirjanumeroiden käyttönotosta on hyötyä erityisesti pyrittäessä paikantamaan asutusta ja tunnistettaessa uutta asutusta. Kukon- ja Liponkylien asutusnimistölle on kaiken kaikkiaan ollut tunnusomaista pysyvyys; vertailuja uudempiin aikoihin on varsin helppo tehdä.

⁶² Vrt. esim. VA 7522:1440 ja VA 7544:2556.

lopulla, jolloin Matti Matinpoika Parantainen asutti talon. Noin vuosikymmentä myöhemmin Matti Parantainen muutti asumaan Pahankalan taloa ja Parantaisen maita alettiin viljellä osana Iiron taloa. Parantaisen yhdistäminen Iiroon vakiintui pysyväksi, ja Parantainen katosi myöhemmin henkikirjoista pysyvästi. Maakirjojen perusteella talot näyttäisivät yhdistyneen jo vuoteen 1725 mennessä. Ilmeisesti näin tapahtuikin, mutta yhdistynyttä taloa asuttiin silti aluksi kahdessa osassa. Talojen yhdistyttyä lopullisesti 1740-luvulla isännöi taloa Erkki Heikinpoika Iiro. Hän ei liene ollut ainakaan läheistä sukua em. Sipi Iirolle, mutta hänen jälkeensä talo pysyi pitkään suvun hallussa.⁶³

Kolunsarka oli säilynyt Isovihasta autioitumatta talon nuoresta iästä huolimatta. Uusi isäntä taloon saatiin 1720-luvun lopulla, kun Matti Matinpoika muutti taloon. Matin taustasta ei ole tietoa, mutta hän tuli taloon mahdollisesti vävyksi, sillä hänen puolisonsa, Maria Heikintytär, oli ilmeisesti em. Heikki Kolunsaran tytär. Viimeistään Matin myötä suku vakiinnutti asemansa Kolunsarassa, ja talo pysyi suurelta osin hänen jälkeläistensä hallussa aina tutkimusajanjakson loppuun saakka.⁶⁴

Nuori Pahankalan talo oli niinkään veroautioitunut Isovihan lopulla. Silti talossa asui Heikki-niminen mies 1710-luvun lopulla. Isovihan päätyttyä taloon muutti Jooseppi-niminen mies, joka alkoi maksaa talosta veroja vuoteen 1725 mennessä. Jooseppi oli Pahankalan isäntänä noin vuoteen 1740 saakka, jolloin Matti Matinpoika muutti Parantaisesta Pahankalan isännäksi.⁶⁵

Kukon talo oli selvinnyt koko onnettomuuksien kaudesta autioitumatta säilyttäen myös verotalon luonnon. Taloa oli hallinnut sama suku jo kaukaa 1600-luvulta lähtien, eikä muutoksia tapahtunut myöskään 1700-luvun aikana. Källissä oli Mikko Pekanpoikaa isäntänä seurannut isovihan loppuvuosina Pauli Källi, jonka sukulaisuussuhteesta edeltäjänsä ei voida olla varmoja. Noin vuonna 1745 Källin isännäksi tuli Jaakko Juhonpoika, joka ei liene ollut sukua edelliselle isännälle Antti Paavonpojalle. Jaakon

---

⁶³ VA 7463:689; VA 7067:236; VA 7471: 700-702; VA 7473 2977; VA 7492: 3538; VA 7544: 2556; VA 7588: 550. Sekaannusta aiheuttaa talon nimi, sillä maakirjoissa yhdistynyt talo pysyi nimellä Parantainen aina 1790-luvulle saakka, jolloin se muuttui Iiroksi. Maakirjanumerona talolla oli molemmissa lähteissä no:1.

⁶⁴ VA 7465:2825; VA 7492:3538; VA ÄhRK:1754-1757. Heikki Kolunsaralla oli henkikirjojen mukaan Maria-niminen tytär. Myöhempien rippikirjojen mukaan Matti Kolunsaran puolison patronyymi oli Heikintytär.

⁶⁵ VA 7067:236; VA 7465:2825; VA 7471:700-702; VA 7544:2556.

jälkeen Källi myöhemmät tytärtalot mukaan lukien pysyi suvun hallussa pitkälle 1800-luvulle.⁶⁶

Taulukko 3: Tutkimusalueen talot ja niiden asukkaat v. 1750

Maakirjakylä	Nro	Maanluonto	Nimi	Asukas vuonna
Ähtärinkylä	1	perintö	Kukko(lanmäki)	Juho Klemetinpoika
Ähtärinkylä	2	kruunun	Källi	Jaakko Juhonpoika
Iironkylä	1	kruunun	Parantainen I. Iiro	Erkki Heikinpoika
Iironkylä	2	kruunun	Pahankala	Matti Matinpöika Parantainen
Iironkylä	3	kruunun	Kolunsarka	Matti Matinpöika

3.2. Talollissukujen vaihtuvuus ja talojen periminen

Kukon- ja Liponkylän vanhimpien talollissukujen alkuperästä ja sukujen vaihtumisista on edellä tehty vain eräitä hataralla pohjalla olevia arvioita. Henkikirjoissa asukkailla oli yleensä vain etunimi ilman patronyymiä, varsinaisesta sukunimestä puhumattakaan. Ajalta, jolloin talojen nimet eivät vielä olleet vakiintuneet on talojen uusien sukujen jäljittäminen jossain määrin helpompaa; yleensä he toivat taloon tullessaan sukunimensä, joka säilyi lähteissä jonkin aikaa. Näin oli esimerkiksi Kukon ja Källin talojen kohdalla useasti 1600-luvulla ja näin pystytään Iiron ja Parantaisen talojen perustajat jäljittämään Kukon taloon sekä Pahankalan talon perustaja Soinin Laasalaan. Kahdeksannentoista vuosisadan puoliväliin saakka voidaan talonhaltijoiden vaihtuessa tehdä kuitenkin vain arvioita uuden haltijan suhteesta edelliseen haltijaan. Vasta rippikirjojen myötä 1750-luvulta alkaen ja henkikirjojen lisääntyneen sisällön myötä voidaan huomattavasti paremmin jäljittää Kukon ja Lipon uusien talollissukujen alkuperä.

Talollissukujen alkuperän selvittäminen menettää tutkittavan alueen kohdalla sikäli merkitystään 1700-luvun lopun mittaan, että talojen suvut alkoivat tuolloin vakiinnuttaa asemiaan. Yleensä talonhaltijan vaihtuminen johtui veronmaksuvaikeuksista. Perintötilallinen menetti sukuoikeuden taloon kolmen vuoden verorästien takia, ja käytännössä samalla vaihtui talonhaltija. Kruununtalallisilla ei ollut lain vahvistamaa

⁶⁶ VA 7464: 2825; VA 7544:2556.

perintöoikeutta talon hallintaan, joskin talo yleensä pysyi suvun hallinnassa samoin periaattein perintötilallisten kanssa. Taloudellisten olojen kohentumisen ja verotuksen suhteellisen kevenemisen myötä taloilla ei ollut 1700-luvun lopulla entisen kaltaisia vaikeuksia selvitä velvoitteistaan. Samaan aikaan lainsäädäntö paransi talonpoikien asemaa. Muodollinen aseman paraneminen huipentui vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjassa. Nyt perintötila ei enää menettänyt maanluontoaan verorästien takia ja muutoinkin talonpojan omistusoikeutta laajennettiin. Myös kruunutilallisten asemaa parannettiin tekemällä heidän nautintaoikeudestaan perinnöllinen. Samoin tehtiin mahdolliseksi kruunutilojen perinnöksiosto, josta myöhemmissä luvuissa lisää.⁶⁷

Kun Källissä oli Jaakko Juhonpoika tullut isännäksi 1740-luvulla, ei tutkittavan alueen taloissa suvut enää vaihtuneet 1700-luvun aikana. Tuona aikana talonhaltija vaihtui alueella talojen tytärtalot mukaan lukien viisitoista kertaa, ja kaikissa tapauksissa uusi isäntä oli suoraan tai avioliiton kautta sukua edelliselle isännälle. Seuraavankin vuosisadan aikana suvun vaihtumien oli suhteellisen vähäistä, ja laajemmin talollissuvut vaihtuivat alueella vasta 1800-luvun lopulla.⁶⁸

Talollissukujen suhteellisen tiuhaan tapahtuneet vaihtumiset 1500–1700-luvuilla voivat osittain olla harhaa. Perinteisen ja varsin syvälle juurtuneen käsityksen mukaan talon peri aina poika ja erityisesti vanhin poika. Keskiajalla muotoutuneen perintökaaren mukaan 1700-luvun talonpojan lapsista poika peri kaksi ja tytär yhden osan vanhempiansa omaisuudesta. Lainsäädäntö ei tehnyt eroa vanhempien ja nuorempien lasten kesken; nuorempi pojista oli lain edessä yhtä oikeutettu saamaan maata talosta kuin vanhempi veljensä. Maanjaot olivat kuitenkin suhteellisen harvinaisia, koska talonpojilla oli pyrkimys säilyttää talon elinkelpoisuus antamalla se jälkeläisilleen mahdollisimman yhtenäisinä osana. Myöskään valtiovallan suhtautuminen jakoihin ei ollut kovin suopea. Käytännöksi muodostuikin se, että ”pääperillinen” lunasti tilan väistyviltä perillisiltä, usein alle talon käyvän arvon.⁶⁹

Lakien ja perinteiden ohella talojen periytymistä säätelivät käytännön realiteetit. Usein esikoinen ehti ”vanheta” ennen talon perimistä, jolloin hänelle saatettiin mahdollisuuksien mukaan hankkia uusi tila. Näin tehtiin erityisesti, jos esikoinen ehti

⁶⁷ Jutikkala 1958, s. 222-225, 291-295.

⁶⁸ Lähteinä käytetty kaikkia lähdeluettelossa esiintyviä henkikirjoja vuosilta 1722–1807, Ähtärin seurakunnan rippikirjoja vuosilta 1754–1806 sekä Soinin seurakunnan rippikirjoja vuosilta 1793–1805.

⁶⁹ Jutikkala 1958, s. 328-329.

perustaa perheen jo nuorella iällä. Käytännössä talon perimisessä keskeisenä tekijänä olivat kandidaattien työkyky ja -halukkuus: talon peri kyvykkäin, ei vanhin poika. Varsin usein kyvykkäimmäksi ehdokkaaksi todettiin vävy, jolloin talon peri tytär. Talon perinyt nainen kyllä omisti perineensä maan, mutta hän ei voinut hallita sitä. Siksi vävy oli aina vaimonsa edusmiehenä ja talon haltijana, vaikkei taloa omistanutkaan.⁷⁰ Nämä seikat aiheuttavat erityisesti varhaisempien verotusaineiston perusteella laadituissa isäntäluetteloissa osittain väärän kuvan usein tapahtuneesta suvun vaihtumisesta. Vaimon nimeä ei maakirjaan merkitty, eikä hänen patronyymiaan pitkään merkitty henkikirjoihinkaan. Perinteisen käsityksen mukaan oletettiin suvun vaihtuneen, jos talon uutena haltijana ei ollut edellisen poika.

Kruununtilojen – joita Kukon taloa lukuun ottamatta alueen talot Isovihan jälkeen olivat – nautintaoikeus periytyi käytännössä usein samoin periaattein kuin perintötilatkin. Koska kruununtila ei varsinaisesti periytynyt vaan halukkaan oli haettava kruunulta imissiokirjaa osoittamaan hallintaoikeuttaan, oli kruunulla perintötiloihin verrattuna suurempi rooli kruununtilan perijästä päätettäessä. Siksi neuvokkain saattoi usein ohittaa oletetut perilliset. Kruununtilan nautinnan periminen oli perintötilaan verrattuna sikäli taloudellisesti helpompi, että kruununtilaa ei katsottu varsinaiseksi omaisuudeksi. Talon perineen lapsen ei siksi tarvinnut maksaa väistyville perillisille heidän sisarosuuksiaan.⁷¹

Isovihan ja 1800-luvun alun välisenä aikana tapahtui tutkittavan alueen taloissa kaikkiaan 22 talonhaltijavaihdosta, joissa uusi haltija oli edellisen lähisukulainen. Puolessa kaikista tapauksista uusi isäntä oli edellisen poika. Määrää voidaan pitää vallitseva perimislainsäädäntö huomioiden yllättävän pienenä. Seitsemässä tapauksessa talon peri tytär. Aina ei näissä tapauksissa ollut välttämättä kysymys poikapuolisen perillisen puuttumisesta, mutta heidän syrjäyttämisenä syyt jäivät aineiston pohjalta tuntemattomiksi. Tällaisesta on esimerkkinä Källi, missä Jaakko Juhonpoikaa isäntänä seurasi 1760-luvulla Ähtärin Moksun talosta tullut vävy Matti Matinpöika, joka syrjäytti näin Källin vanhimman lapsen, Juhon. Kolmessa tapauksessa talo periytyi pojan pojalle. Näin kävi esimerkiksi Pahankalassa aivan 1700-luvun lopulla, kun talo siirtyi Heikki

---

⁷⁰ Mäkelä-Alitalo 2003, s. 207-211.

⁷¹ Jutikkala 1958, s. 329-331.

Matinpojalta toiselle samannimiselle. Ilmeinen syy tässä tapauksessa oli se, että väliin jäänyt Matti Heikinpoika oli itsekin jo varsin iäkäs.⁷²

Källin talon Paavo-isännän kuoltua vuonna 1735 avioitui Vappu-leski uudelleen, jolloin talon hallinta siirtyi uudelle miehelle. Tämä järjestely oli tilapäinen, sillä vallinneen lain mukaan kruununtalallisen leskeksi jääneen naisen oli jätettävä talo, mikäli hän avioitui uudelleen. Källin tapauksessa kysymys oli ilmeisesti siitä, että tilan nautintaoikeuden ”perinyt” Antti Paavonpoika oli isänsä kuoleman aikaan alaikäinen, jolloin holhoojat vastasivat talon hoidosta. Antti Källistä tulikin talon isäntä jo 1730-luvun lopulla.⁷³

3.3. Muutosten kausi vuosina 1750–1820

Jos oli 1700-luvun alkupuoli Kukon- ja Liponkylien asutuskehityksen kannalta taantumuksen tai vähintään stagnaation kautta, oli vuosisadan jälkipuolisko ja seuraavan vuosisadan alkupuoli vastaavasti kiihkeää asutuskautta. Kun vuonna 1750 todellisten asutusyksikköjen eli kaikkien savujen määrä vastasi maakirjan kuutta taloa, oli alueella vuonna 1820 kaksitoista maakirjaan merkittyä taloa, jotka muodostivat kaikkiaan yhdeksäntoista talonsavua. Kaikkiaan alueella oli tuolloin kolmekymmentä erillistä asutusyksikköä. Samana aikana väkiluku nousi henkikirjojen mukaan vuoden 1750 22:sta yli kahteensataan vuoteen 1820 mennessä.⁷⁴ Asutuksen ekspansiivisuudessa keskeinen rooli oli torpparilaitoksen syntymisellä ja uudisasutuksella. Koska niissä tutkittavalla aikakaudella Kukon- ja Liponkylien alueella oli pitkälle kysymys samasta asiasta, käsitellään ne seuraavassa saman otsikon alla.

3.3.1. Uudisasutuksen yleiset edellytykset alueella

Kahdeksantoista vuosisadan alkupuolen asutuskehitystä valtakunnassa oli omalta osaltaan kahlinnut valtiovallan nihkeä suhtautuminen uudisraivaukseen. Merkittävä ohjaaja valtion talouspoliittisissa päätöksissä oli tuolloin vallinnut taloudellinen järjestelmä, merkantilismi. Tässä järjestelmässä keskeinen sija oli kaupalla ja orastavalla teollisuudella, joiden avulla tavoiteltiin ylijäämäistä ulkomaankaupan tasetta. Kasvava teollisuus vaati yhä enemmän työväkeä, jota pyrittiin ohjaamaan sen

⁷² VA 7635:336; VA 9542:437-439; VA 9582:418-420; VA ÄhRK 1761-1767; VA SoiRK 1797-1801.

⁷³ Jutikkala 1958, s. 330; VA 7492:3538; VA 7506:3482; VA 7522:1440; Ks. myös liite 1.

⁷⁴ VA 7544:2556; VA Va12:460-462.

piiriin talonpoikaisesta väestöstä kiristämällä palkollislainsäädäntöä ja pyrkimällä estämään uudisasutusta. Uudisraivauksen estämistä ohjasi samalla pelko metsien ehtymisestä, sillä ne olivat teollistumisen myötä alkaneet nousta uuteen arvoon. Se, että viljalla ei ollut kovin suurta merkitystä vientituotteena eikä siitä siten saatu rahaa maahan, merkitsi omalta osaltaan maatalouden väheksymistä merkantilismin kannattajien keskuudessa.⁷⁵

Uudenkaupungin rauhassa oli Ruotsin valtakunta menettänyt merkittävimmät viljantuotantoalueensa Baltiassa, jolloin viljantuontia ulkomailta jouduttiin lisäämään. Merkantilismin tavoitteiden vastaisesti kauppataase kääntyi nyt alijäämäiseksi, ja päättävissä piireissä alettiin kiinnittää huomiota viljantuotannon lisäämiseen. Ristiriitaisena tekijänä viljantuotannon lisäämisessä oli samanaikainen pyrkimys lisätä teollisuustuotantoa; ongelmaksi nousi työvoimakysymys. Vuosisadan puoltaväliä lähestyttäessä nousi huoli valtakunnan vähäisestä väkimäärästä, mikä vuoden 1749 väestölaskennassa, laatuun valtakunnan ensimmäisessä, osoittautui todeksi. Ongelmana tiukkojen raivausasetusten ja palkollislainsäädännön kaudella oli ollut se, että avioituneisuus jäi varsin alhaiseksi talojen väistyvillä perillisillä, joilla ei ollut mahdollisuutta torppaan tai vastaavaan. Uudisraivaamisen sallimisella uskottiin avioituneisuuden ja samalla syntyvyyden kasvavan. Samalla tulisi ratkaistuksi viljantuotannon ongelma.⁷⁶

Jo vuonna 1731 kruunu muutti suhtautumistaan uudisraivaukseen hieman myönteisemmäksi, kun se salli kylien takamaille raivatuille viljelyksille verovapauksia. Hieman myöhemmin myönnettiin ikuinen verovapaus huonolaatuisten maiden viljelykseen ottamiselle. Edelleen kyse oli kuitenkin vain uusista viljelmistä, ei uusista tiloista. Vuoden 1734 metsälaisissa oli uudisasutusluontoisten torppien perustaminen kyläkunnan yhteismaille kielletty, ja luvatta perustetut määrättiin jopa purettavaksi. Laki kumottiin kuitenkin jo vuoden 1739 lailla, jolla uudisraivaus yhteismaille sallittiin. Asenteen muutosta uudisraivaukselle myötämielisempään suuntaan merkitsi myös

---

⁷⁵ Myllyntaus 1980, s. 263-265; Alho 1940, s. 2-3; Jo vuosien 1686 ja 1723 palkollisasetuksilla oli rajoitettu talonpoikien oikeutta pitää palkollisia siten, että talo sai pitää tilakoosta riippuen 1-3 miespuolista palkollista. Vuonna 1739 lainsäädäntö edelleen kiristyi, sillä nyt myös talon omien lasten osallistumista tilan töihin rajoitettiin. Ylimääräisten lasten oli etsittävä palveluspaikkansa muualta, valtiovalan toiveen mukaan orastavasta teollisuudesta, kartanoista tai pappiloista. Wilmi 1991, s. 72-75; Nygård 1989, s. 42-50; Jutikkala 1958, s. 236-237.

⁷⁶ Ranta 1980, s. 266-268; Jutikkala 1958, s. 234-237.

vuoden 1747 palkollisasetus, jossa palattiin vuotta 1739 edeltäneeseen tilaan.⁷⁷ Edelleen uudisraivaus oli kuitenkin hyvin pitkälle yksityisyritteliäisyydestä kiinni, sillä siihen ei juuri kannustettu. Vasta isojakoasetuksiin liittyvillä toimenpiteillä pyrittiin kannustamaan uudisasutusta verohelpotuksilla. Vuoden 1770 asetuksella luvattiin kyläpiirin ulkopuolelle muuttaville oikeus uudisraivaukseen ja jopa 15–20 vuoden verovapauden lisäksi muitakin taloudellisia etuuksia.⁷⁸

Varmasti oma merkityksensä uudisraivauksen edistymiselle oli isojakoa edeltäneillä maanomistusoloilla. Tuolloin maanomistus, siinä merkityksessä kuin se nykyään ymmärretään, käsitti oikeastaan vain viljelysmaita sekä hieman vaihtelevin käytännöin niittymaita. Sen sijaan metsämaat olivat kylien ja pitäjien talojen yhteisomistuksessa. Talojen kesken oli usein vakiintunut epävirallinen sopimus kunkin talon oikeudesta käyttää yhteismetsien puita. Periaatteessa metsienkin kohdalla kysymys oli vain käyttöoikeudesta, sillä kruunu katsoi eräänlaisen yhteismaiden "yliomistuksen" kuuluvan itselleen.⁷⁹

Metsien yhteisomistusjärjestelmään ei uudisraivaus sopinut. Jokaisella talolla olisi tietenkin periaatteessa ollut omia intressejä antaa yhteismaata esim. väistyville perillisille uudisraivaukseen, mutta näiden intressien yhteensovittaminen oli käytännössä vaikeaa. Olisihan jokainen uusi tila merkinnyt talojen yhteismaan alan pienenemistä. Tämä ongelma poistui osaltaan isojaon selkiytettyä maaomistusoloja. Isojaon asetuksilla taattiin oikeus uudisraivaukseen kylien yhteismailla muiden talojen vastustuksesta huolimatta myös siellä, missä isojakoa ei vielä oltu ehditty toteuttaa.⁸⁰

Valtiovallan suhtautuminen muuttui 1700-luvun mittaan myönteisemmäksi myös torppien perustamista kohtaan. Vuonna 1743 määrättiin, ettei perintömaalle perustettua torppaa verotettaisi. Samat oikeudet annettiin vuonna 1757 kruununtiloille perustetuille torpille. Aiemmin mainittu vuoden 1770 asetus uudisraivauksen sallimisesta kylien yhteismailla ulotettiin käsittämään myös torpparijärjestelmää. Torpparijärjestelmä levisikin nopeasti talonpoikaismaalle: kun vielä 1700-luvun puolessa välissä oli

⁷⁷ Jutikkala 1958, s. 238-239; Rantatupa 1983, s. 588-589; Wilmi 1991, s. 74.

⁷⁸ Jutikkala 1958, s. 257. Asetukseen liittyi nimenomainen ehto, että uudisasutuksen ei saanut häiritä vanhoja viljelyksiä.

⁷⁹ Jokipii 1959, s. 181-182; Jutikkala 1958, s. 42-49.

⁸⁰ Alanen 1948, s. 252-254; Jutikkala 1958, s. 257. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla oltiin Alasen mukaan ennen isojakoa eräänlaisessa odotustilassa, mikä jaon jälkeen purkautui vilkkaana asutuskautena.

Järviseudun alueella ollut vain muutama torppa, oli niitä vuosisadan lopulla jo 70–80 kappaletta.⁸¹

Uudisraivauksen ohella lait ehkäisivät 1700-luvulla myös tilojen osittamista. Talojen osittamista rajoittavat lait olivat eri asteisina voimassa aina 1880-luvulle ja tuonnempana selitettävin poikkeuksin vielä myöhemminkin. Taatakseen tilojen pysymisen elinvoimaisina eli veronmaksukykyisinä oli kruunu kieltänyt talojen halkomisen 1/4 manttaalia pienempiin osiin jo vuonna 1684. Kielto uusittiin vielä vuonna 1721. Uudisraivauskieltojen voimassa ollessa talojen veromaksukykyisenä pysymistä ei voitu varmistaa edes raivaamalla uutta peltoa. Lähestyttäessä 1700-luvun puoliväliä, kruunun suhtautuminen jakoihin muuttui uudisraivauksen tavoin myönteisemmäksi. Vuoden 1747 asetuksella talojen halkominen sallittiin 1/8 tai jopa pienempiin osiin, jos ne pystyivät säilyttämään veronmaksukykynsä. Myös Kustaa III:n aikaisilla uudisraivausta koskevilla asetuksilla kannustettiin talonjakoihin, sillä verohelpotuksia luvattiin myös niille jaoissa syntyneille talonosille, jotka muuttivat vanhan kyläpiirin ulkopuolelle. Vuodesta 1811 lähtien voitiin kruununtila halkoa asukkaan vaihtuessa, jos se muuten täytti vuoden 1747 asetuksen edellytykset.⁸²

Vaikka jakoa koskevat asetukset löystyivätkin, pysyivät talonjaot esim. Järviseudulla varsin harvinaisina aina 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka. Näin siksi, että maita riitti vielä runsaasti uudistaloillekin ja koska virallinen talonjako oli monimutkainen ja kallis toimenpide. Vielä 1850-luvulla nykyisen Soinin alueen maakirjoihin merkityt talot muodostivat keskimäärin vain 1,3 talonsavua. Usein tilanjaot pysyivätkin epävirallisina sopimusjakoina, joita ei viety maakirjaan.⁸³

Valtiovallan suopeampi suhtautuminen uudisraivaukseen ja talojen osittamiseen eivät yksin selitä tutkittavan alueen asutuksen kiihtymistä 1700-luvun lopulla. Asutuksen syntyyn vaikuttavat myös yleiset taloudelliset tilanteet ja tietyn alueen soveltuminen asutukseen vallitsevissa taloudellis-teknisissä olosuhteissa. Tutkittavalla alueella riitti runsaasti maata uudisraivaukseen 1700-luvun lopulla, mutta alue ei sikäli erottunut ympäristöstään, että koko Suomenselän alue oli edelleen harvaanasuttua. Vallitsevalla

---

⁸¹ Jutikkala 1958, s. 240-241; Rantatupa 1983, s. 574.

⁸² Jutikkala 1958, s. 238-241, 257; Vuoden 1747 asetukseen sisältyi ehto, että suunnitellun osatilan haltijan oli mentävä avioon, mikäli hän ei jo ennestään ollut. Kruunulla selvästi oli huoli valtakunnan alhaisesta väkiluvusta.

⁸³ Rantatupa 1983, s. 590-592; Waren 1893, s. 20-22.

maanviljelystekniikalla ei alue suonut kovin hyviä elämisen olosuhteita. Kovien mäkimaiden osuus kokonaispinta-alasta oli suhteellisen pieni, sillä suoalueet vallitsivat alueen maisemaa. Niiden käyttö maanviljelyksessä 1700-luvun lopulle oli esim. Järviseudun alueella varsin vähäistä, sillä teknisesti vaikea kydönpoltto ja suoalueiden ojittaminen yleistyivät vasta 1800-luvun alkupuolella. Lähinnä soilta korjattiin heinää tai niitä käytettiin niittymaina. Potentiaalista viljelysmaata oli siten käytössä varsin vähän.⁸⁴

Vuoden 1721 Uudenkaupungin rauhan jälkeen oli Pohjanmaa noussut Suomen tärkeimmäksi tervanvientialueeksi. Vuosisadan kuluessa tervanpoltto hakeutui yhä syvemmälle Pohjanmaan sisämaahan runsaiden metsävarojen perässä. Tervanpolton yleistymisen tarjosi periaatteessa lisäansiona hyviä mahdollisuuksia uudisraivaukselle, mutta sen vaikutukset eivät ole yksiselitteiset. Kyläpiirin yhteisömuutoksessa olleita metsämaita ei mielellään annettu muiden käyttöön niiden kohonneen arvon takia. Lopullista tervatalouden tuloa Kukon- ja Liponkylien alueelle merkitsi 1760-luvulta alkaen toimeenpannut isojaot vanhoilla tervanpolttoalueilla. Kun metsien yhteisömuutos purettiin laajoilla alueilla perinteisillä tervantuotantoalueilla Pohjanmaalla, hakeutui poltto sinne, missä metsät olivat vielä yhteisömuutoksessa. Tällainen alue oli esim. Kukon- ja Liponkylien alue vielä 1830-luvulle saakka. Tervanpoltto antoi tarpeellisia lisäansioita pienten viljelysalojen varassa pyörivälle maataloudelle ja teki mahdolliseksi yhä useamman talon- ja torpansavun nousemisen. Alue pysyikin osana Suomen viimeistä tervantuotantoaluetta Etelä-Pohjanmaan Suomenselällä, missä tervan tuomiin tuloihin nojattiin vielä 1900-luvun alussakin.⁸⁵

Myös kulkureittien kehityksellä oli merkityksensä talouden kehitykselle ja kaupan suuntautumiselle. Näin erityisesti 1700-luvun mittaan lisääntyneen tervanpolton myötä. Tutkittavan alueen sisäisestä tieverkostosta ei ennen 1800-lukua voi puhua. Vielä 1800-luvun alussakin kyse oli lähinnä poluista tai hieman paremmista kulku-urista.⁸⁶ Kauppareiteistä olivat vanhat yhteydet vesistöjä pitkin Varsinais-Suomeen päin hallitsevia vielä 1600-luvun alkupuolella jo yksistään siitä syystä, että Pohjanmaan rannikolta puuttuivat kaupungit. Uusikaarlepyyn ja Pietarsaaren kaupunkien perustamisen myötä 1600-luvulla alueen kauppasuhteet kääntyivät pohjoiseen päin Äh-

⁸⁴ Rantatupa 1983, s. 666-668.

⁸⁵ Rantatupa 1983, s. 695-696; Waren 1893, s. 45.

⁸⁶ VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4, 5:1-2.

tävänvesistön latvoja pitkin. Erityisesti Uusikaarlepyy näyttäisi olleen ähtärinkyläläisten kauppakaupunki. Sen sijaan järviseutulaisten suosimasta Markin kauppahuoneesta Pietarsaareissa ei tullut merkittävää tekijää Kukon ja Lipon kaupalle.⁸⁷

Ähtävän vesistö menetti kuitenkin kulkureittinä merkityksensä 1700-luvun aikana, ja raskaamman kauppatavaran kuljetukset siirtyivät talvisaikaan ja talviteille. Vuosisadan lopulla alueen kauppa alkoi hakeutua Vaasan suuntaan. Uutena läänin pääkaupunkina Vaasa nosti hallinnollista merkitystään ja samaan aikaan valmistunut Alajärven kautta kulkenut Kuopion – Vaasan postitie käänsi myös kaupan sinne. Alajärven kautta Vaasaan kulkevaa reittiä nousivat edelleen tukemaan 1800-luvun puolivälissä valmistuneet ensimmäiset varsinaiset maantiet Kukosta ja Iirosta Soiniin.⁸⁸ Osa alueesta varmasti hyödynsi edelleen Ähtärinjärveä kulkureittinä, joten kauppamatka kulki Lehtimäen kautta Vaasan-tielle.

3.3.2. Talonjakoja

Kukon- ja Liponkylien alueella talonjaot lähtivät liikkeelle varsin pian vuoden 1747 lainmuutoksen jälkeen. Jaot olivatkin vilkkaimmillaan vuosisadan viimeisinä kymmenlukuina ja rauhoittuivat uuden vuosisadan alussa. Näille ensimmäisille talonjaoille oli myöhempään, 1800-luvun lopulla alkaneisiin talonjakoihin verrattuna tyypillistä se, että niistä tehtiin virallisia eli jaoista tehtiin viralliset päätökset kihlakunnanoikeudessa ja syntyneet tilanosat merkittiin maakirjoihin. Syntyneiden tilanosien rajat käytiin tosin vasta isojaon yhteydessä.⁸⁹

Kaikissa tutkittavan aikakauden talonjaoissa alueella oli kysymys sukulaisjaosta. Käytännössä talonjaoilla taattiin maata useammalle perilliselle. Usein talonjakoa edelsi vaihe, jossa yhdelle perilliselle annettiin aluksi torppa. Raivauksen edistyessä ja talonsavun elinmahdollisuuksien varmistuessa suoritettiin virallinen talonjako. Tällaisissa tapauksissa torppavaihe kesti yleensä 10–20 vuotta.⁹⁰

⁸⁷ Jokipii 1959, s. 295, 300; Rantatupa 1983, s. 724.

⁸⁸ Rantatupa 1983, s. 830-835, 840.

⁸⁹ VA 9578:349-350; VaMKA Soinin isojakoasiakirjat 2:5, 5:3; kartat 2:1-4, 5:1-2. Maanmittareihin suhtauduttiin vielä 1800-luvun lopullakin penseästi, koska pyykityksen hinta saattoi pahimmillaan nousta lähelle koko tilan arvoa. Suhtautumista maanmittareihin kuvaa aikakaudella käytetty sanonta: ”Missä turilaat tai maanmittarit ovat käyneet, ei kasva mitään”. Waren 1893, s. 22.

⁹⁰ Lähdeluettelossa esiintyvät henkikirjat vuosilta 1750–1820, rippikirjat vuosilta 1754–1820.

Alueen ensimmäiset jaot tehtiin Kukon talossa. Edellä on jo käynyt ilmi, että talo oli ilmeisen vakavarainen, joten sen jakautuminen oli odotettu. Kukon osittamista eivät olisi kahlinneet ennen vuotta 1747 vallinneet jakoasetuksetkaan, sillä se oli puolen manttaalin talo. Osittamista säätelikin useimmiten enemmän tarve kuin vallinneet jakoasetukset. Seuraavan vuosisadan alkupuolella talolla oli jo peräti kuusi erillistä talonsavua, joskaan kaikki jaot eivät jääneet pysyviksi. Jakojen runsaslukuisuudesta johtuen talolla ei ollutkaan varsinaisia torppia ennen 1830-lukua.⁹¹

Noin vuonna 1740 oli jakautumattomaan Kukon taloon tullut vävyksi Juho Klemetinpoika, jonka puoliso oli Pirkko Erkintytär Kukko. Pirkolla oli Heikki-niminen veli, joka vielä tuolloin oli alaikäinen. Heikin tultua täysi-ikäiseksi jaettiin talo hänen ja Juho Klemetinpojan kesken. Jako tapahtui tosiasiallisesti 1750-luvun alkupuolella, mutta maakirjaan se merkittiin vasta muutama vuosikymmen myöhemmin. Juho ja Pirkko ilmeisesti jatkoivat asumista vanhassa Kukon talossa, ja heidän puoliskonsa säilytti vanhan asutusnimen. Heikin asuttama savu pysyi vanhassa kyläpiirissä Kukon läheisyydessä. Myöhemmin talonosa sai nimen **Koivula**.⁹²

Koivulaan oli muuttanut Heikki-isännän mukana hänen nuorempi veljensä, Juho Erkinpoika. Juho asui Koivulassa 1760-luvun lopulle, jolloin hänelle lohkaistiin torppa kyläpiirin ulkopuolelta. Talonjako Koivulan kanssa tehtiin joskus vuosien 1776–1788 välillä (ko. ajalta ei ole käytettävissä lähteitä, joten tarkka ajankohta on epäselvä), ja maakirjaan uusi talonosa merkittiin 1793. Talonosa sai viimeistään 1780-luvun lopulla nimekseen **Halla-aho**, minkä mukaan on syntynyt nykyinen Hallaperän kylänosa.⁹³

Ensimmäisen vaimonsa Pirkon kuoltua 1750-luvun alkuvuosina, avioitui aiemmin mainittu Juho Klemetinpoika Kukko Susanna Ristontyttären kanssa. Vaikka Juho eli aina 1800-luvun alkuun, tuli Susannasta jostain syystä talonhaltija jo 1750-luvun lopulla. Seuraavan vuosikymmenen lopulla Kukko jaettiin jälleen, kun taloon tuli vävyksi Matti Eliaanpoika. Jaon yhteydessä syntyi vanhan talon läheisyyteen **Nygårdin** eli **Uusitalon** talonosa, jonne Susanna ja Juho muuttivat. Seuraavan kerran Kukko jakautui vuonna 1805, jolloin oman osansa talosta saivat Matti Eliaanpojan pojista Matti

---

⁹¹ VA Va1:372.

⁹² VA 7544:2556; VA 7588:550; VA 7682:848; VA ÄhRK 1754-1757.

⁹³ VA 7660:578; VA 9531:312; VaMKA Soinin isojakoasiakirjat 2:2.

ja Juho. Syntynyt uusi talonosa ei saanut myöhemmissäkään vaiheissa erillistä nimeä, joskin joissain lähteissä se esiintyy nimellä **Kukkola**.⁹⁴

Henki- ja rippikirjoissa esiintyy vielä kuudeskin Kukon talonosa, joskin se katoaa lähteistä parin vuosikymmenen jälkeen. Jako tapahtui Koivulan talonosassa vuonna 1807, jolloin talon Kristiina-tyttäreille lohkaistiin osa talosta. Kysymyksessä lienee ollut jonkinlainen sopimusjako, sillä jakoa ei viety maakirjaan saakka. Isännäksi taloon tuli Taavi Heikinpoika Pahankalasta. Talonosan osti jo muutaman vuoden kuluttua naapuritalon Matti Klemetinpoika Haapala, ja Taavi asui maita lampuotina jonkin aikaa kunnes maat liitettiin pysyvästi Haapalaan.⁹⁵

Jakautumaton Källin talo oli 1/3 manttaalin talo, joten senkään osittamista eivät jakoasetusten kannattavuusnäkökohdat juuri kahlinneet. Taloa ei kuitenkaan voitu virallisesti jakaa ennen vuoden 1791 perinnöksistöä, sillä kruununtalojen osittaminen oli kiellettyä vuoteen 1811 saakka. Käytännössä taloa alettiin kuitenkin asua useammassa osassa jo 1780-luvulla. Tuolloin isäntänä oli taloon vävyksi tullut Matti Matinpoika, alkujaan Ähtärin Moksun talosta. Kolmelle hänen pojistaan annettiin oma osansa talosta. Ensimmäisenä erilleen muutti vanhin pojista, Juho, joka perusti uuden talouden kantatalon läheisyyteen viimeistään vuonna 1788. Myöhemmissä lähteissä tämä talonosa tunnettiin aluksi nimellä **Heikkilä** ja myöhemmin nimellä **Haukilehto**. Suhteellisen nuoresta iästään huolimatta Juho Matinpoika (s.1756) luopui talonpidosta jo vuosikymmenen kuluttua vävynsä Jeremias Antinpojan hyväksi.⁹⁶

Aivan 1700-luvun lopulla jaettiin Källin kantatalo vielä uudelleen, kun pojista Elias muutti erilleen. Syntynyt talonosa ei saanut erillistä nimeä. Elias luopui talosta kuitenkin jo muutaman vuoden kuluttua, ja hänen nuorempi veljensä Antti tuli isännäksi. Kantataloon jäi asumaan Tuomas, joka kuitenkin 1810-luvulla luopui talonpidosta muutettuaan Lapualle. Hänen tilalleen ei tullut uutta isäntää, vaan talonosa liitettiin takaisin Antin talon yhteyteen.⁹⁷

---

⁹⁴ VA ÄhRK 1754-1757; VA SoiRK 1800-1808; VA 7614:173; VA 7660:578; VA Va1: 372; VaMKA Soinin isojakokartat 2:2. Kukkola ei esiinny isojaon yhteydessä erillisenä talonosana, ja virallinen maanjako tehtiin vasta 1800-luvun lopulla.

⁹⁵ VA Va1:372-373; VA Va7:423-424.

⁹⁶ VA ÄhRK 1788-1794; VA SoiRK 1800-1808; VA 9524:446-447; VA 9582:418.

⁹⁷ VA SoiRK 1793-1799, 1800-1808, 1811-1817; VA 9582:418; VA Va7 1815:423.

Kolunsarka oli jakamattomana ½ manttaalin talo. Senkin osittamista rajoittivat lähinnä kruununtaloja koskeneet asetukset. Talonjako Kolunsarassa lähti liikkeelle 1780-luvun lopulla, kun talon isäntänä oli Heikki Matinpoika. Tuolloin hän antoi Yrjö-pojalleen torpan paikan kantatalon läheisyydestä, ja Erkki-poika jäi asumaan taloa. Yrjö asui Ylä-Kolu-nimistä torppaansa 1780-luvulta noin vuoteen 1812, jolloin talossa tehtiin virallinen jako. Toista puolta talosta tuli asumaan edellä mainitun Erkki Kolunsaran vävy Abraham Kustaanpoika Lehtimäen Lipposen talosta. Talonosien nimiksi vakiintuivat **Ylä-Kolu** ja **Ala-Kolu**.⁹⁸

3.3.3. Torppia ja uudistaloja

Torpparilaitoksen synnyssä ja kehityksessä 1600-luvun lopulta 1800-luvun lopulle on merkittäviä alueellisia eroja, joita on tässä vaiheessa syytä mainita. Kun torpparijärjestelmä alun perin kehittyi 1600-luvulla, käsitti se lähinnä aatelisten suurtiloja, kartanoita. Olihan torppien perustaminen periaatteessa kielletty muilta kuin aatelisilta. Annettua vuokratiljelmää vastaan torppari teki päivätöitä kartanossa eli järjestelmä syntyi takaamaan työvoiman saannin suurtiloilla. Myöhemminkin Suomen varsinaisilla torpparialueilla Varsinais-Suomessa ja Hämeessä torpparijärjestelmän rooli oli muuta maata enemmän siinä, että se takasi suurtilojen työvoimansaannin. Vuosisadan loppua kohden torpparijärjestelmä alkoi kehittyä siihen suuntaan, että torppia annettiin verotalojen väistyville perillisille asutustarkoituksessa. Näin voitiin kiertää vallitsevia uudisraivausta ja talojen jakoa koskevia lakeja. Tähän suuntaan kehittyi torpparijärjestelmä myös tutkimusalueella, kun ensimmäiset torpat alkoivat ilmaantua 1700-luvun lopulla.⁹⁹

Torpparilaitos alkoi toden teolla levitä esim. Etelä-Pohjanmaan ja Järviseudun alueelle 1700-luvun jälkipuolella. Nousun on arveltu suurelta osin liittyneen alkaneseen isojakoon, tosin Rantatupa katsoo Järviseudun tapaukseen viitaten, että nämä vain sattuivat tapahtumaan samaan aikaan. Järviseudun alueella, kuten monin paikoin muuallakin maassa, torpparikauden edeltäjänä oli ns. yhtiömieslaitos. Tässä järjestelmässä taloja asuttiin yhtiöinä, joilla saattoi olla useampia osakkaita.¹⁰⁰ Tämä oli jälleen yksi keino kiertää vallinneita maanjakoasetuksia. Kukon- ja Liponkylien alueelle

⁹⁸ VA ÄhRK 1788-1794, 1811-1818; VA Va7:425.

⁹⁹ Rasila 1961, s.17; Jutikkala 1958, s. 240-241; Kekkonen 1999, s. 59.

¹⁰⁰ Alanen 1948, s. 293; Rantatupa 1983, s. 566-573. Järviseudulla torpparilaitos löi itsensä läpi jo 1700-luvun lopulla, kun isojako suoritettiin suurelta osin vasta 1800-luvun puolella.

tämä järjestelmä ei varsinaisesti levinnyt, vaikka 1800-luvulta löytyykin esimerkkejä, joissa taloa asuttiin yhtiönä.¹⁰¹

Kukon- ja Liponkylien alueella torppia perustettiin erityisesti järjestelmän alkuvaiheessa puhtaasti asutustarkoituksessa, sillä olivathan 1700-luvun lopun ja seuraavan vuosisadan alun torpparit käytännössä aina läheistä sukua isäntätaloon. Torpissa, talonjaoissa ja uudistiloissa oli hyvin pitkälle kysymys samasta asiasta: uudisraivauksesta ja perinnön jakamisesta useammalle lapselle. Usein ero lieneekin ollut lähinnä juridinen, kun vallinneet jakoasetukset estivät varsinaiset talonjaot. Talonjakojen tapaan edelsi myös uudistalon statuksen saamista vaihe, jossa tilaa raivattiin ensin torppana. Tämän varhaisen torpparikauden erottaakin myöhemmästä, 1800-luvun jälkipuoliskon kaudesta se, että varhaisemmassa vaiheessa torpat kasvoivat uudistaloiksi varsin nopeasti, usein 10–20 vuodessa.¹⁰²

Lähteestä riippuen saadaan torppien määrän kehityksestä tutkittavalla alueella hieman ristiriitaisia tuloksia. Keskeisin syy lähteiden eroihin on siinä, että torppa-käsitettä ei oltu määritelty tarkkaan. Siksi on syntynyt sekaannusta erityisesti torppien, uudistalojen ja mäkitupien kesken. Yleisesti ottaen näyttäisi olleen niin, että osa rippikirjoissa torpiksi merkityistä oli henkikirjoissa mäkitupia varsinkin 1800-luvun lopulla. Tämä saattoi johtua osaltaan siitä, että osa torppareista ilmoittautui henkikirjoitettaessa kevyemmän verotuksen toivossa mäkitupalaiseksi. Osaltaan sekaannusta erityisesti 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella aiheutti se, ettei torppankontrahteja tehty kirjallisesti, vaan ne olivat suullisia sopimuksia.¹⁰³

Ensimmäisenä torpan ehti Kukon- ja Liponkylien alueella perustaa Heikki Matinpoika Kolunsarka, joka oli Kolunsaran Matti-isännän poika. Hän perusti Kolunsaran talon läheisyyteen nykyisen Ähtärin puolelle jo ilmeisesti 1750-luvun alkupuolella torpan, jonka myöhempi asutusnimi on **Hangonmäki**. Heikki muutti kuitenkin samalla vuosikymmenellä takaisin isännöimään Kolunsarkaa, jolloin hänen nuorempi veljensä Erkki siirtyi Hangonmäkeen. Erkki Hangonmäen Iisakki-pojan aikana torppa alkoi

¹⁰¹ Ks. esim. VA SoiRK 1841-1847.

¹⁰² Myös talonjaot olivat tietenkin suurelta osin uudisasutusta ja raivausta, mutta tässä uudisasutuksena käsitellään sitä uutta asutusta, joka johti kokonaan uuden maakirjatalon (päänumero) syntyyn.

¹⁰³ Rantatupa 1983, s. 571-578; Waren 1893, s. 59. Kuortaneen kihlakunnan taloudellisia oloja 1800-luvun lopulla kartoittanut Aksel Waren totesi vuokraviljelmiä tutkiessaan ainakin Ähtärin osalta yleisen ilmiön, jossa vuokraviljelijät valehtelivat vuokrasuhteen laadun kevyemmän verotuksen toivossa.

saada yhä enemmän uudistilan piirteitä, mutta itsenäiseksi taloksi se lunastettiin vasta 1830-luvulla.¹⁰⁴

Heikki Matinpoika Kolunsaran lapsista myös Vappu-tyttärelle lohkaistiin talosta torppa. Torppa sijaitsi sekin Kolunsaran läheisyydessä, mutta alue kuului tuolloin Keuruun Kivijärven kylään. Alue on ilmeisesti ollut Kolunsaran ulkopalsta. Rippikirjoissa torppa kulki aluksi nimellä Ahola, mutta myöhemmin nimi muuttui Kasakaksi. Taloksi se lunastettiin 1830-luvulla.¹⁰⁵

Kolunsaran torpista on jo talonjakojen yhteydessä mainittu Yrjö Heikinpoika Ylä-Kolun torppa, joka irtaantui nopeasti omaksi talonosakseen. Kolunsaran lapsista torppa lohkaistiin myös Leena-tyttärelle joka yhdessä miehensä Matti Matinpojan kanssa raivasi Salmi-nimisen torpan aivan tarkasteltavana olevan ajanjakson lopulla. Isojakokarttojen perusteella torppa sijaitsi Kolunvesistöön kuuluvan Keskisenlammen välittömässä läheisyydessä, sen pohjoispuolella. Uudisraivauksen hitaudesta kertoo se, että 1830-luvun alussa, jolloin Salmi oli jo uudistilana, oli raivattua peltoa vain 30 kapanalaa eli n. 40 aaria. Mitä ilmeisemmin tervanpoltto ja kaskeaminen näyttelivätkin merkittävää roolia torpan taloudessa.¹⁰⁶ Näin ollen Heikki Kolunsaran lapsista neljä sai osansa talosta torppana tai talonosana ja lisäksi veljensä Erkki asutti Hangonmäen. Kaikki torppanakin olleet kasvoivat muutaman vuosikymmenen kuluessa itsenäisiksi, oman maakirjanumeron omaaviksi taloiksi.

Osa tutkittavan alueen maista oli vanhastaan kuulunut Nokian vanhaan rälssiin.¹⁰⁷ Luvussa 2 mainittu Antti Sepän 1610-luvulla asuma talo sijaitsi mahdollisesti tällä rälssimaalla. Näiden Nokian rälssisäteriin ja edelleen Laukon kartanoon kuuluneiden

---

¹⁰⁴ VA ÄhRK 1754-1758, 1759-1761; VA 7660: 579; VA 9624:885; VA maakirja 1905:182; VaMKA Soinin isojakokartat: 5:1-2. Kuvaavaa sille, kuinka torppien ja uudistilojen eroa ei välttämättä aina tunnistettu on se, että Hangonmäki on henkikirjoissakin merkitty ajoittain uudistilaksi. Kuitenkin myöhempien maakirjojen mukaan uudistilan statuksen talo sai vasta 1830-luvulla.

¹⁰⁵ Notko 1984, s. 71; JyMA Virtain maakirja 1845, s. 34; Koska Aholan torppa on tämän tutkimuksen alueellisen rajauksen ulkopuolella, ei sen vaiheisiin enää palata.

¹⁰⁶ VA Va12:462; VaMKA Soinin isojakokartat 5:1-2, asiakirjat 5:3. Tynnyrinala (ta) = 32 kapanalaa (ka) = 0,4936 hehtaaria.

¹⁰⁷ Suomen aatelistolla oli ollut laajoja erämaaomistuksia jo keskiajalla, ja nämä säilyivät heidän hallussaan Kustaa Vaasan peruutuksesta huolimatta. Myöhemmin, 1500-luvun lopulta alkaen, alkoi kuningas jakaa sotapäälliköille ja muille valtakunnan hyväksi työtä tehneille maalahjoituksina läänityksiä. Läänityksen saaneella donataarilla oli oikeus kerätä verot saamansa alueen taloista. Tällaisia lahjoituksina saatua maata on tavattu sanoa uudeksi rälssiksi erotukseksi em. aatelisten keskiajalta periytyvistä maaomistuksista eli vanhasta rälssistä. Vuonna 1680 kuningas Kaarle XI suoritti ns. ison reduktion, jolla aatelisten läänitykset peruutettiin kruunulle. Peruutus ei koskenut ns. vanhaa rälssiä. Jokipii 1958, s. 371-382.

maiden – jotka sijaitsivat lähinnä nykyisen Soinin Kukon- ja Mäkelänkylän välimaastossa – myöhemmistä vaiheista ei ole varmuutta, mutta läänityksenä ne ilmeisesti vaihtoivat omistajansa useampaankin otteeseen 1600- ja 1700-luvuilla. Isojaon aikaan maat olivat läänityksenä vapaaherra J.R. Melinillä.¹⁰⁸

Noin vuonna 1755 tälle rälssimaalle perusti talon Elias Klemetinpoika Kukko. Hän oli Kukon taloon 1740-luvun alussa vävyksi tulleen Juho Klemetinpojan veli, ja Elias itsekin asusteli jonkin aikaa Kukossa. Veljeksiä oli kolmaskin, Klemetti Klemetinpoika, joka noin vuodesta 1765 alkaen isännöi vasta perustettua rälssitaloa. Paikan ensimmäisen asukin (Seppä) mukaan talo tunnettiin aluksi nimellä Seppälä, kunnes seuraavan vuosisadan alussa sen nimeksi vakiintui Haapala.¹⁰⁹ Haapalan talo oli aluksi ns. rälssilampuoitila eli tilan maat olivat vuokralla niiden donataarilta. Kun yhdistys- ja vakuuskirjan myötä tuli myös talonpojille mahdolliseksi omistaa rälssitiloja, osti Haapalan suku tilan itselleen. Siten kulloisellakin talon haltijalla oli jatkossa perintötiloihin verrattava omistusoikeus tilaansa. Haapala oli kuitenkin edelleen verotussuhteessa läänityksen haltijaan.¹¹⁰

Haapalan talo synnytti vuosisadan vaihteessa lisää uudisasutusta. Klemetti Klemetinpojan Susanna-tytär oli avioitunut läheisen Sunin Myllymäen talosta kotoisin olleen Erkki Matinpojan kanssa. Jossain vaiheessa 1780-luvulla he muuttivat uudisasutustorppaansa nykyisen Kantoperän seudulle, Pieni Hykkönen-järven länsipuolelle. Asumus oli aluksi nimellisesti Haapalan torppana, mutta jo vuonna 1787 he lähettivät maaherralle uudisraivaushakemuksensa. Lupa heille myönnettiin, ja **Kantolan** uudistila merkittiin maakirjaan numerolla 17. Kantolaa alettiin asua 1810-luvulla kahtena savuna, kun Erkki Matinpojan pojista Heikki ja Erkki perustivat omat taloutensa. Jako ei kuitenkaan jäänyt pysyväksi, sillä Erkki muutti pois Kantolasta vuonna 1819.¹¹¹

Erkki Kantolan tyhjäksi jättämään savuun muutti aivan tutkittavan ajanjakson lopulla Matti Matinpoika ja Anna Juhontytär, jotka asuivat maita Kantolan torppareina. Anna

¹⁰⁸ VaMKA Soinin isojakoasiakirjat 2:5, kartat 2:1-4; Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole nähty tärkeäksi selvittää maiden vaiheita läänityksenä, sillä 1700- ja 1800-lukujen läänityksille tyypillisellä kartanojärjestelmällä ei ollut merkitystä tutkittavan alueen yhteisöön.

¹⁰⁹ VA 7614:173; VA 7660:578; VA 9624:883; VA ÄhRK 1754-1757.

¹¹⁰ Jutikkala 1958, s.295.

¹¹¹ VA ÄhRK 1768-1773, 1788-1794; VA SoiRK 1818-1825; VA 9531:313; VA Va7:424. Uudisraivaushakemus on päivätty 2.6.1787.

oli syntyjään Ähtärinkylän Talvitieltä, mutta Matin tausta on tuntematon: hän ei ollut ainakaan läheistä sukua Kantolaan. Kantatalon läheisyydessä sijainnut torppa alettiin hieman myöhemmin tuntea nimellä **Laasasenaho**. Itsenäiseksi se haettiin 1850-luvulla.¹¹²

Myös **Mäkipellon** uudistilan syntymisen taustalla on Haapalan talo. Klemetti Haapalan pojista Matti oli 1780-luvulla raivannut Ähtärinjärven rantamille torpan, joka tunnettiin nimellä Petäjäniemi. Tultuaan itse Haapalan isännäksi seuraavalla vuosikymmenellä Matti viljeli Petäjäniemessä olleita maita ilmeisesti osana Haapalaa, kunnes hän vuonna 1803 haki maille uudisraivauslupaa ja tila merkittiin maakirjaan Mäkipellon nimellä numerolla 19.¹¹³

Vastaperustetun talon maat olivat 1800-luvun alussa liitettynä Haapalaan, joskin osa maista annettiin myös torpaksi. Torppana maita asui Heikki Matinpoika Sunin Myllymäestä (Kantolan perustajan veli), ja torppa tunnettiin vanhalla Petäjäniemen nimellä. Noin vuonna 1809 Matti Haapalan vanhin poika Heikki muutti Mäkipeltoon lampuodiksi, sillä Mäkipelto pysyi Matti Haapalan omistuksessa vielä pitkään. Jo vuonna 1815 Heikki muutti ostamaansa Ylätaloon, jolloin Mäkipeltoon lampuodiksi tuli hänen Antti-veljensä. Antti kuitenkin kuoli jo samana vuonna, jolloin maita asuttiin jälleen osana Haapalaa ja mainittua torppaa. Vuonna 1826 Mäkipeltoon muutti Haapalan pojista nuorin, Aprami. Aluksi hän asui maita nimellisesti vuokralla, sillä lähteissä hänet on merkitty ensin torppariksi ja myöhemmin lampuodiksi. Noin vuonna 1840 Mäkipelto siirtyi Apramin omistukseen, ja talo pysyi hänen jälkeläistensä hallussa 1900-luvulle saakka.¹¹⁴

Noin vuoden 1805 tietämällä raivasi Yrjö Yrjönpoika yhdessä puolisonsa Reetan kanssa torpan nykyiselle Mäkelänkylälle, Valkeisenjärven rannalle. Myös tämä myöhemmin **Valkeisen** nimellä tunnettu torppa kuului Haapalalle. Yrjön taustasta eivät lähteet kerro,

---

¹¹² VA SoiRK 1818-1825; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4. Isojaon yhteydessä torpalla on esim. kantataloonsa nähden varsin paljon raivioita, joten voidaan olettaa, että torpan taustalla on Erkki Kantolan talonsavu.

¹¹³ VA 9524:447; VA 9582:419; JyMA Virtain maakirja 1845, s. 37; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4.

¹¹⁴ VA Va1:373, Va7:424, Va33:1006; VA SoiRK 1801-1808, 1811-1817, 1826-1832; VaMKA Soinin isojakoasiakirjat 2:5. Mäkipellon alkuvaiheissa on useita ristiriitaisuuksia rippikirjojen ja henkikirjojen välillä, joten tekstissä mainittuihin aikamääriytyksiin on suhtauduttava kriittisesti. Myös Petäjäniemen torppareiden osalta on lähteissä eroavaisuuksia: henkikirjojen mukaan torppaa olisi 1800-luvun alkuvuosikymmeninä asunut Yrjö Yrjönpoika, joka kuitenkin on tunnistettavissa Valkeisen torpan asuttajaksi. Henkikirjat eivät taas tunne mainittua Heikki Matinpoikaa (Myllymäestä).

mutta puolisonsa Reetta oli kotoisin aivan kivenheiton päästä, silloisen Kuninkaanjoenkylän Mäkelästä. Yrjö ja Reetta asuivat Valkeista torppana vuoteen 1845 saakka, jolloin se itsenäistyi maakirjataloksi.¹¹⁵

Paitsi että Källi oli 1700-luvun loppuun mennessä jo jakautunut useampaankin osaan, oli sillä jo pari torppaakin. Niistä toisen asutti 1780-luvulla Matti Matinpoika Orre. Matti oli ruotusotilaan poika, joka isänsä kuoleman jälkeen kierteli jonkin aikaa renkinä eri taloissa, kunnes raivasi itselleen torpan Leväjoen suun eteläpuolelle, Ähtärinjärven rannalle. Jo ennen vuosisadan vaihdetta hänen Heikki-poikansa alkoi asua torppaa ja vuonna 1807 hän haki raiviolleen uudistalon oikeuksia. Uudistalona se sai nimen **Leikkari**, ja talo merkittiin maakirjaan numerolla 19.¹¹⁶

Källin toisen torpan asuttivat 1790-luvun puolivälissä Ähtärin Pöyhölästä kotoisin ollut Aprami Sakarinpoika ja Vappu Heikintytär, joka ilmeisesti oli lähtöisin nykyisestä Lehtimäen Kaltialasta. Perimätiedon mukaan torpan olisi perustanut Matti, jonka puoliso oli Lehtimäen Roposesta. Nämä eivät kuitenkaan esiinny lähteissä. Torppa sai ajan mittaan nimekseen **Patama** (Patamaa), mikä on antanut nimensä Patamanperän kylänosalle. Itsenäiseksi taloksi torppa haettiin 1840-luvulla.¹¹⁷

Iiron talo pysyi jakamattomana varsin pitkään eikä sillä 1840-luvulle saakka ollut torppiakaan yhtä enempää. Tämä torppa asutettiin 1780-luvulla, jolloin Iiron talon väistyvistä perillisistä Heikki Heikinpojalle annettiin torpanpaikka raivattavaksi kantatalon läheisyydestä Iironjärven rannalta. Tämä myöhemmin **Sippolan** torppana tunnettu itsenäistyi niinkään isojaon toimien yhteydessä vuonna 1839.¹¹⁸

Alueella oli 1800-luvun alkuvuosikymmeninä lisäksi useita muita torpiksi tai mäkituviksi tunnistettavia asumuksia, jotka eivät kuitenkaan olleet pysyviä tai joista ei varmuudella voi tunnistaa jatkuvuutta tiettyyn myöhempään asumukseen. Tällaista asui esim. Antti Matinpoika Kukon Koivulasta, jolla oli torppa Haapalan talon mailla 1790-luvulta alkaen. Torppaa asui vielä 1810-luvulla Antin Leena-tytär, kunnes torppa katoaa

¹¹⁵ VA SoiRK 1811-1817; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4.

¹¹⁶ VA ÄhRK 1759-1761, 1762-1767, 1768-1773, 1788-1794; JyMA Alajärven maakirja 1845, s. 120; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4.

¹¹⁷ VA ÄhRK 1788-1794; VA SoiRK 1793-1800; VA 9582:419; JyMA maakirja 1905; Rantatupa 1983, s. 636.

¹¹⁸ VA ÄhRK 1768-1773, 1788-1794; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4.

lähteistä kokonaan. Niinikään Haapalan mailla torppaa asuivat 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä entinen renki Heikki Tuomaanpoika yhdessä Kaisa Heikintytär Petäjaniemen kanssa. Todennäköisesti tällaisista torpista tuli itsellisväestön asuntoja, joita 1800-luvun mittaan nousi alueelle yhä enemmän.¹¹⁹

3.3.4 Sotilastorpasta taloksi

Tutkittavan alueen asutukseen toivat erityisesti 1700-luvun jälkipuoliskolla oman lisänsä ns. sotilastorpat. Erityisen mielenkiintoisia ne ovat Kukon- ja Liponkylien alueella, koska osa aiemmista sotilastorppareista esiintyy alueella myöhemmin uudistilallisina. Ruotsin vallan ajalla, 1600-luvun lopulta alkaen, valtakunnan armeijan miehistö koottiin ja pääosin kustannettiin ns. ruotujärjestelmän avulla. Tässä järjestelmässä kylän talot oli jaettu ruotuihin. Yhden ruodun muodosti talojen veronmaksukyvyistä riippuen yleensä kahdesta kuuteen taloa. Ruodun tehtävänä oli palkata sotilas, osoittaa hänelle asuinpaikka sekä taata toimeentulo niinä aikoina kun tämä ei ollut palveluksessa. Usein tämä toteutettiin antamalla hänelle asuttavaksi torppa eli ns. sotilastorppa. Varsin usein ruotusotilaan tehtävään pestautuivat talollisten lapset sekä entisten sotilaiden lapset. Tehtävää pidettiin yleensä varsin suosittuna, sillä riskeistään huolimatta se takasi varsin leveän leivän.¹²⁰ Ähtärinkylän ruotusotilaat palvelivat Ruoveden komppaniassa Porin rykmentissä. Vanhan Ruoveden historian mukaan Ähtärinkylän ruodut ja ruotusotilaat vuonna 1775 olivat seuraavat:¹²¹

<u>Ruotunro</u>	<u>Ruodun muodostaneet talot</u>	<u>Ruotusotilaat</u>
52	Erkki Kukoinen, Sipi Iiroinen Matti Iiroinen, Parantainen	Erkki Modig, syntynyt Hattulassa, ikä 34v.
53	Tuomas Huikuri, Tuomas Suni Pekka Källi	Heikki Qvick, syntynyt Ruovedellä, ikä 29v.
54	Pekka Ollikainen, Paavo Savolainen, Tuomas Nyysönen	Yrjö Savolin, syntynyt Ruovedellä, ikä 30v.

Henki- ja rippikirjoissa esiintyy tutkittavalla alueella 1740-luvulta alkaen useita ruotusotilaita. Ruotusotilaiden määrä alueella kasvoi erityisesti vuosisadan lopulla.

¹¹⁹ VA SoiRK 1811-1818, 1818-1825.

¹²⁰ Niemelä 1990, s. 41, 47; Jutikkala 1958, s. 204-211; Ruotujärjestelmästä ks. myös Jutikkala 1957, s. 243-254.

¹²¹ Sillanpää 1969, s. 296-305.

Syynä tähän lienee alun perin jo vuonna 1740 annettu määräys ruotusotilaiden varamiehistä, jonka Kustaa III uusi vielä 1770-luvulla. Usein varamiehinä toimivat tehtävään harjaantumattomat miehet, kuten rengit. Näyttäisi tosin siltä, että tutkimusalueella ei erityisesti varamiehille aina annettu torppaa, vaikka heillä siihen oikeus olikin. Tällöin nämä asuivat jossain ruotunsa talossa. Ruotusotilailla oli ns. sotilasnimet, jotka oli annettu lähinnä tunnistamista varten heidän ollessaan palveluksessa. Nimi pysyi usein samana ruodun sisällä sotilaan vaihtuessa, ja erottuaan palveluksesta jäi sotilaalta nimi pois. Nimi saattoi myös periytyä, mikäli pojasta tuli sotilas.¹²²

Näiden torppien sijainnista voi käytettävien lähteiden avulla tehdä vain karkeita arvioita, sillä käytännössä järjestelmä lakkautettiin Suomen sodan jälkeen vuonna 1810. Henkikirjoissa sotilastorpparit on aina merkitty siihen ruotuun kuuluneen talon yhteyteen, joka hänet oli palkannut. Siten samakin torppa vaihtelee eri henkikirjoissa eri talojen yhteydessä. Lisäksi rippikirjat antavat usein henkikirjoihin nähden ristiriitaisia tietoja. Lähteet kertovatkin enemmän ruotujaoista kuin torppien sijainnista.

Leikkarin perustaneen Matti Matinpojan tausta oli sotilastorpassa. Kyseinen Orren sotilastorppa esiintyy henkikirjoissa jo 1740-luvulla, jolloin tätä Kukon talon yhteyteen merkittyä torppaa asui Tuomas Orre. Matti Orren (Leikkarin perustajan isä) jälkeen ruodun nro 52 sotilaaksi tuli Erkki Juhonpoika Modig, jonka sotilasnimi esiintyy myös muodossa Mode. Lähteiden aukollisuus tekee Modigin vaiheiden seuraamisen vaikeaksi, mutta hänet voidaan kuitenkin tunnistaa **Ylätalon** uudistilan perustajan isäksi. Vuoden 1791 henkikirjassa ja saman ajan rippikirjoissa vastaperustettua taloa asui Erkki Erkinpoika, joka 1770-luvun rippikirjoissa oli Erkki Moden poika. Erkki Mode oli kuollut vuonna 1776, eikä hänen perheensä vaiheista seuraavina vuosina ole varmuutta. Sotilastorppajärjestelmässä palveluksesta eronneella sotilaalla ja hänen vaimollaan/leskellään oli elinikäinen nautintaoikeus torppaansa. Oikeus ei kuitenkaan koskettanut heidän täysi-ikäisiä lapsiaan.¹²³ Siten ei ole yllättävää, että Moden leski lapsineen näyttäisi jääneen asumaan torppaa. Yllättävämpää sen sijaan on se, että Moden poika sai myöhemmin laajentaa raivioita ja perustaa maakirjatalon.

¹²² VA 7544:2556; VA ÄhRK 1754-1757, 1759-1761; VA SoiRK 1793-1800; Jutikkala 1958, s. 217; Niemelä 1990, s. 35, 94.

¹²³ Ruotusotilaan oikeus jäädä asumaan sotilastorppaa palveluksesta eroamisen jälkeen käsitti ainoastaan hänen itse rakentamiaan asuinrakennuksia ja itse raivattuja peltoja. Mikäli esim. asuinrakennukset olivat vanhoja mutta pellot itse raivattuja, saattoi eronnut ruotusotilas rakentaa varsinaisen sotilastorpan viereen ns. vanhan miehen asunnon.

Mahdollisuutta jäädä asumaan torppaan saattoi helpottaa se, että Erkki Erkinpoika avioitui Pirkko Heikintyttären Pahankalan kanssa. Erkki Erkinpoika haki uudisraivauslupaa maaherralta vuonna 1783, ja maakirjaan talo merkittiin numerolla 15.¹²⁴ Ruotusotilaita tutkineen Niemelän mukaan oli varsin harvinaista, että entinen ruotusotilas tai hänen lapsensa päätyivät talollisiksi.¹²⁵ Niemelällä tutkimusalueena on kuitenkin maamme parhaisiin maanviljelysalueisiin kuuluvia alueita Ala-Satakunnassa, missä talolliseksi kohoamisen kynnyksellä yleensä oli varmasti Ylä-Satakunnan pohjoisimpia seutuja vaikeampaa. Kun tiedetään ruotusotilaan varsin hyvä palkka, voidaan pitää hyvinkin mahdollisena, että varallisuutta kerännyt ruotusotilas nousi talolliseksi 1700-luvun Ähtärinkylässä.

Uudisraivausluvun yhteydessä myönnettyistä verovapausvuosista huolimatta ei talon pitäminen kannattavana ollut helppoa sen ensimmäisinä vuosikymmeninä. Ylätalossakin suvut vaihtuivat 1800-luvun alussa tiheään, ilmeisesti juuri kannattamattomuusseikoista johtuen. Vasta kun raivaaminen eteni riittävän pitkälle, vakiintui asutus pysyväksi. Tilan perustanut Erkki Erkinpoika muutti perheineen Karstulaan vuonna 1801, käytännössä heti kun uudisraivausluvassa myönnetty 15 vapaavuotta olivat päättyneet. Talon hallintaoikeuden hankki itselleen Alajärven Hörin talosta kotoisin ollut Matti Erkinpoika (kruununtilallisen hallintaoikeutta osoittava imissiokirja on päivätty 24. syyskuuta vuonna 1801). Jo vuonna 1805 perhe kuitenkin muutti Töysään. Seuraava asukas tuli taloon jo samana vuonna, sillä Kukon Uusitalon vanhin poika Juho Heikinpoika muutti asumaan taloa, johon isänsä Heikki Tuomaanpoika oli hankkinut hallintaoikeuden. Isänsä kuoltua vuonna 1809 Juho palasi Uusitaloon isännäksi ja nuorempi veljensä Erkki Heikinpoika tuli Ylätaloon. Viimeinen suvun vaihtuminen ennen 1800-luvun loppua tapahtui, kun aiemmin mainittu Heikki Matinpoika Haapala (Mäkipelto) osti talon vuonna 1815.¹²⁶

---

¹²⁴ Niemelä 1990, s. 46; VA 7686:581; VA 9524:447; VA 9531:313; VA ÄhRK 1768-1773; VA SoiRK 1793-1800. Talo oli maakirjoissa isojakoon saakka nimellä Hautamäki, mutta erotukseksi toisesta samannimisestä käytetään jatkossakin nimeä Ylätalo. Erkki Moden tai hänen puolisonsa, Liisa Erkintyttären taustat eivät lähteistä varmuudella selviä. Myöhemmistä rippikirjoista käy ilmi, että yksi heidän lapsistaan oli syntynyt Tuuloksen pitäjässä, lähellä Hämeenlinnaa. Voidaan olettaa, että Erkki Mode on samainen henkilö kuin esitettyssä ruotujakotaulukossa oleva Erkki Modig, jolloin hän olisi syntynyt Hattulassa, edelleen lähellä Hämeenlinnaa. Todennäköisesti perheen taustat ovat siten Hämeessä.

¹²⁵ Niemelä 1990, s. 167.

¹²⁶ VA 9531:313; VA 9582:419; VA 9624:883; VA Va1:373; Va7:424; VA SoiRK 1800-1808, 1811-1817.

Alatalon syntyvaiheet noudattavat hyvin pitkälle samaa kaavaa Ylätalon kanssa. Talo on perustettu vuotta myöhemmin kuin Ylätalo eli vuonna 1784. Maakirjoihin molemmat saivat nimen Hautamäki, ja toisistaan ne erotettiin maakirjanumerolla (Alatalo nro 16). Talot myös sijaitsivat saman mäen laella.¹²⁷ Taloille annettu yhteinen nimi Hautamäki viitanee tervanpolton asemaan näiden uudistalojen taloudessa jo niiden syntyvaiheissa 1700-luvun lopulla.

Myös Alatalon perustanut Heikki Tanelinpoika Qvick oli taustaltaan ruotusotilas. Lähteet eivät tosin kerro, mistä hän alun perin oli lähtöisin. Ikänsä puolesta hän ei voi olla taulukossa esiintyvä Heikki Qvick Ruovedeltä, sillä Alatalon perustaja oli vuonna 1775 jo 40-vuotias. Heikki Qvickin pesti alkoi vuonna 1755 ja palveluksesta hän erosi seuraavan vuosikymmenen lopulla. Eroamisensa jälkeen hän 1770-luvun henkikirjojen mukaan näyttäisi jääneen asumaan torppaan yhdessä puolisonsa Vappu Juhontyttären kanssa. Tässäkin tapauksessa on siten mahdollista, että 1780-luvun Alatalon uudistila on asutuksellisesti suoraa jatkoa Heikki Qvickin sotilastorpalle. Heikki Tanelinpoikaa Alatalon isäntänä seurasi 1780-luvun lopulta alkaen hänen poikansa Antti. Talo pysyi jatkossakin Heikki Qvickin jälkipolvien hallussa seuraavan sadan vuoden ajan.¹²⁸

Teerimäen talon synty noudattaa hyvin pitkälle edellisiä tarinoita. Noin vuoden 1785 paikkeilla mainitun ruodun nro 53 talot palkkasivat sotilaaksi Tuuloksessa vuonna 1765 syntyneen Mikko Erkinpojan. Sotilaana hän sai nimekseen Qvick. Vaikka hänen juurensa näyttäisivät olleen kaukana Hämeessä, oli hän itse asiassa oman kylän poikia. Hänen isänsä oli edellä mainittu Erkki Modig ja Ylätalon ensimmäinen isäntä siten hänen veljensä. Muun perheen lähtiessä uuden vuosisadan alussa Karstulaan, jäi Mikko edelleen asumaan torppaansa.¹²⁹

Lähteet eivät aukottomasti kerro, oliko Mikko vielä palveluksessa Suomen sodassa vuosina 1808–1809. Ainakaan häntä ei ole rippikirjoissa merkitty palveluksesta eronneeksi vuoteen 1808 mennessä. Nähtävästi hän oli kuitenkin 43-vuotiaana liian vanha osallistumaan itse taisteluihin. Sodan lopputulos kuitenkin vaikutti myös hänen elämäänsä. Venäjään liitettyssä Suomessa ruotusotaväki hajotettiin keisarin määräyksestä "ainakin seuraavaksi 50 vuodeksi". Keisarin vuonna 1810 antamassa manifestissa sotilastorppien kohtalo jätettiin ruotutalojen käsiin. Nämä saivat

¹²⁷ VA 9531:312; JyMA Virtain maakirja 1845, s. 37; VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4 .

¹²⁸ VA ÄhRK 1754-1757, 1768-1773, 1788-1794; VA 7660:578; VA 7686:580.

¹²⁹ VA ÄhRK 1768-1773, 1788-1794; SoiRK 1793-1800.

periaatteessa häätää sotilaansa, mikä usein tapahtuikin, tai sopia vuokra-asumisen uusista ehdoista. Ruotujärjestelmän lakkauttamisen jälkeen Mikko jäi edelleen asumaan torppaansa, ja jo vuoden 1811 marraskuussa hän lähetti uudisraivaushakemuksen maaherralle. Hänelle myönnettiin lupa 20 vuoden vapautuksella veroista, ja talo merkittiin maakirjaan numerolla 20.¹³⁰

Mikko oli Teerimäen isäntänä kuolemaansa eli vuoteen 1829 saakka. Hän oli jo 1780-luvulla avioitunut Hattulassa vuonna 1766 syntyneen Anna Tuomaantytären kanssa. Koska heidän vanhin lapsensa Heikki oli kuollut jo aiemmin, jatkoi talonpitoa hänen tyttärensä Kaisa yhdessä miehensä Jaakko Jaakonpojan kanssa. Talon hallintaa osoittavan imissiokirjan hankki kuitenkin Israel Alatalo, joten Jaakko ja Kaisa asuivat taloa vuokralla 1840-luvun alkuun saakka. Osa talosta oli samaan aikaan vuokralla Heikki Juhonpoika Hautamäellä ja tämän Heta-puolisolla. Tultuaan täysi-ikäiseksi 1840-luvulla Mikko Teerimäen pojanpoika Heikki Heikinpoika hankki tilan sukunsa haltuun.¹³¹

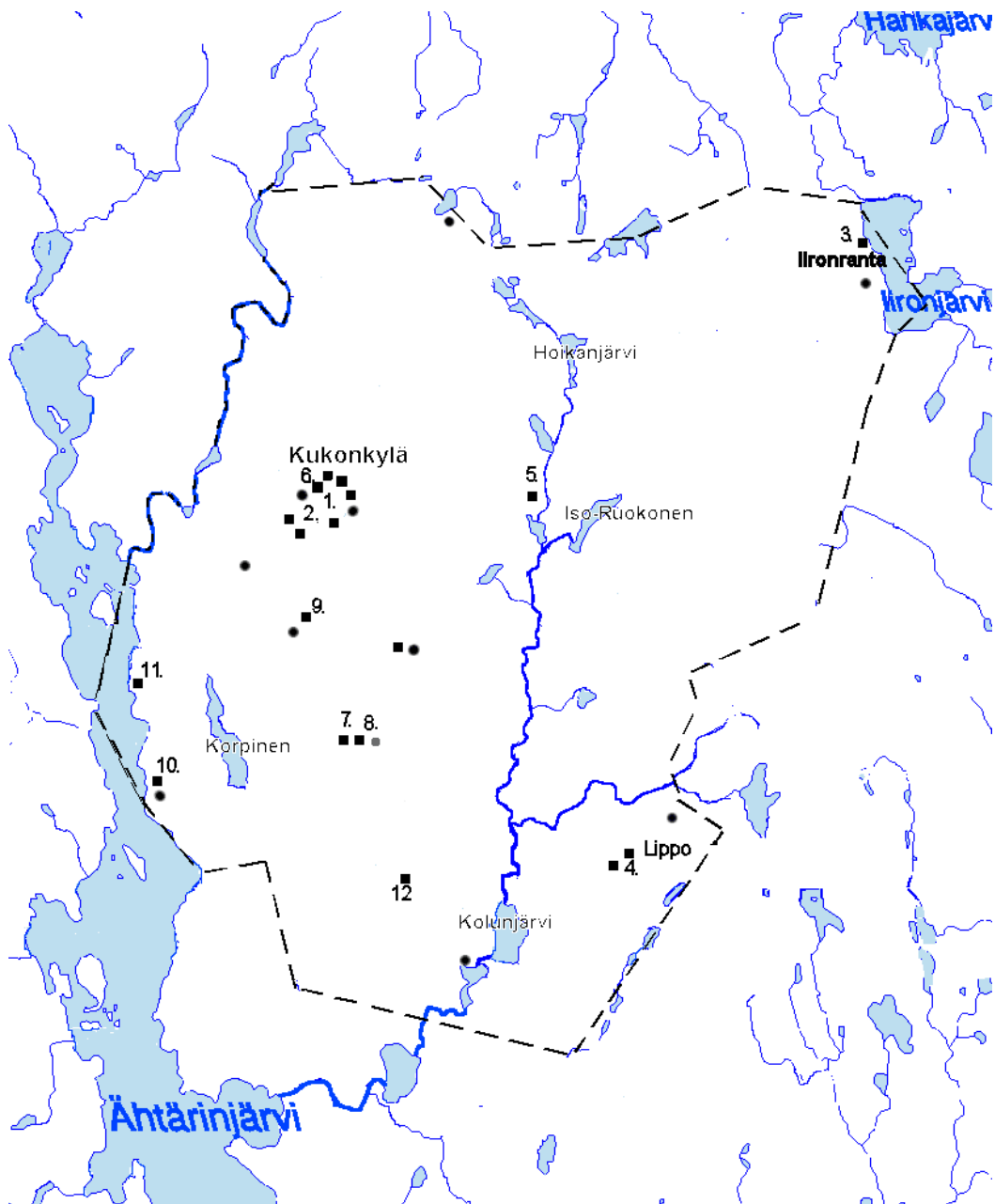
Asutuksen sijainti

Oheisesta asutuskartasta voidaan nähdä, että erityisesti Kukon–Källin-seutu oli edellisen 50 vuoden aikana vahvistunut asutuksellisesti. Siitä voidaan myös myöhempään asutukseen verratessa todeta, että myöhempien kylänosien synty oli alkanut viimeistään 1800-luvun alussa. Merkittävää on myös se, että Ähtärinjärven rannat otettiin asutukseen vasta 1700-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa huolimatta niiden hyvistä viljelyedellytyksistä. Ilmeisesti ainakin osa Ähtärinjärven rantamaista oli kuitenkin ollut viljeltyinä jo aiemmin. Muualla Ähtärinjärven alueella rantaseuduilla asutusta on ollut jo 1500-luvulta lähtien.

Asutuksen sijoittumiseen tutkimusalueella vaikuttivat alueen maastollisten piirteiden ohella erilaiset asutuspoliittiset toimet. On luonnollista, että parempien viljelymaiden perässä ja hallan vaaran vähentämiseksi raivattiin uudistila mäen laelle. Asutuksen sijoittumiseen vaikutti myös se, että esimerkiksi uudistorpan sai vuoteen 1789 saakka perustaa ainoastaan kylän yhteismaalle täysin raivaamattomaan korpeen. Samalla kruu-

¹³⁰ VA SoiRK 1801-1808, 1811-1817; JyMA Virtain maakirja 1845; Niemelä 1990, s. 39-40

¹³¹ VA SoiRK 1826-1832, 1833-1840, 1840-1847; VA Va28: 975; VA Va40:1055.

Kartta 3: Tutkimusalueen asutuksen sijainti vuonna 1820. Numerot merkkäavat alueen kantataloja ja niiden sijaintia talojen ikäjärjestyksessä. Mustat laatikot merkitsevät asuttua talonsavua, pallot muuta asuttua savua. 1=Kukko, 2=Källi, 3=Iiro, 4=Kolunsarka, 5=Pahankala, 6=Haapala, 7=Ylätalo, 8=Alatalo, 9=Kantola, 10=Mäkipelto, 11=Leikkari, 12=Teerimäki.

nu antoi verohelpotuksia niille, jotka perustivat tilansa vanhan kyläpiirin ulkopuolelle. Tämä varmasti osaltaan selittää Pataman, Halla-ahon sekä Leikkarin perustajien poismuuton vanhasta kyläpiiristä Kukonkylässä. Sinänsä maanviljelykselle edullisista olosuhteista huolimatta saattoi Ähtärinjärvi tunnettuna kulkureittinä 1700-luvulla olla pitkään asutusta poistyöntävä tekijä: taustallahan oli vuosisadan alun isovihan väkivallanteot erityisesti kulkureittien varrella. Mielenkiintoinen kysymys on myöskin se, miksi Ylätalo ja Alatalo ainakin isojakokarttojen perusteella olivat aivan toisissaan

kiinni. Lähdesarjojen puutteiden vuoksi ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että niiden kohdalla olisi ollut kysymys saman ruodun torpista. Niemelän mukaan ruotusotilasjärjestelmässä oli varsin yleistä, että ruodun uusi sotilas muutti edellisen sotilaan torppaan, ja eronneelle sotilaille rakennettiin edellisen viereen ns. ”vanhan miehen asunto”.¹³² Vanha mies tässä tapauksessa olisi Heikki Qvick, jonka palveluksesta eroaminen ajoittuu samoihin aikoihin kuin Erkki Modigin pestautuminen.

3.4. Väestö vuosina 1720–1820

Pyrittäessä selvittämään paljonko tutkittavalla alueella oli asukkaita 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa ja millaisia muutoksia kylän väkiluvussa tapahtui, on aiheellista ensin tarkastella lähteitä, joiden varassa laskelmat on tehtävä. Vuosittain laadittuina henkikirjat olisivat ilman muuta käyttökelpoisin aineisto väestölaskelmien suorittamiseen, jos ne olisivat aina olleet sisällöltään samanlaisia kuin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla. Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Henkikirjat olivat alkuaan luetteloita henkirahan maksaneista eikä niihin vielä 1700-luvun alkupuolella muita merkittyään.¹³³ Ensimmäiset Ruoveden pitäjän henkikirjat, joissa on numeroin ilmaistu myös henkiveron maksusta syystä tai toisesta vapautuneet, ovat 1760-luvulta.

Useista puutteistaan huolimatta ovat henkikirjat Kukon- ja Liponkyliä koskevien väestölaskelmien päälähde. Kuten aiemmin on todettu, on Ähtärin kappeliseurakunnan kirkonkirjoja säilynyt vasta vuodesta 1754 asti, ja niistä puuttuu jakso vielä sen jälkeenkin. Vaikka rippikirjoissa on pienimpien ja köyhimpienkin seurakuntalaisten nimet ja 1760-luvulta lähtien myös syntymäajat, on niiden käyttö väkiluvun laskemiseen hankalaa. Ne kattavat useita vuosia – tavallisesti neljästä kymmeneen – ja jos niihin on merkitty muuttoa ollenkaan, ovat merkinnät useimmiten ylimalkaisia ja puutteellisia. Rippikirjojen osalta muuttomerkinnot esim. Soinin seurakunnassa vakiintuivat vasta 1800-luvun alkupuolella. Kirkonkirjoissa on myös ristiriitaisuuksia, jotka vaikeuttavat niiden käyttöä ja asettavat kriittisyyden kovalle koetukselle. Myöskään vuodesta 1749 lähtien laadituista tabelleista ei ole apua kylätason väestötutkimuksessa, sillä ne eivät erotelleet yksittäisiä kyliä. Rippikirjat ovat kuitenkin

---

¹³² Niemelä 1990, s. 139.

¹³³ Orrman 1980.

1820-luvulle saakka henkikirjojen rinnalla keskeinen lähde tutkittavan alueen väestöhistoriassa, erityisesti sosiaalisia rakenteita tutkittaessa.

Henkikirjojen kattavuudesta eri aikakausilla on eri puolella maata pyritty tekemään arvioita. Aiemmin on jo mainittu ensimmäisten henkikirjojen hyvästä kattavuudesta 1630-luvulla ja varsin kirjavasta käytännöstä saman vuosisadan lopulla. Isovihan jälkeen 1700-luvun alkupuolella on niiden kattavuudeksi Hämeen osalta arvioitu vain 24–33 %. Pohjanmaalla on vastaavaksi prosenttiluvuksi 1700-luvun puolivälissä saatu noin 40 %. Henkikirjauudistuksen myötä alkoivat ne 1760-luvulta lähtien tulla selvästi entistä kattavammaksi, ja 1820-luvulla niihin merkittiin jopa yli 90% väestöstä.¹³⁴

Henkikirjaan merkittyjen Kukon- ja Liponkylien asukkaiden määrä pysyi varsin vakaana ensimmäisinä Isovihan jälkeisinä vuosikymmeninä. Vuonna 1722 heitä oli kolmetoista ja vuonna 1735 kaksitoista. Seuraavien 15 vuoden aikana henkikirjoitettujen määrä kasvoi suhteellisesti ottaen reippaasti, sillä vuonna 1750 heitä oli jo 22. Nousu johtuu mitä ilmeisemmin alueen väestön ikärakenteen muutoksesta. Välittömästi Isovihan jälkeen alueella oli runsaasti nuoria talollispariskuntia, ja heidän jälkeläisensä alkoivat tulla henkikirjoitusikään 1730-luvulta alkaen.¹³⁵

Väestöhistorian tutkimuksissa on pyritty luomaan erilaisia laskentatapoja, joilla pystyttäisiin esittämään mahdollisimman tarkkoja arvioita väestömääristä ennen seurakuntien väestökirjanpitoa. Esimerkiksi myöhempien rippi- ja historiakirjojen avulla on pyritty taannehtivasti esittämään väestökirjanpitoa edeltäneet väestörakenteet, ja niiden avulla on henkikirjojen antamia lukuja pyritty korjaamaan. Tutkimusalueelta on rippikirjojen avulla mahdollista saada suhteellisen tarkka väkilukuarvio vuodesta 1754 lähtien, ja samalla esittää luku rippikirjojen ja henkikirjojen välisestä suhteesta. Vuonna 1755 henkikirjoissa oli 42% rippikirjojen väestöstä, viittä vuotta myöhemmin 37% ja vuonna 1765 35%.¹³⁶ Muutokset vaihteluvälillä 35–42 % voivat osaltaan johtua siitä, että henkikirjoituksen käytännöt saattoivat vaihdella paikallisesti paljonkin lyhyessä ajassa, mutta ilmeisin syy vaihteluihin on väestön ikärakenteen muutoksissa, jotka pienellä väestömäärällä saattoivat olla suhteellisesti ottaen rajuja. Esimerkiksi 1770-luvun rippikirjoista voidaan todeta, että alueella syntyi 1750-luvun lopulla ja

¹³⁴ Jutikkala 1957, s. 180; Alanen 1948, s. 333; Orrman 1980; Vuoden 1765 henkikirjauudistuksesta ks. Lext 1979, s. 149.

¹³⁵ VA 7465:2825; VA 7506:3482; VA 7544:2556; VA ÄhRK 1762-1767.

¹³⁶ VA 7588:550; VA 7614:173; VA 7635:336.

seuraavan vuosikymmenen alussa varsin paljon lapsia, mikä selittää henkikirjoitettujen prosenttiosuuden putoamista ko. aikana. Toisaalta pysyviä muutoksia henkikirjaamiskäytännöissä tuskin tapahtui kovin lyhyellä tähtämellä, joten voidaan olettaa, että esim. 1600-luvun lopulta 1750-luvulle tultaessa ei tapahtunut kovin suuria muutoksia. Vuoden 1765 henkikirjauudistus ei näkynyt kovin radikaalina henkikirjoitettujen osuuden nousuna, joskin nousua oli. Vuonna 1775 henkikirjoitettuna oli 45 prosenttia rippikirjojen väestöstä, vuonna 1791 jo 55 prosenttia. Seuraavan vuosisadan alussa henkikirjojen kattavuus nousi nopeasti, ja vuonna 1815 jo enemmän kuin kolme neljästä asukkaasta mainittiin henkikirjoissa nimellä tai numeroin.¹³⁷

Mainittuja prosenttiosuuksia käyttäen voidaan tehdä arvioita Kukon- ja Liponkylien asukasmäärästä Isovihan jälkeisellä ajalla. Vertailuksi arviot ulotutetaan samojen lukujen avulla Isovihaa edeltäneeseen aikaan. On kuitenkin huomioitava, ettemme voi tietää varmaksi 1750-lukua edeltäneen ajan rippi- ja henkikirjojen tarkkaa suhdetta. Todennäköisesti suhdeluku pienenee taaksepäin mentäessä. Myös 1750–1760-lukujen rippi- ja henkikirjojen suhdetta on pidettävä vain suuntaa-antavana, sillä rippikirjatkaan eivät aiemmin mainituista syistä ole absoluuttisen tarkkoja.

Niin epävarmana kuin taulukon 4 esittämää arviota on pidettävä, voidaan siitä päätellä, että tutkittavalla alueella oli ennen suuria kuolovuosia 1690-luvulla vähintään yhtä paljon asukkaita kuin vuonna 1750. Vaikka alue selviytyi onnettomuuksien kaudesta sikäli hyvin, ettei pitkäaikaisia autioita syntynyt, sen asukasluku puolittui vuodesta 1695 vuoteen 1722 mennessä. Toipuminen entiselleen kesti useita vuosikymmeniä. Kun verrataan alueen väestökehitystä koko silloisen Ähtärinkylän väestökehitykseen, voidaan todeta asutuksen painopisteen siirtyneen muihin Ähtärinkylän osiin. Kun vielä ennen isovihaa yli puolet koko Ähtärinkylän asukkaista asui tutkittavalla alueella, oli vuonna 1722 osuus enää 44% ja vuonna 1750 36%.¹³⁸

¹³⁷ VA ÄhRK 1768-1773; VA 7686:580; VA 9524:447; VA Va7: 423-425; Orrman 1980.

¹³⁸ VA 7401:2967-2968; VA 7465:2825; VA 7564:1336; Vuoden 1695 asukasluku, 64–77, tuntuu talolukuun nähden varsin korkealta, sillä talojen keskimääräiseksi asukasluvuksi tulisi tällöin 13–15. Rantatuvan mukaan kuitenkin esim. Järviseudun taloissa saattoi keskimääräinen asukasluku hyvinkin olla tuolloin yli kymmenen. Rantatupa 1983, s. 542.

Taulukko 4: Väestö vuosina 1695–1750¹³⁹

Vuosi	Henkikirjoitettuja	Asukasluku 35%:n mukaan	Asukasluku 42%:n mukaan
1695	27	77	64
1700	26	74	62
1709	16	46	38
1722	13	37	31
1725	18	51	43
1735	12	34	28
1740	15	43	36
1745	17	48	40
1750	22	63	52

Kukon- ja Liponkylien voimakas väestönkasvu alkoi pian 1700-luvun puolivälin jälkeen. Kun vuoden 1755 asukaslukuksi rippikirjoja ja henkikirjoja vertaamalla saadaan 71, oli luku 97 vuonna 1765, 114 vuonna 1775 ja 128 vuonna 1791. Asukasluku siis lähes kaksinkertaistui reilussa kolmessa vuosikymmenessä. Seuraavan vuosisadan alussa henkikirjoitettujen määrässä tapahtunut suuri hyppäys menee suurelta osin henkikirjauudistuksen piikkiin, sillä Vaasanlänissä alettiin noudattaa vuoden 1765 henkikirjauudistuksen ohjeita vasta vuonna 1805.¹⁴⁰ Tarkasteltavana olevan aikajakson lopulla oli väkimäärä kohonnut jo lähes kolmeen sataan eli väestönkasvu kiihtyi edelleen selvästi. Väestö siis yli nelinkertaistui vuosien 1755 ja 1820 välillä. Kasvussa näkyy selvä vastaavuus alueen savuluvun kehityksen, sillä samaan aikaan niiden määrä nousi seitsemästä 27:ään. Kruunun tavoite asukasluvun lisäämiseksi uudisraivausta lisäämällä näyttäisi tutkittavalla alueella toteutuneen.

Väestönkasvu tutkittavalla alueella oli selvästi nopeampaa kuin esimerkiksi Järviseudun alueella tai koko Etelä-Pohjanmaalla, joissa väestönkasvu kuitenkin oli selvästi muuta maata nopeampaa. Entisen Ähtärinkylän alueella, joka oli hallinnollisesti jo alkanut pirstoutua, oli kasvu samaa suuruusluokkaa tutkittavan alueen kanssa, ja muutoinkin kasvu koko maan mittakaavassa oli suurinta Suomenselän alueella. Vaikka tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksena selvittää väestökehitykseen vaikuttaneita demografisia ilmiöitä, voidaan yleisesti sanoa korkean syntyvyyden olleen esim. Järviseudun väestökasvun taustalla. Vaikka kuolleisuuskin oli vielä tuolloin varsin

¹³⁹ Henkikirjat mainituilta vuosilta.

¹⁴⁰ Orrman 1980.

korkealla tasolla ja ajoittain nousi syntyvyyttä korkeammalle sodista, nälästä ja kulkutaudeista johtuen, ei tämä pitkällä aikavälillä estänyt väestönkasvua.¹⁴¹

Taulukko 5: Väkiluku vuosina 1755–1820¹⁴²

Vuosi	Asukasluku rippikirjan mukaan	Henkikirjoitetut	Asukaslukuarvio henkikirjoja vertaamalla
1755	71	30	71
1760	81	30	81
1765	97	34	97
1770		38	108
1775	114	51	114
1791	128	69	128
1795		76	140
1801		98	181
1807	191	171	191
1810		163	182
1815	259	221	259
1820		245	286

Kukon- ja Liponkylien osalta myös muuttoliikkeellä, jolla yleisesti ottaen oli vielä tuolloin pieni rooli väestökehityksessä, oli oma vaikutuksensa väestökehitykseen. Näin voidaan sanoa koska, osa alueen uudisasutuksesta tapahtui alueen ulkopuolelta käsin. Jo muutaman perheen muutto alueelle näkyi suurena muutoksena ennestään pienessä asukasluvussa. Lähes kaikki alueelle muuttaneet olivat nuoria uudisasutusperheitä, joten alueen lapsiluku nousi pian suhteellisesti ottaen suureksi.

¹⁴¹ Järviseudun alueen syntyvyydestä ja kuolleisuudesta sekä niihin vaikuttaneista tekijöistä lisää ks. Rantatupa 1983, s. 544-553.

¹⁴² Lähteenä henki- ja rippikirjat vuosilta 1755–1820. Niiltä vuosilta, joilta ei ole laskettu väestöä rippikirjoista on väkilukuarvio esitetty edellisen vuoden rippi- ja henkikirjojen suhdeluvun avulla.

4. Isojaosta 1870-luvulle

Isojako oli tämän tutkimuksen kattamalla aikajaksolla merkittävin yksittäinen maanomistukseen vaikuttanut toimenpide maassamme. Monet isonjaon vaikutuksista maanomistukseen ja asutukseen tuntuvat joko välittömästi tai välillisesti vielä meidänkin aikanamme. Isojako selkeytti maan yksityisomistuksen käsitettä sekä kokosi talonpoikien kovin hajallaan olleita runsaslukuisia palstoja yhtenäisemmiksi ja suuremmiksi kappaleiksi. Näkyvimpiin isonjaon vaikutuksiin kuuluvat tilojen maarekisterinumerot, sillä ns. "isot numerot" ovat edelleenkin suurimmaksi osaksi isonjaon perua. Maanomistuksen näkökulmasta Kukon- ja Liponkylien isojako olisi aivan oman tutkimuksensa aihe maanmittaukseen liittyvine lähteineen. Isojaolla oli kuitenkin maanomistuksen selkeyttämisen ohella myös vaikutus tutkimusalueen asutuskehitykseen, mihin on syytä paneutua lähemmin Aluksi on kuitenkin aiheellista tarkastella isonjaon toimittamiseen johtaneita yleisiä syitä.

4.1. Isojako

4.1.1. Isojaon tavoitteet

Englantilaiseen esikuvaan vedonnut Jakob Faggot syytti vuonna 1746 ilmestyneessä teoksessaan *Svenska landbrukets hinder och hjälp* mm. osassa Suomea käytössä ollutta sarkajakolaitosta monista haitoista, joita viljelysmaan oleminen pieninä palasina aiheutti. Kaikkien kyläläisten oli kynnettävä ja kylvettävä yhteisessä aitauksessa olevat peltokappaleensa yhtä aikaa ja samaan aikaan oli myös ryhdyttävä sadonkorjuuseen, sopi ajankohta kaikille tai ei. Sarkajakolaitos pakotti kyläläiset myös noudattamaan totuttuja viljelystapoja; yksityisille kokeiluille ja parannoille ei juuri ollut sijaa. Niinpä Faggot ehdottikin, että talonpojat saisivat maansa hajallaan olevien sarkojen asemesta isoina lohkoina. Ehdotukseen sisältyi myös ajatus maan jyvittämisestä. Talonpoika, joka huoli huonompaa maata, sai sitä enemmän kuin se, jolle kelpasi vain hyvä maa. Faggot vaati lisäksi metsien yhteisomistuksen lopettamista, sillä hänen mielestään yhteisomistus edisti haaskausta.

Käytäntöön sovellettaessa Faggotin ehdotukset kuitenkin vesittyivät. Hallitus antoi kyllä vuonna 1757 asetuksen, jossa edellytettiin isonjaon toimittamista kaikkialla, missä suoritettiin mittauksia ja verollepanoja, vaikka sitä ei kukaan kyläläisistä olisi

vaatinutkaan. Muulloin isojako oli pantava toimeen aina, kun yksikin talollisista niin halusi.

Suoasetuksen nojalla raivatut suoviljelykset jäivät omistajilleen. Maat oli myös jyvitettyjä. Jotta aitaamisvelvollisuus ei kasvaisi, talonpojat saivat sopia peltojensa ja niittyjensä pitämisestä edelleen yhteisessä aitauksessa. Vainiopakko jäi siis monin paikoin voimaan isostajaosta huolimatta, mikä oli vastoin Faggotin alkuperäisiä ajatuksia.

Isojako sai Suomessa huonon vastaanoton. Sielläkin, missä siihen ryhdyttiin, se pitkittyi tiluksista syntyneiden riitojen ja maanmittarien puutteen takia. Niin Suomi sai jo vuonna 1762 uuden isojakoasetuksen, jossa luovuttiin melkein kaikista alkuperäisistä tavoitteista. Siinä edellytettiin, että talot saivat maansa edes likimain samanarvoisina, mikä väkisinkin lisäsi maakappaleiden lukumäärää. Myöskään länsisuomalaisen ryhmäkylien hajottamiseen tähtäävää siirtoa ei enää vaadittu (vaan se ainoastaan sallittiin).

Kustaa III antoi vuonna 1775 oman isojakoasetuksensa. Se oli hengeltään vuoden 1762 asetusta tiukempi. Pellot ja niityt sai nyt antaa kummatkin enintään neljänä lohkona ja metsät kahtena. Jos joku jakokunnan jäsenistä halusi tiluksensa yhtenä kappaleena, tähän oli suostuttava, kunhan hänelle ei annettu kylän parasta viljelysmaata.¹⁴³

Kaikkea maata ei kuitenkaan jaettu taloille. Vuoden 1775 asetuksessa määrättiin, että kallioita ja arvottomia soita lukuun ottamatta taloille sai antaa manttaalia kohti 600–1200 tynnyrinalaa maata. Mahdollisesti tähteenä jäävän maan katsottiin kuuluvan kruunulle. Jos liikamaa oli niin pieni, ettei sille voitu perustaa vähintään kahdeksasosamanttaalin tilaa, sitä tarjottiin entisille osakkaille lisämaaksi veronkorotusta vastaan. Saajan oli pantava maa-alue viljelyyn. Jos liikamaa sen sijaan oli tarpeeksi suuri uudistilan perustamiseen, osakkailla oli samoin ehdoin etu- eli optio-oikeus ottaa se haltuunsa. Jakokunnan osakkaiden lisäksi sai uudistilalliseksi pyrkiä kuka tahansa. Vain niiltä, jotka saivat tilan optio-oikeuden nojalla, vaadittiin takuu veron suorittamisesta. Uudistilallisen ei kuitenkaan tarvinnut maksaa maasta lunastushintaa, ja kruunu tuki häntä verovapausvuosilla ja vilja-avustuksilla. Jos

---

¹⁴³ Jutikkala 1958, s. 246-250

jakokunnan osakkaat eivät käyttäneet optio-oikeuttaan, kruunu saattoi itse perustaa liikamaalle uudistilan tai useampia. Se voitiin myös jättää kruununmetsäksi.

Ajan mittaan liikamaiden erottamismääräykset lievenivät, ja jo vuonna 1783 korotettiin manttaalia kohti jaettavan tilusalan yläraja useilla alueilla 1700 tynnyrinalaan, paikoin jopa 2000 tynnyrinalaan. Talonpojat laajensivat tiluksiaan halukkaasti myös käyttämällä optio-oikeuttaan. Maan haalimisesta oli kovin usein seurauksena se, että uudisraivausta varten myönnettyjen vapaavuosien umpeuduttua talonpojat joutuivat vaikeuksiin tuottamattomien metsien takia. Niistä kun oli maksettava veroa, joka oli tuntuvasti aikaisempaa suurempi.¹⁴⁴

Länsi- ja varsinkin Lounais-Suomessa isojaolla pyrittiin sarkajaon hävittämiseen, ryhmäkylien purkamiseen ja yhteismaiden jakamiseen. Järviseudun alueella lähtökohdat olivat paljolti toisenlaiset. Järviseutu, ja erityisesti sen Suomenselkään kuuluneet alueet olivat vielä paljolti uudisasutusluontoista aluetta, missä talojen tilukset olivat selvästi erillään toisistaan ja kaukana vanhojen kylien ulkopuolella. Ryhmäkylistä tai sarkajaosta ei ollut tietoaakaan eikä pelkoa omistusten sekoittumisesta juuri ollut. Maanomistuksessa olleet ongelmat koskettivat alueella lähinnä yhteisomistuksessa olleita metsämaita sekä hajallaan pieninä palasina alueen vesistöjen rantamilla ja soilla olleita niittymaita.¹⁴⁵

4.1.2. Kukon- ja Liponkylät isojaon alkaessa

Vaikka Kukon- ja Liponkylien asutus olikin 1820-luvulla alkanutta isojakoa edeltäneinä vuosikymmeninä selvästi vankistunut, alue oli edelleen varsin harvaan asuttua. Vuonna 1825 talonsavuja oli kaikkiaan 17, joiden lisäksi oli torpansavuja ja vastaavia tusinan verran.¹⁴⁶ Isojaon karttojen avulla voidaan esittää tarkempia kuvauksia alueesta, sen taloudellisista olosuhteista, kulkuyhteyksistä jne.

Isojaon alkaessa oli tutkittava alue vielä varsin huonojen kulkuyhteyksien takana. Ainoat hieman paremmat kulkuyhteydet olivat Kukosta ja Iirosta lähteneet reitit Soinin kirkolle ja edelleen Alajärvelle. Muutoin alueella oli käytännössä savusta savuun

¹⁴⁴ Jutikkala 1958, s. 254-258.

¹⁴⁵ Rantatupa 1983, s. 792-793.

¹⁴⁶ VA Va17: 566-568.

menevät kulku-urat, joissa on nähtävissä jossain määrin yhteneväisyyksiä nykyisen tieverkoston kanssa. Kolujoen käyttö kulkureittinä ja tavarankuljetuksessa lienee sen koskisuuden takia ollut vähäistä, kun taas muut virtaavat vedet olivat kulkuväyliksi liian pieniä.¹⁴⁷ Tavalliselle kyläläiselle tärkein ”virallinen” kulkuyhteys oli kirkkoon. Soinin seurakunnan perustamisen myötä kirkko tuli lähemmäksi kyläläisiä. Kun Iiron seudulta oli matkaa Ähtärin kirkolle lähes 50 kilometriä, oli nyt kaukaisimmasta kolkasta matkaa Soinin kirkolle puolta vähemmän. Myös Kolunsaran siirtämisessä Ähtäristä Soiniin 1840-luvulla on etäisyystekijöillä ollut osansa.

Ainoa asutuksen keskittymä tutkittavalla alueella oli Kukonkylän alueella Viitalammen ympärillä, missä noin kilometrin halkaisijaltaan olevalla alueella oli savuja kaikkiaan jo toistakymmentä. Muutoin talot olivat ripoteltuina tasaisesti ympäri aluetta, joskin vanhimpien talojen ympärille oli jo alkanut syntyä myös uutta asutusta. Talojen pellot sijaitsivat yleensä pihatontin ympärillä, 2–4 lohossa. Kukossa tosin raivaus oli edennyt jo niin pitkälle, että peltolohkoja oli enemmänkin ja osa niistä sijaitsi kyläpiirin ulkopuolella. Eniten raivattua peltoa oli Källissä, missä sitä oli noin 11 tynnyrinalaa (n. 5 ha). Vähiten sitä oli Mäkipellolla, alle 3 tynnyrinalaa. Muilla taloilla peltoa oli 6–9 tynnyrinalaa.¹⁴⁸

Kukon- ja Liponkylien alueella niittypalstojen määrä kaikkiaan nousi kymmeneen. Niittyjä oli hyvin eri kokoisia alle tynnyrialan kokoisista usean tynnyrialan kokoisiin. Valtaosa niistä oli useamman talon nautinnassa, pienimpiä nautittiin yksinkin. Niityt sijaitsivat yleensä jokien ja purojen varsilla, soilla ja suolampien rannoilla. Esimerkiksi Kolujoen Syväjoen haara oli joenhaarasta ylöspäin suurelta osin niittymaana, lukuisina erillisinä palstoina. Syväjoen varrella oli myös kyläläisten yhteinen mylly.¹⁴⁹

4.1.3. Isojako Kukon- ja Liponkylien alueella

Isojaon toimittamisen alueellinen yksikkö oli jakokunta. Jakokunnat olivat vuosisatojen kuluessa kehittyneitä omistusyhteisöjä, joiden tausta on jopa Kustaa Vaasan erämaiden asuttamiskaudella. Jakokunnan muodosti yleensä muutama talo, mutta joskus sen saattoi

¹⁴⁷ VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4, 5:1-2.

¹⁴⁸ VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4 ja 5:1-2, asiakirjat 2:5 ja 5:3; Ähtärin isojakokartat 7:1-3, asiakirjat 7:4.

¹⁴⁹ VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4 ja 5:1-2, asiakirjat 2:5 ja 5:3; Ähtärin isojakokartat 7:1-3, asiakirjat 7:4.

muodostaa yksikin talo. Jakokunnan alueella raivatut pellot olivat lähinnä nykyistä vastaavassa yksityisomistuksessa, niittyjen omistus vaihteli ja metsät ja vedet olivat yhteisomistuksessa. Jakokunnan ulkopuolisilla ei ollut alueelle asiaa.

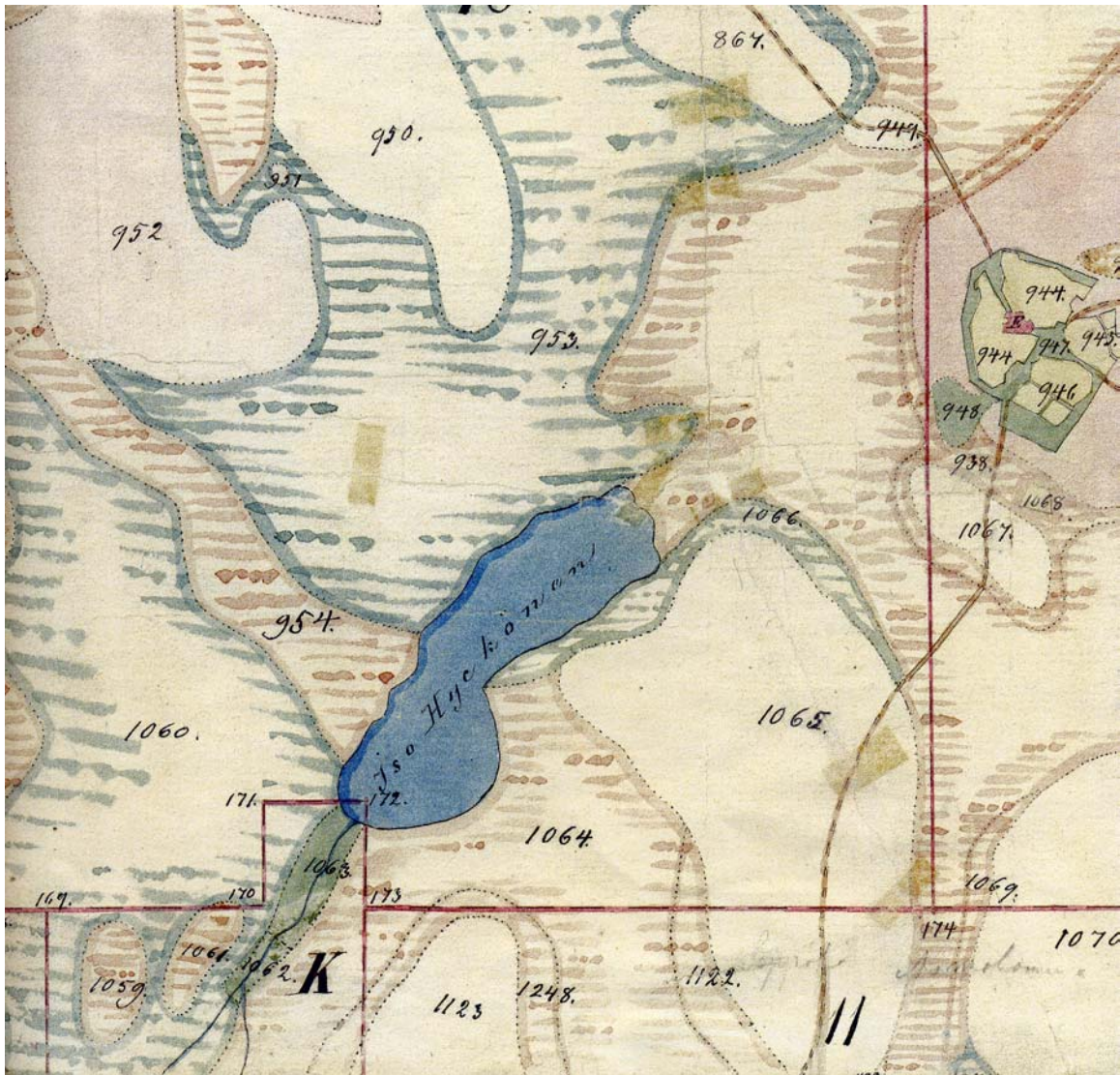
Tutkittavan alueen isojaot suoritettiin kolmessa jakokunnassa. Teerimäki, vaikka Soiniin tuolloin kuuluikin, oli osa Ähtärin Nyyssölän jakokuntaa. Siellä isojako suoritettiin vuosina 1820–1824.¹⁵⁰ Kolunsarka, johon isojakon toimittamisen aikaan kuuluivat Ala- ja Ylä-Kolun lisäksi Hangonmäen ja Salmen torpat, muodosti oman jakokuntansa. Siellä jako suoritettiin vuosina 1829–1832. Muu tutkittava alue muodosti Kukon jakokunnan, missä jako suoritettiin vuosina 1827–1830. Kukon jakokuntaan kuului kaikkiaan 14 tilaa, joista Leikkari oli kuulunut jo 1810-luvulta alkaen Lehtimäkeen. Isojaon tuloksena vanha Ähtärinkylän hallinnollinen alue hajosi siten, että Ähtärinkylän Soiniin kuuluneet alueet muodostivat Kukon maakirjakylän. Alajärven hallintopitäjään ja Lehtimäen seurakuntaan kuuluneet alueet muodostivat Lipon maakirjakylän. Kun Kolunsarka 1840 siirrettiin Soinin seurakuntaan, kuului se hallinnollisesti Lehtimäen Liponkylään.

Kuten edellä kävi ilmi, ei tutkittavalla alueella ollut tarvetta varsinaiseen sarkajaon poistamiseen. Kukonkylän alueella tosin talojen peltolohkot olivat jossain määrin limittäin eri talojen kesken, sillä rajankäyntejä ei oltu suoritettu aiemmin, esim. talojen halkomisten yhteydessä. Isojaossa tämä limittäisyys poistettiin, sillä tilojen rajoja vedettiin tikkusuoraan lohkojen läpi. Koska talollisilla oli pyrkimys saada maa-alueensa mahdollisimman vähissä palstoissa ja samalla välttää tontin siirtoa uuteen paikkaan, tuli esim. Kukon maakirjatalon talonosien kotipalstoista muodoiltaan varsin "monimutkaisia".¹⁵¹

Jo olemassa olevien talojen kannalta nousi isojakon tärkeimmäksi tehtäväksi Kukon- ja Liponkylien alueella metsä- ja niittymaiden yhteisomistuksen lakkauttaminen. Yleensä talot saivat metsämaansa kotipalstan yhteydestä, ja pyykitysten myötä syntyi varsin selkeämuotoisia tiloja. Osa taloista, kuten esim. Leikkari, onnistui saamaan kaikki maansa yhdessä osassa, mihin kuului myös niittymaata. Useimmiten talot saivat maansa

¹⁵⁰ VaMKA Ähtärin isojakon asiakirjat 7:4. Teerimäki ei siten kulkenut isojakon aikaan nimellä Hautamäki, kuten Rantatupa on esittänyt. Rantatupa 1983, s. 636.

¹⁵¹ VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4 ja 5:1-2, asiakirjat 2:5 ja 5:3.

Kuva 3: Halla-aho Kukon isojakokartoissa. Kartta antaa varsin tyypillisen kuvan tutkimusalueen asutuksesta isojaon aikaan. Pellot ovat tyypillisesti talon ympärillä muutamana lohkona. Iso-Hykkösen alajuoksulla näkyy niittypalsta, joka jaossa meni Alatalolle. Halla-ahosta lähtee kulku-urat neljään suuntaan: Ylätaloon/Alataloon, Kukonkylään, Pahankalaan ja Syväjoen myllylle.

kuitenkin kotipalstan lisäksi 2–4 ulkopalstana, sillä niittymaot sijaitsivat hajallaan ympäri aluetta. Esimerkiksi Kukon Halla-aho sai niittynsä kolmessa palstassa, jotka kaikki sijaitsivat kilometrien päässä kotipalstalta. Taloa kohti niittymaita tuli talon koosta ja niittymaiden tuotosta riippuen hieman yli kymmenestä tynnyrinalasta yli seitsemäänkymmeneen tynnyrinalaan.¹⁵²

Kuortaneen kihlakunnassa isojaossa jaettavan metsämaan ylärajaksi nostettiin 1700 tynnyrinalaan manttaalia kohden.¹⁵³ Lisäksi talot saivat halutessaan huonolaatuista

¹⁵² VaMKA Soinin isojakokartat 2:1-4 ja 5:1-2, asiakirjat 2:5 ja 5:3.

¹⁵³ Waren 1893, s. 9.

maata ilman veronkorotusta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että tutkimusalueen talot saivat yleensä 200–300 tynnyrinalaa metsämaata. Kolunsaran talot tosin saivat selvästi suuremmat metsämaat, molemmat noin 500 tynnyrinalaa. Liikamaiden erottaminen ei koskenut lainkaan rälssitaloja; niitähän ei kruunun yliomistusoikeus koskettanut. Siksi rälssitilat saivat isojaossa maata niin paljon kuin oli katsottu kuuluneen niiden nautintaan ennen isojakoa. Näin Haapalan rälssitalokin sai jaossa yli 2000 tynnyrinalaa metsämaata.¹⁵⁴

4.1.4. Isojako ja kruunun asutustoiminta

Isojakoa edeltäneet kaksi vuosikymmentä olivat tutkittavan alueen uudisasutuksen kannalta suhteellisen rauhallista aikaa, erityisesti verrattaessa sitä edeltäneeseen puoleen vuosisataan. Asukasluku kyllä kohosi entiseen malliin, mutta se ei näkynyt uusien asumusten ilmaantumisena vaan entisten talouksien keskimääräisen asukasluvun nousuna.¹⁵⁵ Tähän oli varmastikin eräänä syynä talollisten tietoisuus lähestyvistä isojaosta. Kun ei tarkalleen tiedetty miten isojako tulee vaikuttamaan omistuksiin ja kunkin metsäosuuksiin, ei uskallettu esim. antaa torpanpaikkoja ennen asioiden selkeytymistä. Pian isojaon jälkeen onkin havaittavissa selvää vuokraviljelmien määrän kasvua alueella.

Edellisessä luvussa kuvatun isojakotoimituksen vaikutusta asutuskehitykseen tutkittavalla alueella on vaikea arvioida. Mitään suoraa vaikutusta sillä ei ollut, mutta mahdollisesti se helpotti seuraavina vuosikymmeninä uusien vuokraviljelmien syntyä. Tosiasia kuitenkin on se, että 1840-luvun lopulta alkaen uusia vuokraviljelmiä alkoi syntyä nopeaan tahtiin. Selvästi suurempi vaikutus alueen asutuskehitykseen oli isojakoon liittyvällä kruunun asutustoiminnalla. Kun isojaon yhteydessä oli erotettu jakokuntien liikamaat jakamalla taloille vain normien mukaiset metsäalat, jäi tutkittavan alueen jakokuntien maa-alasta yli puolet jakamatta. Näitä maita kruunu käytti välittömästi isojaon jälkeen ja seuraavina vuosikymmeninä alueen asutustoiminnassa.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Jutikkala 1958, s. 255; VaMKA Soinin isojaon asiakirjat 2:5 ja 5:3, Ähtärin isojaon asiakirjat 7:4.

¹⁵⁵ Vielä vuosisadan alussa oli tutkimusalueella vain harvoin taloja, joissa henkikirjoitettujen määrä nousi yli kymmenen. Kuitenkin jo isojaon yhteydessä valtaosassa talonsavuiissa oli yli kymmenen asukasta. Esimerkiksi Haapalassa oli vuosisadan alussa kymmenen asukasta, mutta kolme vuosikymmentä myöhemmin jo 24. Samana aikana talonsavujen keskimääräinen asukasluku nousi yli neljällä hieman yli kahteentoista. VA 9582:418-420; VA Va28: 972-975, 977.

¹⁵⁶ Luvussa on pääasiallisena lähteenä käytetty tutkimusalueen isojakokarttoja ja asiakirjoja VaMKA Soini 2:1-5 ja 5:1-3, Ähtäri 7:1-4. Niihin ei tässä luvussa enää erikseen viitata kuin tilanteen erikseen vaatiessa.

Tutkittavalla alueella kruunulle jääneitä ylijäämämaita käytettiin asutustoiminnassa usealla eri tavalla. Perussääntöhän oli se, että maista perustettaisiin kruunun uudistiloja, joiden tuli täyttää tietyt kannattavuusnäkökohdat. Näihin tiloihin oli optio-oikeus jakokunnan muilla talollisilla, muuten niitä sai ”henkilösyynin” perusteella hankkia itselleen kuka tahansa. Kukonkylän ylijäämämaista syntyneitä tiloja olivat:

1. Leppämäki	7. Kallioniemi	13. Patama
2. Sippola	8. Wähämäki	14. Sikomäki
3. Kaipaisenaho	9. Halla-aho	15. Joenaho
4. Hoikkämäki	10. Hykkösenmäki	16. Akonniemi
5. Knuutinmäki	11. Asmalaminaho	17. Jousmäki
6. Ruokosenmäki	12. Laasenaaho	18. Hautämäki

Lisäksi oli kruunun metsäpuisto eli Matosuo. Kolunsaran jakokunnan ylijäämämaista syntyneitä tiloja olivat Hangonmäki ja Salmi. Kaikkia suunniteltuja tiloja ei ilmeisesti alunperinkään tarkoitettu uudisasutustoimintaan vaan rajoja käytiin ylijäämämailla, jotta niitä helpommin voitaisiin jakaa veronkorotusta vastaan vanhoille taloille myöhemmässä vaiheessa. Esimerkiksi Joenahon tila Syväjokihaarassa oli kokonsa puolesta täysin elinkelvoton, ja myöhemmin se liitettiin muihin tiloihin. Myös useista muista kruunun perustamista tiloista liitettiin osia vanhoihin tiloihin lisämaana 1800-luvun mittaan.¹⁵⁷

Osa luettelossa mainituista tiloista on ollut jo aiemmin esillä, kun käsiteltiin alueen torppariasutuksen alkuvaiheita. Isojaon yhteydessä suoritettiin jakokunnissa torppien katselmus. Sen yhteydessä esiin nousseille torpille jaettiin osansa jakokunnan maista. Näin syntyneistä tiloista tuli juridiselta asemaltaan aluksi kruunun torppia. Näitä torppia kuitenkin lunastettiin jo 1830-luvun lopulta alkaen itsenäisiksi kruunun maakirjataloiksi.¹⁵⁸ Aiemmin käsitellyistä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa syntyneistä torpista tällaisen kehityskulun kävivät läpi Hangonmäki, Salmi, Patama, Sippola ja Laasenaaho. Myös Haapalaan kuulunut Valkeisen torppa sai itsenäistymisensä yhteydessä kruunun maata, jolloin se sai kokonaan oman maakirjanumeronsa.¹⁵⁹

¹⁵⁷ JyMa Lehtimäen, Soinin ja Ähtärin maakirjat 1905.

¹⁵⁸ Rantatupa 1983, s. 636-637, 799.

¹⁵⁹ JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

Samanlaisen kehityksen kävivät läpi useat muutkin juuri ennen isojakoa syntyneet torpat. **Akonniemi** esiintyy lähteissä ensimmäisen kerran tosin jo 1790-luvulla, jolloin sitä asui Kalle Eliaanpoika Ähtärinkylään kuuluneen Mikkolan uudistilan torppana.¹⁶⁰ Torppa jäi 1800-luvun alussa asumattomaksi, kunnes se asutettiin uudelleen vuonna 1820. Tuolloin torppa oli Leikkarin talon yhteydessä. Uudet asukkaat olivat Erkki Erkinpoika Lehtimäen Mattisesta sekä Reetta Erkintytär Lehtimäen Hintsasta. Itsenäiseksi taloksi torppa haettiin isojaon toimenpiteiden jälkeen vuonna 1845, missä yhteydessä talo sai veroista 20 vapaavuotta. Akonniemessä suku vaihtui vuonna 1864, kun Aprami Kallenpoika Lehtimäen Keisasesta osti talon. Hänen puolisonsa oli Heta Erkintytär Sunin Myllymäestä.¹⁶¹

Isojaon ollessa parhaillaan menossa asuttivat Antti Antinpoika ja Susanna Simontytär aluksi Leikkarin torppana olleen **Jousmäen** Korpisenjärven länsipuolella. Susanna oli kotoisin Lehtimäen Mattisesta, mutta Antin taustasta ei ole varmuutta. Ennen avioitumistaan hän oli asustellut Petäjaniemen torpassa. Itsenäiseksi taloksi Antti haki Jousmäen vuonna 1838, missä yhteydessä talolle myönnettiin peräti 30 vapaavuotta. Jousmäen kantatalo ja siitä myöhemmin lohkotut talonsavut pysyivät suurelta osin Antti Antinpojan jälkipolvien hallussa aina 1920-luvulle saakka.¹⁶²

Antti Heikinpoika Alatalon lapsista oli Heikki perustanut 1820-luvun lopulla aivan Alatalon läheisyyteen torpan. Heikki toimi 1820–1840-luvuilla seppänä, ja hänellä oli usein hoivissaan myös sepänoppilaita. Ammatistaan johtuen hänet tunnettiin myös nimellä Heikki Kellman (myös Kjällman ja Källman), ja hänen puolisonsa oli Anna Yrjöntyttä Ala-Kolusta. Isojaon yhteydessä torpan ympärille syntyneestä kruunun torpasta tuli aluksi nimeltään Asmalammihaho, mutta pian nimi muuttui asukkinsa mukaan **Seppäläksi**. Itsenäiseksi maakirjataloksi Heikki haki Seppälän vuonna 1838, missä yhteydessä talolle myönnettiin 30 vapaavuotta.¹⁶³

Heikki Kellmanin Kalle-pojan kuoltua vuonna 1868 vaihtuivat asukit Seppälälässä tiheään. Eri lähteiden mukaan talossa asuivat Erkki Olavinpoika Talvitie Töysästä, Herman Kaaponpoika Kankimäki Pihlajavedeltä sekä Taavi Juhonpoika Kettulehto.

¹⁶⁰ Mikkola sijaitsee Ähtärinjärven länsirannalla, vastapäätä itärannalla sijaitsevaa Akonniemeä.

¹⁶¹ VA ÄhRK 1795-1799, 1802-1808; VA LeRK 1821-1828; 1862-1868; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

¹⁶² VA LeRK 1829-1835; 1836-1842; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

¹⁶³ VA SoiRK 1826-1832; 1833-1840; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

Mainittu Herman Kankimäki asui Seppälää lampuotina 1880-luvun alusta, sillä talon osti laamanni Walfrid Walden. Torpparivapautuksen yhteydessä osa talon maista jaettiin Seppälästä ”poikineiden” torppien kesken, ja loput maat käytettiin myöhemmin lisämaina.¹⁶⁴

Kaikilla isojaon yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen perustetuilla tiloilla ei ollut lainkaan asutuksellista taustaa. Isojaon asutustoiminnan periaatteisiinhan kuului, että ylijäämämaita tarjottiin jo olemassa oleville taloille veronkorotusta vastaan tai jos kannattavuusnäkökohdat toteutuisivat, perustettaisiin kokonaan uusi tila. Tällaisia ylijäämämaista perustettuja tiloja oli Kukon jakokunnassa kaikkiaan 12, Kolunsaran jakokunnassa ei ainoatakaan. Kuitenkin vain kuutta näistä tiloista käytettiin isojaon jälkeen varsinaisessa uudisasutuksessa.

Tutkittavan alueen vanhojen talojen isännät käyttivät kolmessa tapauksessa hyväkseen optio-oikeuttaan tiloihin. Isojaon asetuksiin liittyi määräys, että mikäli tilan osti joku jakokunnan talollisista, sitä ei saanut liittää vanhan tilan yhteyteen, vaan sitä oli käytettävä asutustarkoituksessa esim. väistyville perillisille. Optio-oikeudella tilan hankkineet joutuivat myös maksamaan tilasta välittömästi veroa.¹⁶⁵ Ensimmäisenä optio-oikeuttaan ennätti käyttämään Fredrik Matinpoika Iiro. Hän lunasti vuonna 1839 aivan Iiron läheisyydessä olleen **Leppämäen** tilan. Tilaa asuivat lampuoteina vuodesta 1843 lähtien Fredrik Iiron Maria-sisko yhdessä miehensä Fredrik Taavinpojan kanssa. Fredrik Taavinpoika oli syntyisin Soinin Parviaisen talosta, aivan kivenheiton päässä Iirosta. Leppämäki pysyi Iiron omistuksessa aina seuraavalle vuosisadalle saakka, joten taloa asuttiin jatkossakin lampuotitilana.¹⁶⁶

Ylätalon ja Alatalon läheisyyteen oli isojaon yhteydessä perustettu Hautamäen tila, jonka Israel Antinpoika Alatalo lunasti itselleen vuonna 1840. Tässä yhteydessä tila sai myös uuden nimen, Pieni-Hautamäki. Myöhemmin tilasta alettiin käyttää myös nimeä **Isomäki**, mikä vakiintuikin sen viralliseksi nimeksi 1870-luvulta alkaen. Isomäki ei aluksi johtanut uuden asutuksen syntyyn, mutta noin vuonna 1855 tilaa alkoi hoitaa lampuotina Mikko Kustaanpoika Keuruun Löytölänmäeltä. Mikko Kustaanpojan

¹⁶⁴ SKA SoiRK 1863-1869; 1870-1879; 1881-1890; VA Va159:663.

¹⁶⁵ Jutikkala 1958, s. 257.

¹⁶⁶ VA SoiRK 1847-1854:156; VA Va40:1055, Va249:884; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 175.

luovuttua tilanhoidosta 1860-luvulla annettiin Isomäki perinnönjaossa Alatalon Kaapo Kaaponpojalle, jonka jälkeläisillä tila pysyi tutkimusjakson loppuun saakka.¹⁶⁷

Kantolan ja Kukon Halla-ahon välimaastoon perustettiin isojaossa **Hykkösen** tila, läheisen Hykkösenjärven mukaan. Optio-oikeuttaan tilaan käytti Kukon Juho Juhonpoika, joka hankki tilan itselleen vuonna 1845. Hykköstä ei 1870-luvulle mennessä asuttu lainkaan varsinaisena talonsavuna, vaan sen maita asuttiin useampanakin torppana, joista esim. Lähteenmäki ja Apilasaho ovat säilyneet myöhempinäkin asutusniminä. Näyttäisi myös siltä, että Hykkösen omistanut Juho Kukko meni Hykköseen syytinkipäiviään viettämään 1860-luvun alussa. Verotalona Hykköstä alkoi asua vasta Antti Heikinpoika, syntyjään Karstulasta, joka osti talon itselleen vuonna 1874.¹⁶⁸

Tilojen lunastajina esiintyi myös muita, lähinnä alueen talollisten jälkeläisiä. Näiden ei tarvinnut maksaa tilasta mitään lunastushintaa, ja alkuun pääsyä helpotettiin useilla vapaavuosilla ja vilja-avustuksilla. Lunastushakemuksen perusteella arvioitiin hakijoiden kykyä pitää tila elinkykyisenä.¹⁶⁹ Iironjärven rantamille oli isojaossa perustettu **Kaipaisen** (-ahon) tila, jonka vuonna 1839 lunastivat itselleen Kustaa Yrjönpoika Ylä-Kolusta ja Kaisa Taavintytär Kukon Koivulasta. Vapaavuosia heille myönnettiin 20.¹⁷⁰

Kuortanelainen Simo Matinpöika ja Vappu Jeremiaantytär Haukilehto lunastivat vuonna 1845 itselleen isojaossa syntyneen Sikomäen tilan. Tila sijaitsi Iironjärven eteläpuolelle, laajan Matosuon läheisyydessä, aivan tutkimusalueen itärajalta. Maakirjaan talo merkittiin nimellä **Mustikkamäki**, ja sille myönnettiin vapaavuosia 25.¹⁷¹

Kukon Halla-ahon Johannes Juhonpojan pojista vanhin, Juho, oli 1830-luvulla muuttanut asumaan kantatalon läheisyyteen Pieni Halla-ahon torppaa. Hänen Kustaa-poikansa lähetti 1860-luvun alussa lunastushakemuksen isojaon yhteydessä syntyneeseen toiseen Halla-aho-nimiseen tilaan. Kustaa sai tilan, ja se merkittiin

¹⁶⁷ VA Va40:1055, Va59:1280, Va139:2742; SoiRK 1855-1862; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

Löytölänmäki sijaitsee aivan tutkittavan alueen rajalla, ja matkaa esim. vastaperustettuun Mustikkamaan tilaan oli vain pari kilometriä.

¹⁶⁸ VA Va40:1055, Va79:1753, Va108:2167; SoiRK1848-1854; SKA SoiRK 1863-1869; 1870-1879; JyMA Soinin maakirja 1905, s. 176.

¹⁶⁹ Jutikkala 1958, s. 257.

¹⁷⁰ VA Va33:1007, SoiRK 1833-1840.

¹⁷¹ VA Va40:1055, SoiRK 1841-1847.

maakirjataloksi vuonna 1862 nimellä **Mäenpää**. Talo oli tutkimusalueen viimeinen kokonaan uusi maakirjatalo tutkimuksen ajalliseen päätepisteeseen vuoteen 1920 saakka.¹⁷²

Kuten sanottu, annettiin kruunulle jääneitä maita myöhemmin lisää myös isojaossa mukana olleille taloille veronkorotusta vastaan.¹⁷³ Silti kruunulle jäi runsaasti maita, joista suurimman ja ehjimmän kokonaisuuden muodosti Matosuon alue. Tällaisia kruununmaita käytettiin esim. Alajärven ja Soinin alueella asutustarkoituksessa runsaasti perustamalla ns. kruunun metsätorppia.¹⁷⁴ Tutkittavalla alueella ei varsinaisia kruununtorppia perustettu lainkaan. Ilmeisesti oli todettu, että vallitsevalla viljelytekniisellä tasolla ei uusia maanviljelyyn perustuvia tiloja kannattaisi enää perustaa. Sen sijaan Kukon jakokunnan alueelle perustettiin ns. metsänvartijatorppia, joita annettiin kruunun metsäomaisuuden hoitajille virka-asunnoiksi. Ensimmäinen näistä oli jo 1850-luvulla perustettu Hoikanmäen metsänvartijatorppa Pahankalanperällä, missä ensimmäisenä "vahtina" oli Hermanni Kustaanpoika Lehtimäen Huutoniemestä. Myöhemmin paikka tunnettiin luonteensa mukaan nimellä Vahtila. Pari vuosikymmentä myöhemmin Vahtila toimi kahdenkin metsänvartijan torppana, joskin molemmilla oli omat savunsa. Toista virkaa alkoi 1870-luvulla hoitaa Matti Heikinpoika läheisestä Valkeisen talosta. Vielä seuraavan vuosisadan alussa perustettiin Hallaperälle Salon metsänvartijatorppa, joka myöhemmin haettiin myös itsenäiseksi taloksi.¹⁷⁵

Kruunun pyrkimyksenä oli ollut edistää asutusta isojaon avulla. Valtakunnan tasolla näissä pyrkimyksissä ei yleensä onnistuttu.¹⁷⁶ Tutkittavalla alueella isojaon vaikutusta asutukseen ei voida väheksyä, vaikka osa sen asutuksellisesta toimista kohdistuikin jo olemassa olevaan asutukseen. Antamalla kruunun ylijäämämaista osansa isojaossa esiin nousseille torpille kruunu virallisti ja samalla vankisti niiden olemassaolon. Tämä näkyi välittömästi näiden torppien lunastamisina itsenäisiksi taloiksi. Merkittävin uudisasutukseen vaikuttanut tekijä oli ainakin periaatteessa kokonaan uusien tilojen perustaminen. Näiden tilojen uudisasutuksellista merkitystä kuitenkin vähentää se, että niihin muuttaneet asukkaat olivat suurelta osin alueen vanhaa talollisväestöä.

¹⁷² VA Va79:1751, SoiRK 1833-1840; SKA SoiRK 1863-1869.

¹⁷³ JyMA Lehtimäen, Soinin ja Ähtärin maakirjat 1905.

¹⁷⁴ Nygård 1983, s.153

¹⁷⁵ SKA SoiRK 1863-1869; 1870-1879; VA Va384:554.

¹⁷⁶ Jutikkala 1958, s. 257.

Oikeastaan vain Hykköstä jäivät myöhemminkin asumaan ”ulkopuoliset”. Kuten jäljempänä tullaan lähemmin huomaamaan, syntyneet tilat eivät myöskään osoittautuneet kovin elinkelpoisiksi. Esimerkiksi arvatenkin huonot elämisen olosuhteet Matosuon kyljessä antanut Mustikkamäki jäi pitemmän päälle ilman asutusta. Voidaan lisäksi olettaa, että alueen voimakas väestökehitys olisi johtanut uusien tilojen syntyyn ilman isojakoakin.

4.2. Uusia talonsavuja

Lähinnä isojakotoimituksiin liittyen tutkittavan alueen itsenäisten maakirjatalojen määrä kaksinkertaistui 27:ään vuosien 1820 ja 1870 välisenä aikana. Samaan aikaan asuttujen talonsavujen ja samalla käytännössä tilojen määrä nousi 19:sta 41:een. Uusia tiloja syntyi siten jonkin verran myös jakotoimenpitein, joskin kokonaan uudet maakirjatalot varmasti vähensivät tarvetta talonjakoihin. Toisaalta vallinneet jakoasetukset myös kahlitsivat talojen osittamisia. Vaikka isojako oli tutustuttanut talolliset maanmittaustoimenpiteisiin, ei isojaon ja 1870-luvun välisenä aikana uusia tilajakoja pyykitetty, ilmeisesti maanmittauksen kalleudesta johtuen. Jaot perustuivat kihlakunnanoikeuksien päätöksiin ja osakkaiden keskenään sopimiin rajoihin.

Uusia jakoja suoritettiin edelleen lähinnä alueen vanhimmissa taloissa. Kukko oli 1820-luvulla jo viitenä erillisenä tilana, ja uusi talonosa saatiin joukkoon 1840-luvulla, kun Halla-ahossa veljekset Heikki ja Erkki Johanneksenpojat alkoivat asua taloa kahtena osana. Tässäkin tapauksessa jako perustui ainoastaan vuonna 1843 tulleeseen oikeuden päätökseen, ja maanmittaus suoritettiin vasta seuraavalla vuosisadalla. Syntynyt uusi talonosa oli nimeltään Hovila. Epävirallisesti Halla-ahoa asuttiin 1840-luvulla myös kolmantena savuna, kun Heikki Matinpoika Iiro muutti taloon. Heikin Anna-sisko oli tullut Halla-ahoon emännäksi, ja samassa yhteydessä Heikki muutti hänen mukanaan asumaan osaa tilasta.¹⁷⁷

Källin maakirjatalo oli ennen isojakoa kahtena osana eli Källinä ja Haukilehtona. Noin vuonna 1840 Källin talonosa jaettiin isännän, Taavi Antinpojan ja tämän sisaren Liisan kesken. Isännäksi uuteen taloon tuli Liisan puoliso, Heikki Iisakinpoika Soinin Ollikaisesta. Källissä Taavin puoli taloa jaettiin vielä 1860-luvun lopulla hänen

---

¹⁷⁷ VA Va40:1054; VA SoiRK 1833-1840.

poikiensa Juhon ja Timon kesken. Haukilehto jaettiin niinikään 1860-luvun lopulla Juho Kustaanpojan lasten, Apramin ja Annan kesken. Mainittakoon, että sekä Aprami että Anna hakivat puolisonsa Källistä.¹⁷⁸

Kolunsarka oli isojaon aikaan Ala- ja Ylä-Koluna. Ala-Kolu jakautui 1860-luvulla veljesten Aprami ja Hermannin Apraminpoikien kesken. Hermannin puolisko taloa on myöhemmältä nimeltään Mannila. Apramin puoli Ala-Kolusta jakautui edelleen vuonna 1868, kun hän myi siitä toisen puolen lehtimäkeläiselle Antti Kustaanpoika Huutoniemelle ja Leena Iisakintyttäreille läheisestä Hangonmäestä.¹⁷⁹ Uudemmissa taloista ainoastaan Haapala jaettiin ennen 1870-lukua. Haapalan jako tapahtui 1850-luvulla talon omien poikien, Erkki ja Kaapo Erkinpoikien kesken. Vaikka muita virallisia jakoja ei tehtykään, näyttäisi lähteiden perusteella että esim. Ylätaloa, Teerimäkeä ja Kantolaa asuttiin jo 1860-luvulla epävirallisesti kahtena osana. Lisäksi oli yhä enemmän taloja, joissa oli varsinaisen isännän lisäksi kanssa-asujia.¹⁸⁰

Taulukko 6: Tutkimusalueen itsenäiset tilat vuonna 1870¹⁸¹

Maakirja- kylä	Maakirjatalo ja talonsa	Talohaltija v. 1870
Kukko	Nro 1: Kukko	
	- Kukko	Kustaa Apraminpoika
	- Kukkola	Kustaa Erkinpoika
	- Koivula	Heikki Kaaponpoika
	- Halla-aho	Heikki Juhonpoika
	- Hovila	Heikki Matinpöika
	- Uusitalo	Juha Joosefinpoika
	Nro 2: Källi	
	- Källi I	Juho Taavinpoika
	- Källi II	Timo Taavinpoika
	- Källi III	Heikki Iisakinpoika
	- Haukilehto I	Aprami Juhonpoika
	- Haukilehto II	Alpo Taavinpoika
	Nro 3: Haapala	
- Haapala I	Erkki Erkinpoika	
- Haapala II	Heikki Heikinpoika	
Nro 4: Ylätalo	Kustaa Heikinpoika	
Nro 5: Alatalo	Kaapo Israelintytär	
Nro 6: Kantola	Aprami Israelinpoika	
Nro 7: Mäkipelto	Matti Apraminpoika	

¹⁷⁸ VA SoiRK 1841-1847, 1863-1869; VA Va40:1054, Va93:2043.

¹⁷⁹ VA Va68:1425, Va79:1769, Va93:2051; VA SoiRK 1863-1869.

¹⁸⁰ VA Va59:1279; VA SoiRK 1863-1869.

¹⁸¹ VA Va93:1940, 2043-2046, 2051, 2061.

	Nro 8: Teerimäki	Heikki Heikinpoika
	Nro 9: Iiro	lamp. Jaakko Åkerman
	Nro 10: Pahankala	Matti Heikinpoika
	Nro 11: Leppämäki	lamp. Jaakko Åkerman
	Nro 12: Jousmäki	Hermannin Antinpoika
	Nro 13: Sippola	leski Heta Heikintytär
	Nro 14: Seppälä	Taavi Kettulehto
	Nro 15: Kaipainen	leski Kaisa Taavintytär
	Nro 16: Akonniemi	lamp. Aprami Kallenpoika
	Nro 17: Isomäki	Kaapo Kaaponpoika
	Nro 18: Patama	leski Maija Erkintytär
	Nro 19: Hykkönen	Juho Juhonpoika Kukko
	Nro 20: Mustikkamäki	leski Vappu Jeremiaantytär
	Nro 21: Valkeinen	Heikki Heikinpoika
	Nro 22: Laasasenaho	leski Maija Erkintytär
	Nro 23: Mäenpää	Kustaa Juhonpoika
Lippo (Soini)	Nro 12: Kolunsarka	
	- Ala-Kolu I	Aprami Apraminpoika
	- Ala-Kolu II	Antti Kustaanpoika
	- Mannila	Hermannin Apraminpoika
	- Ylä-Kolu	Juho Juhonpoika
Lippo (L-mäki)	Nro 10: Leikkari	Juho Heikinpoika
Ähtärinkylä	Nro 16: Hanganmäki	Erkki Iisakinpoika
	Nro 17: Salmi	Juho Kustaanpoika

4.3. Perinnöksiostot

Kukon- ja Liponkylien alueella olivat Kukkoa ja Haapalaa lukuun ottamatta kaikki talot maanluonnoltaan kruununtiloja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjan laatimisen aikaan. Osa tiloista oli alun perinkin kruununtiloja, mutta erityisesti alueen vanhimmat tilat olivat menettäneet perintöoikeutensa verorästien takia. Myös uudemmat, 1800-luvun alkupuolella syntyneet tilat olivat kruununtiloja. Pian yhdistys- ja vakuuskirjan laatimisen jälkeen alkoi Kukon- ja Liponkylien kruununtilojen myöhemmän kehityksen kannalta merkittävät perinnöksiostot. Vaikka kaikkiaan tutkittavan alueen perinnöksiostot tapahtuivat vuosien 1791 ja 1900 välillä, niistä suurin osa osuu vuosien 1820–1870 välille. Siksi niitä on käytännöllistä käsitellä yhdellä kertaa samassa luvussa. Seuraavilla sivuilla tarkastellaan ensin lyhyesti maanluontojen teoreettisia perusteita ja historiaa ja sitten tutkittavan alueen kruununtilojen muuttumista perintötiloiksi.

Feodaalisen käsityksen mukaan talonpoika ei omistanut viljelemäänsä maata. Kruunun väitettiin omistaneen alkuaan kaiken maan, mutta luovuttaneen sitten sen

nautintaoikeuden talonpojille. Perintötalonpojalla ollutta oikeutta asua tilalla ja viljellä sitä nimitettiin käyttöoikeudeksi, *dominium utile*. Sen ulkopuolelle jäänyttä osuutta omistusoikeudesta, jolla tarkoitettiin tavallisesti oikeutta maan tuottoon, kutsuttiin varsinaiseksi omistusoikeudeksi, *dominium directum*. Tämän käsityksen mukaan perintöoikeus oli siis käytännössä vain oikeus hallita ja viljellä toisen omistamaan tilaa tietyin ehdoin. Kruununtalojen puolestaan katsottiin kuuluvan kokonaan kruunulle; kruununtalonpoika oli oikeastaan lampuoti, joka voitiin häätää tilalta milloin tahansa.¹⁸²

Vuoden 1723 asetuksen mukaan oli perintöoikeutta myytäessä suoritettava arviointi ja hinnan tuli vastata ainakin kuuden vuoden maaveroa. Myöhemmin hintaa alennettiin puoleen. Perintöoikeuden saattoi lunastaa kuka tahansa, yhtä hyvin tilan asukas kuin joku ulkopuolinenkin. 1700-luvulla ostaja oli useimmiten ulkopuolinen, tavallisesti säätyläinen. Talonpojat eivät vielä oikein ymmärtäneet perintöoikeuden merkitystä, ja myös hinta oli toimituskuluineen liian korkea. Kun vieras säätyläinen sai tilan perintöoikeuden haltuunsa, luuli talonpoika sen merkitsevän vain sitä, että hänen aikaisemmin kruunulle maksamansa verot menisivät tästä lähin säätyläiselle. Tämä sai kuitenkin korottaa veroa mielin määrin ja halutessaan jopa häätää talonpojan pois tilalta. Kustaa III:n vallankaappaus vuonna 1772 katkaisi perintöoikeuksien myynnin melkein kahdeksi vuosikymmeneksi. Myynti alkoi uudelleen vuonna 1789 ja jatkui sitten keskeytyksettä.¹⁸³

Sekä perintö- että kruununtalallisen oikeus viljelemäänsä maahan laajeni yhdistys- ja vakuuskirjan tultua voimaan. Edellisellä oli nyt tilaansa eräin rajoituksin samanlainen omistusoikeus kuin rälssillä, ja jälkimmäisen nautintaoikeus vastasi suunnilleen entistä perintötilallisen *dominium utilea*. Kun kruununtalallinen oli jo aikaisemmin ollut käytännössä perintövuokraaja, hänestä tuli nyt sellainen muodollisestikin. Myös hänen mahdollisuuksiaan lunastaa tilansa perinnönluontoiseksi parannettiin.¹⁸⁴

Perinnöksistot lähtivät ripeästi liikkeelle erityisesti läntisessä Suomessa heti yhdistys- ja vakuuskirjan tultua voimaan. Vuonna 1805 jo selvästi yli puolet läntisen Suomen tiloista oli perintötiloja. Itä-Suomessa perinnöksistot etenivät hitaasti, ja ne painottuivat vasta 1800-luvun jälkimmäiselle puoliskolle. Myös laajoilla alueilla

¹⁸² Jutikkala 1958, s. 142-145.

¹⁸³ Ibid. s. 222-224, 229-230, 293.

¹⁸⁴ Ibid. s. 293-295, 299.

Korsholman itäisessä voutikunnassa, kuten esim. nykyisen Soinin alueella, kruununtilojen osuus pysyi pitkään suurena.¹⁸⁵ Myös Kukon- ja Liponkylien alueella ostot sujuivat hitaaseen tahtiin, sillä vasta 1840-luvun puolivälissä kruununtilat jäivät vähemmistöön. Todennäköisesti ostojen hitaus tutkittavalla alueella johtui rahan puutteesta. Vaikka 1800-luvulla ei perinnöksiostoihin liittynytäkään kalliina pidettyä tilanarviointia, toimituskuluihin meni arviolta neljän vuoden veroja vastaava summa. Koska tutkittavan alueen asutus oli suurelta osin nuorta ja talot arvatenkin vähävaraisia, saivat perinnöksiostot jäädä odottamaan. On vaikea sanoa missä määrin talolliset tiedostivat tilojensa maanluonnon merkityksen. Kukon- ja Liponkylien kruununtilliset tuskin pitivät maanluontoa kovin suurena ongelmana, sillä koko tutkimusajalla ei ainoatakaan alueen kruununtillista joutunut hädetyksi.¹⁸⁶

Kukon- ja Liponkylien alueella ensimmäinen perinnöksiosto tapahtui vuonna 1791, kun Matti Matinpoika Källi osti 1/3 manttaalin kruununtillansa perinnöksi. Källiin, kuten useihin muihinkin alueen taloihin, lisättiin 1800-luvun aikana kruununmaata, ja kaikissa tapauksissa kruununmaa muutettiin samassa yhteydessä perintöluontoiseksi. Jakautuneista taloista Källi haettiin kerralla kokonaan perinnöksi. Kolunsarka sen sijaan lunastettiin perinnöksi talonosa kerrallaan, vuosina 1820 ja 1856, eli talo oli tuolloin "sekamanttaalin". Suurin osa tutkittavan alueen perinnöksiostoista tapahtui vuosien 1840 ja 1870 välisenä aikana. Viimeisenä perinnöksi ostettiin Mustikkamäki vuonna 1900.¹⁸⁷

Perinnöksiostojen merkityksestä tutkittavan alueen talollisille voi tehdä arvioita edellä esiteltyjen maanluonnon periaatteiden pohjalta. Niihin ei enää tässä yhteydessä palata. Isäntien jokapäiväiseen elämään perinnöksiostolla tuskin oli välitöntä vaikutusta. Vaikutukset tulivat esiin ajan myötä, kun maatalous koki suuren murroksen 1800-luvun lopulla. Perinnöksiostot myös osaltaan helpottivat tilojen halkomisia, kun ne kunnolla pääsivät vauhtiin 1800-luvun lopulla. Voidaan myös arvella, mikä olisi ollut tilojen kohtalo kruununtiloina 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, kun metsät nousivat uudenlaiseen arvoon. Pelko tilojen ajautumisesta metsäyhtiöiden syliin oli esim. Soinissa suuri 1900-luvun alussa, vaikka tilat oli jo tuolloin ostettu perinnöksi.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Jutikkala 1958, s. 296-300.

¹⁸⁶ JyMA Soinin, Lehtimäen ja Ähtärin maakirjat 1905; Jutikkala 1958, s. 296.

¹⁸⁷ JyMA Soinin, Lehtimäen ja Ähtärin maakirjat 1905.

¹⁸⁸ Viitaniemi 1983, s. 239.

Taulukko 7: Tutkimusalueen perinnöksiostot¹⁸⁹

Maakirjatalo	Ostettu perinnöksi	Perinnöksi ostanut
Källi	27.6.1791	Matti Matinpoika
Ylätalo	24.11.1863	Kustaa Heikinpoika
Alatalo	18.8.1841	Israel Antinpoika
Kantola	26.6.1845	Kalle Juhanpoika Pöyhölä
Mäkipelto	26.5.1807	Matti Klemetinpoika Haapala
Teerimäki	13.4.1848	Heikki Heikinpoika
Iiro	29.5.1843	Fredrik Matinpoika
Pahankala	22.5.1843	Matti Heikinpoika
Leppämäki	29.5.1843	Fredrik Matinpoika Iiro
Jousmäki	28.9.1863	Herman Antinpoika
Sippola	29.5.1843	Antti Heikinpoika
Seppälä	15.2.1872	Karl Sunell
Kaipainen	16.9.1893	Johanna, Karoliina, Amanda ja Wilhelmiina Kaipainen
Akonniemi	1.5.1868	Abrami Kallenpoika
Isomäki	18.8.1841	Israel Antinpoika Alatalo
Patama	13.6.1862	Heikki Apraminpoika
Hykkönen	2.2.1864	Juho Juhonpoika Kukko
Mustikkamäki	6.6.1900	???
Valkeinen	1.10.1864	Heikki Juhonpoika
Laasasenaho	1.5.1863	Loviisa Iisakintytär
Mäenpää	1.6.1893	Kustaa Kaaponpoika
Kolunsarka	1/9 mant: 22.7.1820	Aprami Kustaanpoika
	1/4 mant: 7.2. 1856	Juho Juhonpoika
Leikkari	4.5.1842	Juho Heikinpoika
Hangonmäki	12.9.1862	Erkki Iisakinpoika
Salmi	17.6.1870	Juho Kustaanpoika Ohraniemi

4.4. Vuokralaisasutuksen uusi nousu

Vaikka pitkällä tähtäimellä isojaon suorittaminen saattoikin edesauttaa torpparilaitoksen leviämistä tutkimusalueella, oli sen välitön vaikutus päinvastainen, sillä tutkittavan alueen vuokraviljelmien määrän kehitys pysähtyi 1820-luvulta alkaen reiluksi pariaksi vuosikymmeneksi. Jo ennen isojakoa oltiin ikään kuin odotuskannalla eikä uusia torppia 1820-luvulla juuri perustettu. Isojaon jälkeen torppien suhteellinen

¹⁸⁹ JyMA Soinin, Lehtimäen ja Ähtärin maakirjat 1905. Tarkempia tietoja yksittäisistä perinnöksiostoista ja tiloista perinnöksioston aikana voi saada Kansallisarkistossa säilytettävistä Suomen senaatin asia-
kirjoihin kuuluvista erityisistä perinnöksiostoasiakirjoista.

osuus kaikista savuista laski selvästi, vaikkei määrä absoluuttisesti kovin paljon laskenutkaan. Kun vuonna 1830 oli henkikirjoihin merkitty kaikkiaan 12 torppaa, jotka vastasivat jo lähes kolmannelta alueen kaikista savuista, oli torppia vastaavasti vuonna 1850 kuusi kappaletta, 15 % kaikista savuista. Kehitys on pitkälle samanlainen, kun sitä tarkastellaan rippikirjoista.¹⁹⁰ Osasy torppa-asutuksen kehityksen hidastumiseen on isojaon yhteydessä itsenäistyneissä torpissa, jotka yksistään vähensivät torppien määrää kymmenellä. Kehitystä ei voida kuitenkaan kokonaan selittää itsenäistyneillä torpilla, sillä kiihtynyttä väestönkasvua silmällä pitäen olisi odottanut, että myös uusia torppia olisi perustettu. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan osa jo olemassa olevista torpista jopa taantui asutuksellisesti. Vuosien 1825 ja 1845 välillä perustettiin alueelle ainoastaan kaksi torppaa, nekin vasta lähestyttäessä vuotta 1845.¹⁹¹ Kuvattua kehitystä ei kuitenkaan pidä tulkita siten, että alueen asutus oli taantunut. Väkiluvun kehitys oli koko ajan nousussa, ja asuttujen savujen kokonaismääräkin nousi hitaasti.

Vuokralaisasutuksen kehityksen pysähtyminen ei ollut mikään laajempi ilmiö, sillä koko Järviseudun ja Etelä-Pohjanmaan torppien määrän kehitys oli tasaista 1700-luvun lopulta 1800-luvun puoliväliin. Vertailua Etelä-Pohjanmaahan vaikeuttaa se seikka, että siellä isojako suoritettiin laajoilla alueilla jo pian isojakoasetusten antamisen jälkeen. Etelä-Pohjanmaalla torpparilaitoksen esiinmarssi alkoi nimenomaan isojaosta, mikä on täysin vastakkainen kehityskulku tutkittavaan alueeseen verrattuna.¹⁹² Syitä Kukon- ja Liponkylien torppareiden määrän kasvun pysähtymiseen voidaan vain arvailla. Jossain määrin pahinta maannälkää voitiin tyydyttää perustetuilla uudistiloilla, mutta kuten todettu, niiden vaikutus oli rajallinen. Toisaalta vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana torppia nousi paljon, joten pahin asutuspaine oli juuri purkautunut; uusi sukupolvi nousi esiin viiveellä. Tutkittavan alueen taloudellisissa olosuhteissa tuskin tapahtui lyhyellä aikavälillä niin suuria muutoksia, että ne olisivat asiaan vaikuttaneet. Kun kyseessä on näinkin pienestä maantieteellisestä alueesta ja pienestä torppien määrästä, selittää sattuma iso osan kuvattua kehityskulusta.

Tutkittavan alueen torpansavujen määrä alkoi nousta uudelleen 1840-luvun puolivälin aallonpohjan jälkeen. Kehitys oli luonnollinen ja suorastaan välttämätön jatke alueen väestökehitykselle; alueellisen liikkuvuuden vähyyden takia asutuksella ei ollut juuri

¹⁹⁰ VA Va33:1003, 1006, 1009; Va50:1140, 1215, 1136. Luvussa on lähteenä käytetty tutkimusalueen rippi- ja henkikirjoja vuosilta 1820–1870. Jatkossa niihin viitataan vain yksityiskohtiin puututtaessa.

¹⁹¹ VA SoiRK 1841-1847; 1833-1840.

¹⁹² Rantatupa 1983, s. 573; Alanen 1949, s. 293.

muita purkautumiskeinoja. Vuonna 1855 alueella oli torppia jo toistakymmentä, ja 1860-luvun lopulle tullessa torppien määrä nousi lähelle kolmeakymmentä.¹⁹³

Osasyys isojaon yhteyteen osuvasta kehityksen murrosvaiheesta löytyy 1850-luvulla alkaneen uuden torppa-vaiheen luonteesta. Perustetuille torpille oli 1700-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa ollut tyypillistä, että niitä annettiin viljelyyn lähes poikkeuksetta vain talojen väistyville perillisille eli kyse oli perinnönjaosta jakoasetuksia kiertämällä. Perinnönjaon sijaan yhä tärkeämmäksi torpan perustamisen perusteeksi nousi 1850-luvulta alkaen talonpoikien työvoiman tarve. Talonpoika antoi torpparille palan maata viljeltäväksi, ja tämä maksoi vuokran päivätyöllä.¹⁹⁴ Näissä kahdessa vaiheessa oli siten perusteiltaan kysymys eri asiasta ja niiden välinen murrosvaihe osui tutkimusalueella 1820–1840-luvuille eli samaan aikaan isojaon kanssa.

Torpparin pestaamisessa tärkeä tekijä oli se, että talonpoika tunsi entuudestaan torpparinsa. Siksi sukulaiset olivat etusijalla vielä 1850-luvulla alkaneessa vaiheessa. Joukkoon alkoi kuitenkin tulla yhä enemmän myös niitä uusien torppien perustajia, joilla ei ollut mitään sukulaisuussuhdetta taloon. Kyseessä oli usein lähipitäjien, Lehtimäen ja Ähtärin talollisten lapsia. Tällainen oli esimerkiksi Alatalon Myllyahon torppaa 1840-luvun alussa asunut Heikki Apraminpoika Lehtimäen Rantalan talosta.¹⁹⁵ Mukana oli myös kylän muiden talollisten lapsia, joilla ei kuitenkaan ollut torpan isäntätaloon ainakaan läheistä sukulaisuussuhdetta.

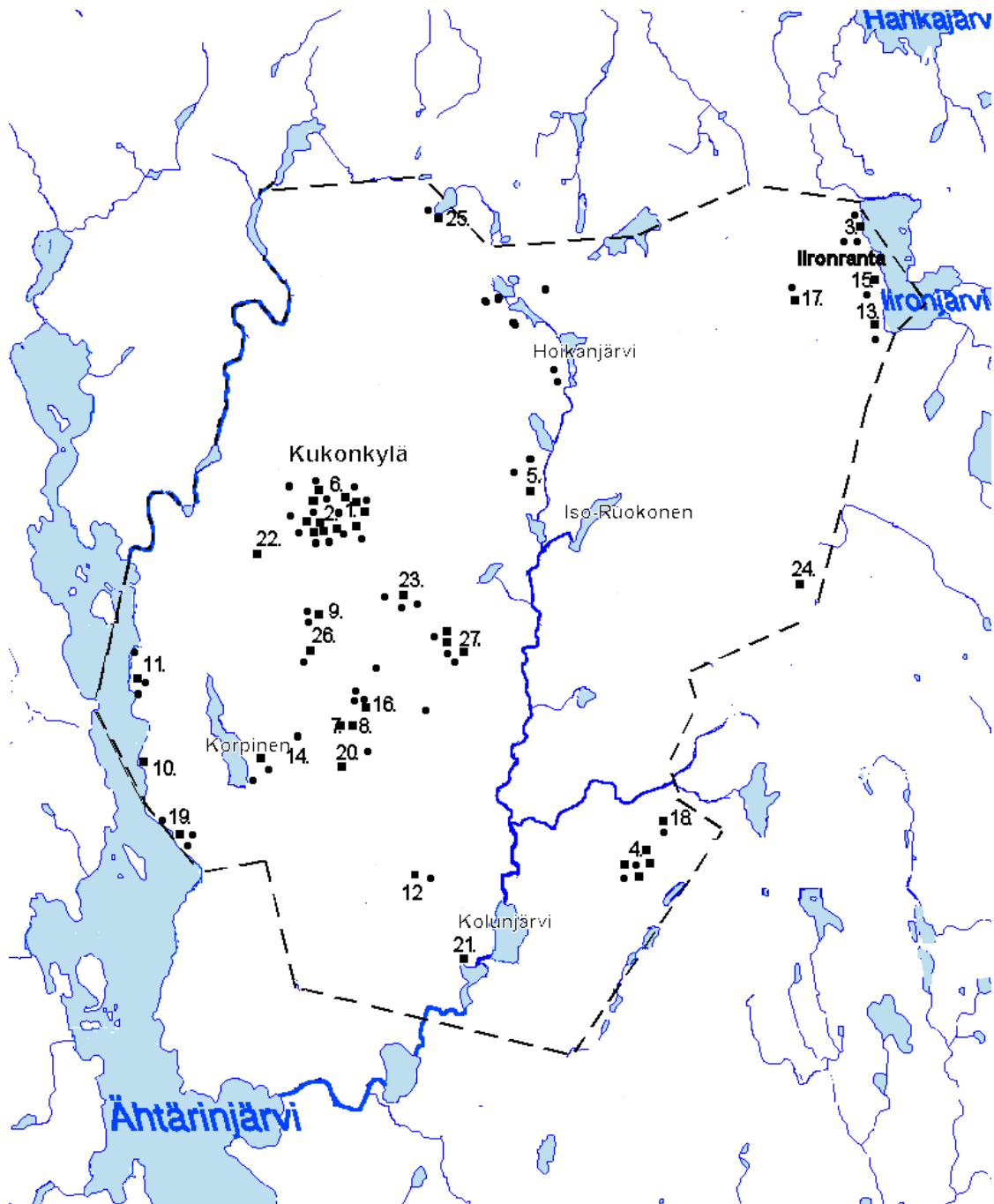
Tutkittavan alueen torppien tunnistamista ja paikantamista helpottaa se seikka, että lähes kaikilla torpilla oli alusta lähtien nimi, joka ei vaihtunut asukin myötä ja joka on asutusnimenä säilynyt nykypäiviin saakka. Asutusnimiä sisältävät erityisesti rippikirjat, joskin niissä on jonkin verran ristiriitaisuuksia eikä siksi voida aina olla varmoja minkä talon torppa mikin on ollut alun perin. Voidaan kuitenkin olettaa, että suuri osa erityisesti isojaon jälkeen syntyneistä asutuspaikoista on säilynyt myöhempiinkin aikoihin, joskin torppien siirtojakin on mahdollisesti suoritettu. Asutuksen sijainnista tutkimusalueella on esitetty kartassa 4 seuraavalla sivulla.

---

¹⁹³ VA Va59:1275, 1279-1280, 1352; Va93:1940, 2043-2046, 2051, 2061.

¹⁹⁴ Rasila 2003, s. 366-368.

¹⁹⁵ VA SoiRK 1833-1840.

Kartta 4: Asutuksen sijainti vuonna 1870. Numerot merkkäävät alueen kantataloja ja niiden sijaintia talojen ikäjärjestyksessä. Mustat laatikot merkitsevät asuttua talonsavua, pallot muuta asuttua savua. 1=Kukko, 2=Källi, 3=Iiro, 4=Kolunsarka, 5=Pahankala, 6=Haapala, 7=Ylätalo, 8=Alatalo, 9=Kantola, 10=Mäkipelto, 11=Leikkari, 12=Teerimäki, 13=Leppämäki, 14=Jousmäki, 15=Sippola, 16=Seppälä, 17=Kaipainen, 18=Hangonmäki, 19=Akonniemi, 20=Isomäki, 21=Salmi, 22=Patama, 23=Hykkönen, 24=Mustikkamäki, 25=Valkeinen, 26=Laasasenaho, 27=Mäenpää. Torppari-, mäkitupalais- ja itsellisasuntojen sijoittamisessa on käytetty hyväksi paikannimiä peruskarttatietojen pohjalta. Ne savut, joiden sijaintia ei ole voitu tarkasti määrittää on sijoitettu isäntätalonsa läheisyyteen.

Ensimmäisiä "uuden aallon" torppia olivat 1840-luvun alussa asutetut Kukon taloon kuuluneen Hykkösen maille perustettu Isoahon torppa, jonka asutti Taavi Juhonpoika Kukko, sekä edellä mainittu Alatalon Myllyahon torppa Ähtärinjärven rannalla. Kukon maakirjatalolla oli 1850-luvulta alkaen myös useita muita torppia. Uusitalossa isännän veli Heikki Kaaponpoika perusti vuosikymmenen alussa Kiviahon torpan. Hieman myöhemmin lehtimäkeläinen Juho Roponen nai Kukon talosta tyttären, ja he perustivat Puiraan torpan. Samoihin aikoihin Kustaa Erkinpoika Kukko perusti Wiitalan torpan, joka myöhemmissä rippikirjoissa on Källin torppana. Källin torpista asutuksellisesti merkittävin oli Hietala, jonka asuttanut pariskunta oli syntyjään lehtimäkeläis-töysäläinen. Haapalan maille perustettiin 1840-luvun lopulta alkaen seuraavan vuosikymmenen aikana neljä pysyvää torppaa: Heikinmäki, Rasinaho eli Rasi, Soidinmäki ja Nevala. Näistä kolme ensin mainittua nousi Hoikanjärven lähetyville Pahankalaperällä. Näiden kuten muidenkin torppien asukkaista tarkemmin liitteessä 2.¹⁹⁶

Ylätalossa ensimmäinen torppa perustettiin 1840-luvun lopulla, kun Kalle Heikinpoika Ylätalo muutti torppaansa Jousmäen maakirjatalon läheisyyteen. Sijaintinsa johdosta torppaa alettiin myöhemmin kutsua Jousmäeksi. Alatalolla oli 1850-luvulla Myllyahon lisäksi Mäenpään torppa kantatalon läheisyydessä. Pahankalalla oli viimeistään 1850-luvun alusta alkaen kaksi torppaa: Kierrosmäki, jonka asutti Juho Matinpöika Pahankala sekä Nuutinmäki, jonka asutti Juha Joosefinpoika Soinin Mäkelästä. Leppämäen maille Iiron suunnalle perustettiin 1850-luvun alussa Riita-ahon torppa, myöhemmältä nimeltään Ranta-aho. Myöhemmin vahvoina säilyneinä asutusniminä 1850–1860-luvuilla perustetuista torpista mainittakoon myös Akonniemen Rasinmäen ja Kujalan torpat, Ylä-Kolun Erkkilän torppa sekä Jousmäen Etelä-ahon ja Syrjälän torpat. Lisäksi alueella oli useita muita 1850–1860-luvuilla perustettuja torppia, jotka eivät jääneet pysyviksi tai joiden asutuksen jatkuvuutta on vaikea todentaa.¹⁹⁷

Torppien ja talonsavujen joukkoon oli jo muutamana 1820-lukua edeltäneenä vuosikymmenenä alkanut nousta yksittäisiä mäkitupia ja itsellisten asuntoja, jotka lähteenä käytettävissä henkikirjoissa on veronmaksuperusteiden johdosta lueteltu talon- ja torpansavujen jälkeen omana ryhmänään. Torppien, mäkitupien ja itsellisasuntojen välille on vaikea tehdä selvää määritelmällistä eroa. Kyse onkin yleensä aste-erosta.

¹⁹⁶ Soinin rippikirjat 1841-1869.

¹⁹⁷ Ibid.

Torppa oli mäkitupaa selvästi suurempi, ja sen asukkaat saivat pääosan elannostaan viljelemällä maata. Mäkitupalaisen pienempi vuokra-alue ei yleensä riittänyt päätoimiseen viljelyyn, joten lisäansiota haettiin erilaisista päivätoista. Itsellis-asunnoissa asuvilla oli korkeintaan pieni tontti asuntonsa ympärillä, ja heidän pääasiallinen toimeentulonsa tuli palveluksesta jossain muulla. Tällaisten "mökkien" asujina oli varsin kirjavaa joukkoa. Usein oman perheen perustanut renki muutti omaan mökkiin yhdessä perheensä kanssa. Myös suurin osa tutkimusalueen harvalukuisesta käsityöläisten joukosta asui näitä mökkejä, joskin osalla oli myös pala maata viljeltävänä. Myös monissa tapauksissa loisiväestöön kuuluvia on merkitty tällaisten mökkien asukeiksi. Tässä tutkimuksessa mäkitupia ja itsellisasuntoja käsitellään yhtenä kokonaisuutena, koska lähteet monine ristiriitaisine tietoineen eivät juuri anna mahdollisuutta muuhun.¹⁹⁸

Mäkitupien ja itsellisasuntojen määrän kehitys noudatti 1820-luvulta alkaen hyvin pitkälle samaa kaavaa torppien määrän kehityksen kanssa. Isojaon jälkeisen pudotuksen jälkeen määrä nousi seuraavien vuosikymmenien ajaksi noin kymmeneen, kunnes 1860-luvun aikana niiden määrä lähes kolminkertaistui 28:aan. Valtaosa uusista savuista oli itsellisasuntoja, sillä mäkituviksi merkittyjen savujen määrä pysyi tasaisesti alle kymmenessä. Myös syyt kehityksen kululle lienevät pitkälle samat torppien kanssa: kun pahin asutuspaine oli isojaon yhteydessä purkautunut, oli kehitys hidasta pitkän aikaa. Oma vaikutuksensa oli varmasti palkollisasetusten löyhtymisessä. Kun talollisten mahdollisuutta pitää useampia palkollisia helpotettiin, myös talojen omilla lapsilla oli paremmat mahdollisuudet jäädä kotitaloonsa palvelukseen. Palveltavaa esim. Kukon- ja Liponkylien alueella riittikin, sillä alueen taloudessa merkittävää osaa näytellyt tervanpoltto kysyi runsaasti työvoimaa.¹⁹⁹ Tällaiset lapset muuttivat usein omaan savuunsa talon maille, erityisesti silloin kun he avioituivat. Tutkittavan alueen itsellisasukkaista valtaosa olikin läheistä sukua isäntätalonsa. Esimerkiksi vuoden 1870 28:sta itsellisasunnosta 23:ssa oli asukas, jolla oli isäntätalossa talollisväkeen kuulunut veli, sisar, isä tai äiti.²⁰⁰

¹⁹⁸ Eri vuosien henkikirjoissa sama savu saattaa vaihdella mäkituvan ja itsellisasunnon välillä. Samoin rippi- ja henkikirjojen välillä on suuria eroja.

¹⁹⁹ Yhdistys- ja vakuuskirjassa oli talollisille taattu oikeus pitää niin monta perheeseen kuuluvaa palkollista kuin oli tarve. Jutikkala 1958, s. 293; Waren 1893, s. 45

²⁰⁰ VA Va93:1940, 2043-2046, 2051, 2061.

Mäkituviksi tai itsellisasunnoiksi lähteissä mainittujen savujen paikantaminen tai saman savun asukkaiden vaihdoksien seuraaminen on sikäli ongelmallista, että vain satunnaisesti näillä asunnoilla oli henki- tai rippikirjoissa erillinen nimi. Varmasti aikalaisilla on ollut joka mökille oma, usein kulloiseenkin asukkaaseen viittaava kutsumanimi, mutta vain harvat ovat jääneet pysyviksi asutus- tai paikannimiksi. Siksi tässä työssä ei laadita vastaavaa "savunhaltijaluetteloa" mäkituvista ja itsellisasunnoista kuin on tehty talon- ja torpansavujen kohdalla. Sivun 82 asutuksen sijaintia esittävässä kartassa kantatalojen lähiympäristö saattaa asutuksellisesti painottua liikaa, koska mäkitupalais- ja itsellisasuntoja on tarkemman tiedon puutteessa sijoitettu isäntätalojensa läheisyyteen.

Vaikka lampuotien asuttamat savut onkin tässä tutkimuksessa tapauskohtaisesti laskettu talon- tai torpansavuihin kuuluviksi, on syytä hieman lähemmin tarkastella tätä joukkoa. Lampuoteja kutsutaan tieteellisissä esityksissä yleensä koko tilan vuokraajiksi, mutta ainakin tutkimusalueen lampuodeiksi merkityistä osa oli selvästi vain osatilan vuokraajia, käytännössä siis torppareita. Tällainen oli esimerkiksi Heikki Juhonpoika (Hautamäestä), joka viljeli puolikasta Teerimäen talosta Teerimäen suvun viljellessä toista puolta. Tällaisessa tapauksessa lampuodin erotti torpparista se, että lampuoti viljeli talon vanhoja peltoja, kun torppari yleensä raivasi itse ainakin suurimman osan viljelyksistään.²⁰¹ Lampuodeiksi on eräissä tapauksissa merkitty myös sellaisia talollisten poikia, jotka ennen perinnönjakoa asuivat isänsä omistamia tiloja. Näin oli esimerkiksi Ylätalon ja Mäkipellon kohdalla 1800-luvun alussa. Menettelyä ei voi pitää erityisen "puhtaana" tapauksena lampuoti-määritelmästä.²⁰²

Lampuodit eivät olleet tutkimusalueella mitenkään yleinen ilmiö. Usein lampuoteina tiloja asuvia ei ollut ainoatakaan, ja yleensä niitä oli vain 1–2. Tyypillinen piirre alueen lampuodeille oli myös se, että se oli useimmiten tilapäinen ratkaisu; lampuotina oltiin yleensä 1–4 vuotta, poikkeustapauksessa myös yli vuosikymmenen. Talojen lampuotivaiheet osuivat usein murrosvaiheisiin, kuten talon myyntiin tai vanhan isännän kuolemaan. Taustoiltaan lampuotien joukosta löytyy niin alueen talollisten jälkeläisiä kuin entisiä renkejäkin, mutta lampuodeiksi tultiin myös naapuripitäjistä, kuten Isomäkeä lampuotina asunut keuruulainen Mikko Kustaanpoika.²⁰³ Tyypillisimmillään

²⁰¹ VA SoiRK 1833-1840; Rasila 2003, s. 366.

²⁰² VA Va1:373; Va17:568; Va33:1007.

²⁰³ VA SoiRK 1855-1861.

määritelmän mukaisia lampuoteja olivat isojaon yhteydessä syntyneitä, alueen talollisten omistamia tiloja asuneet viljelijät.

Tutkimusalueen asutuksessa näkyvät erityisesti 1800-luvun mittaan enenevässä määrin syytinkiläisten asunnot. Vielä 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa käytännössä kaikki syytinkiläiset jäivät eläkepäiviään viettämään entiseen ruokakuntaan, mutta ajan mittaan yhä useampi teki perillisten kanssa syytinkisopimuksen, johon kuului oma asuinpaikka ja pieni osa talon viljelyksistä. Sosiaaliselta asemaltaan nämä olivat hyvin lähellä talollisväkeä, mihin heidät usein lasketaankin. Henki- ja rippikirjoissa tällaiset savut on usein merkitty torpiksi, joiksi ne myös tässä tutkimuksessa on laskettu.

Taulukko 8: Vuokralaisasutuksen kehitys vuosina 1820–1870²⁰⁴

Vuosi	Torpansavuja (% kaikista savuista)	Mäkituvat ja itsellisasunnot (% kaikista savuista)	Kaikkia savuja yhteensä
1820	6 (22)	5 (17)	29
1830	12 (31)	8 (21)	38
1840	6 (16)	6 (16)	38
1850	7 (15)	10 (21)	48
1860	26 (36)	10 (14)	72
1870	28 (29)	28 (29)	96

4.5. Asukasluvun kehitys vuosina 1820–1870

Järviseudun alueella väestömäärän kehitys noudatteli ajanjaksolla 1820–1870 vielä hyvin pitkälle syntyvyudessa ja kuolleisuudessa tapahtuneita muutoksia. Muuttoliike oli vielä varsin pientä, eikä esim. siirtolaisuus näytellyt vielä tuolloin minkäänlaista roolia väestökehityksessä. Syntyvyys alueella pysyi koko aikakauden varsin korkealla, selvästi muuta maata korkeampana. Syntyvyyttä enemmän vaihteli kuolleisuus, joskaan aikaisempien vuosisatojen tapaisia jatkuvia sotia ja katovuosia ei esiintynyt. Suomen sodan jälkeen eivät sotakaudet juuri vaikuttaneet Suomessa kuolleisuuteen. Silti kuolleisuus nousi 1800-luvulla ajoittain syntyvyyttä korkeammaksi. Eniten

²⁰⁴ Torpiksi on taulukossa laskettu varsinaisten torppien ohella syytinkiläisasunnot. Lähteissä lampuodeiksi mainitut on tapauskohtaisesti laskettu torpiksi tai talonsavuiksi.

kuolleisuuteen vaikuttivat kesäkausiin osuneet tautiepidemiat, jotka koettelivat erityisesti imeväisikäisiä.²⁰⁵

Suomen sodan aiheuttaman pienen väestökehityksen katkoksen jälkeen Kukon- ja Liponkylien asukasmäärä nousi tasaisen ripeästi vuosina 1820–1870. Asukasluku nousi kaikkina laskettuina viisivuotiskausina, lukuun ottamatta vuosia 1865–1870. Tuolloin alueen väkimäärä väheni noin neljälläkymmenellä. Syynä kehityksen katkeamiseen oli ns. 1860-luvun katovuodet, jotka koettelivat väestöä pahimmin vuosina 1867 ja 1868. Nälän ja tautien yhteisvaikutuksesta kuoli esim. Järviseudun alueella yli 10% väestöstä katovuosien aikana. Vaikka tarkkaa katovuosien kuolleiden määrää ei tutkittavalla alueella olekaan laskettu, voi rippikirjoja selaamalla todeta niiden vaikutuksen myös Kukon- ja Liponkylien alueella. Kaikkineen tutkittavan alueen väestömäärän kehitys noudatti vuosina 1820–1870 hyvin pitkälle koko Järviseudun tai Soinin kehitystä, ollen tosin niitä hieman hitaampaa. Näillä kaikilla alueilla väkimäärä kasvoi ko. ajalla hieman yli kaksinkertaiseksi.²⁰⁶ Osa erityisesti vuosien 1820–1855 nopeasta väestönkasvusta selittyy henkikirjojen parantuneella kattavuudella, sillä esim. aiemmin esitetyissä rippi- ja henkikirjoja vertaamalla saaduissa väkilukutiedoissa vuoden 1820 väkiluku oli jo yli 280, kun se oheisessa taulukossa on vain 245.²⁰⁷

Taulukko 9: Tutkimusalueen väkiluvun kehitys vuosina 1820–1870²⁰⁸

Vuosi	Asukasluku
1820	245
1825	253
1830	294
1835	314
1840	331
1845	374
1850	424
1855	481
1860	517
1865	563
1870	528

²⁰⁵ Rantatupa 1983, s. 544-546; Kuolleisuudesta ja siihen vaikuttaneista syistä ks. myös Jutikkala 1987.

²⁰⁶ Tutkimusalueen henkikirjat 1820-1870; Rantatupa 1983, s. 543; Nygård 1983, s. 31, 34.

²⁰⁷ Henkikirjojen kattavuutta aikakaudella 1820–1870 voidaan kuitenkin jo pitää varsin hyvänä, sillä esim. Orrmanin mukaan henkikirjoitetut vastasivat 1820-luvun lopulta alkaen jo yli 90% väkilukutaulujen asukasluvusta, ja 1850-luvulla vastaava luku oli jopa 97–98%. Orrman 1980.

²⁰⁸ Tutkimusalueen henkikirjat 1820–1870.

5. Kukon- ja Liponkylien pientilavaltaistuminen

Kukon- ja Liponkylien alue oli vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla melko harvaanasuttua, kun sitä verrataan esimerkiksi muun Järviseudun asutukseen. Vaikka Kukonkylässä asutus olikin selvästi muuta tutkimusaluetta tiheämpää, ei sielläkään voi puhua minkäänlaisesta taajamasta. Sikäli Kukonkylä, kuten Iiron aluekin, olivat kuitenkin nostaneet asutuksellista merkitystään, että molemmista oli juuri 1870-luvulle tultaessa valmistunut Soinin kirkonkylään johtavat maantiet.

Kuitenkin vuosien 1870 ja 1920 henkikirjoja katselemalla voi todeta, että tultaessa vuoteen 1920 tutkimusalue oli asutustyyppiltään ja väestörakenteeltaan muuttunut suuresti puolen vuosisadan aikana. Merkittävimpiä muutoksia olivat lukuisten tilanjakojen kautta tapahtunut pientilavaltaistuminen, nopeasta väestönkasvusta johtunut tilattoman väestönosan kasvu ja samalla eräänlainen mökkiläistyminen sekä yhtiöiden tulo tutkimusalueen merkittäviksi maanomistajiksi.²⁰⁹

Yhdeksännentoista vuosisadan jälkipuolisko oli talonpoikaisyhteisön, kuten koko maankin, tulevan kehityksen kannalta monessa mielessä käännteentekevä ajankohta. Vuosisadan puolivälistä alkaen kehityksen ohjaajana oli liberalismi, joka löi tuolloin itsensä läpi erityisesti taloudellisessa ajattelussa. Myös maalaisyhteiskunnan oli sopeuduttava uuden taloudellisen ajattelun tuomiin muutoksiin. Vielä 1860-luvulla elettiin ns. perinnäisen maatalouden aikaa, jossa tuotantoa ohjasi enemmän välitön tarve kuin esimerkiksi tuotannollinen tehokkuus ja voiton tavoittelu. Tuotannossa keskeinen sija oli edelleen viljantuotannolla. Vuosikymmenen lopulla olleet nälkävuodet olivat eräänlainen taitekohta, jossa todettiin tullun kuljetun tien päähän. Seuraavan vuosikymmenen aikana alkoi maatalouden modernisoiminen, joka käytännössä tarkoitti koneellistumista, uudenlaisten viljelytapojen ja kasvilajikkeiden käyttöönottoa sekä valistusta uusien tekniikoiden omaksumiseksi. Liberalismin tuloa merkitsi myös se, että maataloustuotannon oli sopeuduttava markkinatalouteen ilman entistä voimakasta valtion suojelua. Maassa ei kyetty vastaamaan tuontiviljan halpuihin hintoihin, joten tuotantosuunta alkoi ohjautua kohti karjataloutta ja erityisesti maidontuotantoa. Yksinkertaistaen: talonpojasta tuli tuottaja.²¹⁰

²⁰⁹ VA Va93:1940, 2043-2046, 2051, 2061; VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640.

²¹⁰ Anttila 1974, s. 11-13; Soininen 1982, s. 27-28.

Maatalouden tuotantosuunnan muutoksen ja modernisoimisen kanssa samoihin aikoihin ajoittuu metsäteollisuuden nousu maassamme. Maanomistajalle tämä merkitsi lisääntyneitä kantotuloja, joita voitiin käyttää maatalouden kehittämiseen tai yleiseen elintason kohottamiseen. Maata omistamattomien kannalta metsäteollisuuden nousu merkitsi lisääntyneitä työtilaisuuksia hakkuiden ja uittojen muodossa ja erityisesti ikävän talvityöttömyyden vähenemistä.

5.1. Tilaluvun kasvu

Lait rajoittivat tilojen jakamista 1880-luvulle saakka ja eräin poikkeuksin vielä myöhemminkin. Kruunun tulojen turvaamiseksi oli kiellettyä halkoa tiloja asetettuja normeja pienempiin osiin. Normit olivat 1600-luvun lopulta alkaen muuttuneet sallivampaan suuntaan, joskin halkomisasetukset olivat vielä 1800-luvun alkupuolella nykymittapuun mukaan varsin tiukkoja.

Ensimmäisiä liberalismiin näkyviä merkkejä talonpojan elämässä oli jakoja koskevien asetusten asteittainen poistuminen. Jakorajoitukset olivat tulleet sikäläkin tiensä päähän, että maaveron merkitys valtion tulonlähteenä oli menettänyt merkitystään: kruunun ei enää tarvinnut pohtia jakojen kannattavuusnäkökohtia. Vuoden 1852 halkomisasetus salli perintötilan vapaan jakamisen silloin, kun kunkin osan suuruudeksi jäi vähintään neljännesmanttaali. Muussa tapauksessa tilalla oli suoritettava tarkastus ja varmistettava, että osatilat kykenivät verojen, syytinkien ja eläinten ruoan vähentämisen jälkeen elättämään ainakin viisi työkykyistä aikuista. Sama päti kruununtiloihinkin, mutta ilman manttaalirajoitusta. Vuodesta 1864 lähtien riitti, että tila elätti kolme aikuista.

Vuoden 1864 asetuksessa otettiin käyttöön uusi maanositusmuoto, erottaminen. Se oli luonteeltaan lohkomista. Kun halkomisessa tilan omistusoikeus jaettiin ensin osakkaiden kesken tasaisiin murto-osiiin ja maat jaettiin vasta sitten näiden suhteessa, käyttäti lohkomisessa henkilö, joka halusi kappaleen tilasta, osatilalle ensin haluamansa rajat ja vasta sitten laskettiin, monesko osa kantatilasta oli joutunut hänen haltuunsa ja millä osuudella uuden tilan oli osallistuttava kantatalon veroihin ja rasituksiin. Erottamisessa syntyi palstatiloja, joilla ei ollut omaa verolukua ja jotka eivät maksaneet suoraan kruunulle mitään veroa. Sen sijaan ne osallistuivat kantatalon rasituksiin

suorittamalla sen isännälle ns. palkintoveroa. Palstatiloja voitiin erottaa vain perintötiloista, ja niiden minimikooksi määrättiin neljä tynnyrinalaa (vajaat kaksi hehtaaria). Poikkeustapauksissa suostuttiin kuitenkin pienempienkin maakappaleiden erottamiseen. Kantatalon piti tässäkin osituksessa pystyä ylläpitämään kolmea aikuista myös osituksen jälkeen.

Vuoden 1883 asetus mahdollisti perintötilan lohkomisen nykyisessä mielessä. Talosta voitiin siis lohkoa nyt uusi tila, joka sai oman veroluvun ja maksoi veronsa suoraan kruunulle. Kantatalon osalta jäi voimaan vuoden 1864 määräys kannattavuudesta, ja myös lohkotilan tuli olla niin suuri, että se kannatti itse itsensä. Kruununtilat saivat oman asetuksensa vuonna 1886. Niitä voitiin lohkoa samoin ehdoin kuin muitakin tiloja, mutta palstatilojen erottaminen niistä oli luvallista vain kruunua itseään varten.

Vuoden 1895 asetuksesta tuli vihdoinkin tilanosituksen käännekohta. Halkomalla ja lohkomalla muodostettavan tilan sekä palstatilan emätilan vähimmäiskooksi määrättiin 1/300 manttaalia ja viisi hehtaaria veronkannattavaa maata. Palstatila sai olla enintään kymmenen hehtaarin suuruinen; vähimmäiskoko jäi sen sijaan vapaaksi. Autonomian ajan lopulla, vuonna 1916, poistettiin loputkin tilojen halkomista ja lohkomista rajoittaneet esteet. Vain eräät palstatilojen erottamista koskeneet rajoitukset jäivät vielä voimaan, mutta nekin menettivät pian merkityksensä, kun palstatilajärjestelmä lakkautettiin 1920-luvulla.²¹¹

Vielä 1800-luvun lopulla selvästi suurin osa tutkimusalueen, kuten sen lähialueidenkin, tilojen osittamisista oli tehty ns. sovintojakoina. Näistä oli olemassa ainoastaan oikeuden päätökset, ja rajat oli sovittu keskenään tai ns. mittamestarin avustuksella. Metsät tällaisissa jaoissa jäivät yleensä yhteisiksi.²¹² Isojaon ja 1900-luvun alun välissä ei tutkimusalueella tehty ainoatakaan virallista rajapyykitystä. Vuoden 1883 asetuksen muutosta on Järvisseudun alueella pidetty erityisen ratkaisevana ositusten alkamisen kannalta: noihin aikoihin ajoittuu esim. Alajärven taloluvun kasvun nopea kiihtyminen.²¹³ Tutkimusalueella kului aikaa senkin jälkeen yli kaksi vuosikymmentä, ennen kuin tilajaot pääsivät kunnolla vauhtiin. Vauhtiin päästyään niitä suoritettiin kiivaaseen tahtiin eli vuosien 1906 ja 1920 välillä kaikkiaan noin 70 kappaletta. Aluksi vietiin loppuun niiden tilojen halkomiset, joista jo aiemmin oli olemassa päätös. Täysin uusia jakoja suoritettiin vasta 1910-luvulla, ja ne olivat pääsääntöisesti ns. lohkomisia,

---

²¹¹ Jutikkala 1958, s. 302-305; Nygård 1983, s. 25-26.

²¹² Waren 1893, s. 22.

²¹³ Nygård 1983, s. 25.

joissa muodostui halutunsuuruisia itsenäisiä tiloja tai ns. palstatiloja. Vaikka pyykitykset etenivät ripeään tahtiin vuosisadan alussa, ei läheskään kaikissa henkikirjoihin merkityissä tiloissa oltu vielä ehditty suorittaa tilajakoja loppuun saakka.²¹⁴

Taulukko 10: Itsenäisten tilojen määrä tutkimusalueella vuosina 1870–1920²¹⁵

Vuosi	Itsenäisiä tiloja (palstat)
1870	40
1880	46
1890	50
1900	58
1910	69
1920	97 (13)

Kaikkiaan itsenäisten tilojen määrä nousi tutkimusalueella vuosien 1870 ja 1920 välisenä aikana 40:stä 97:ään. Taloudellisia mahdollisuuksia jakojen suorittamiseen tutkimusalueella lisäsi se, että talot hankkivat isojaon ja vuosisadan lopun välisenä aikana runsaasti lisämaata metsäveroa vastaan kruunulle jääneistä impedimenttimaista, jotka vuosisadan lopulla alkoivat nousta uuteen arvoon.²¹⁶ Kasvu oli selvästi vilkkainta 1910-luvulla, jolloin varsinaiset lohkomiset pääsivät vauhtiin. Näiden lisäksi erotettiin vanhoista tiloista 1910-luvulla yhteensä 13 palstatilaa. Pisimmälle osittaminen meni Kukon maakirjatalossa, jossa henkikirjojen mukaan oli vuonna 1920 kaikkiaan 13 itsenäistä lohkomalla tai halkomalla muodostettua tilaa sekä Lampilan palstatila. Aiemmin mainittujen kuuden talonosan joukkoon tuli nyt uusina mm. Haveri, Puiras, Väliaho, Rantala, Kukkola, Viitala ja Kiviaho. Näistä esim. Puiraan, Viitalan ja Kiviahon talonosilla oli taustanaan torppa.²¹⁷

Myös Källissä jaot etenivät nopeaan tahtiin 1900-luvun alussa. Viiden vanhan talonosan joukkoon tuli uusina tiloina mm. Vapalahti, Toivola, Ketola, Keskinen, Penttilä, Hietala, Mikkola ja Kangaspelto. Kaikkiaan Källi oli vuonna 1920 jakautunut jo 13 itsenäiseen tilaan, joiden lisäksi oli kaksi palstatilaa. Myös Haapalaan ja Kolunsarkaan

²¹⁴ VA Va 93:1940, 2043-2046, 2051, 2061; Va249:442-443, 877-888, 913; VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640; VaMKA Soinin maanjakokartat 2: 29-97.

²¹⁵ Henkikirjat mainituilta vuosilta.

²¹⁶ Lehtimäen, Soinin ja Ähtärin maakirjat 1905.

²¹⁷ VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640.

kuului vuonna 1920 jo lähemmäs kymmenen itsenäistä tilaa.²¹⁸ Seuraavassa taulukossa on esitettyä tutkimusalueen talojen jakautuminen vuoteen 1920 mennessä.

Taulukko 11: Tutkimusalueen itsenäisten tilojen määrä maakirjataloittain vuoden 1920 henkikirjan mukaan.

Maakirja-talon nimi	Taloon kuuluvia itsenäisiä tiloja	Palstatilat	Lähteissä esiintyvien talonosien eli tilojen ja palstatilojen nimiä
Kukko	13	1	Kukko, Kukkola, Koivula, Uusitalo, Halla-aho, Väliaho, Hovila, Viitala, Puiras, Kiviaho, Rantala, Rintala
Källi	13	2	Källi, Haukilehto, Hietala, Toivola, Keskinen, Mikkola, Vapalahti, Mäenpää, Penttilä
Haapala	9	2	Haapala, Heikinmäki, Rasinaho, Järvelä, Haapa-aho, Riihipelto; Nevanperän ja Lampilan palstat.
Ylätalo	2	-	Ylätalo, Hautamäki
Alatalo	3	3	Alatalo, Kaunismaa, Sillanpää; Syväjoen, Kannuskorven, Ketolan palstat.
Kantola	4	1	Kantola, Alkula, Peltola, Kalliomäki; Haapaniemen palstat.
Mäkipelto	2	-	Mäkipelto, Riihimäki
Teerimäki	3	-	Teerimäki, Rinne, Ylinen
Iiro	2	-	Iiro, Paronen
Pahankala	2	-	Pahankala, Nuutinmäki
Leppämäki	2	-	Leppämäki, Ranta-aho
Jousmäki	5	-	Jousmäki, Mäki, Kytölä, Syrjälä, Keskinen
Sippola	4	-	Sippola, Lima-aho, Keltala, Metsämaa
Seppälä	1	-	
Kaipainen	1	-	
Akonniemi	2	-	Akonniemi, Rasinmäki
Isomäki	3	-	Isomäki, Teivaanmäki, Penttilä
Patama	3	-	Patama, Välimäki, Koivulehto
Hykkönen	3	1	Apilasaho, Lehtomäki, Lähteenmäki; Lehtikankaan palstat.
Mustikka-mäki	1	-	
Valkeinen	1	-	
Laasasenaho	3	1	Laasasenaho, Aho, Hietala; Viitasen palstat.
Mäenpää	3	1	Mäenpää, Aho, Jussila; Kataja-ahon palstat.
Leikkari	3	1	Leikkari, Joensuu, Niemenaho; Männikön palstat.
Kolunsarka	9	-	Ala-Kolunsarka, Ylä-Kolunsarka, Mannila, Aho, Erkkilä, Heikkilä, Lahtinen, Kupariperä, Mattila
Hangonmäki	1	-	
Salmi	1	-	
yht.	97	13	

²¹⁸ VA Va384:497-514, 546-548,594-595, 640; VaMka Soinin maanjakokartat 2:29-97.

Niissä talonjaoissa, joita on käsitelty varhaisempia aikoja kuvaavissa luvuissa oli käytännössä aina ollut kyse sukulaisjaosta eli jaosta sisarusten kesken. Nyt tutkittavalla ajanjaksolla merkittävään rooliin nousivat sellaiset talonjaot, joissa osapuolet eivät olleet ainakaan läheistä sukua toisilleen. Tällaisia jakoja tehtiin erityisesti niissä taloissa, joissa osittaminen eteni kaikkein pisimmälle eli Kukossa, Källissä, Haapalassa ja Kolunsarassa. Näissä tapauksissa oli yleensä kyse torpan itsenäistymisestä. Näiden torppien itsenäistymisen aikaan oli niiden asukkailla enää kaukainen sukulaisuussuhde isäntätaloon, jos sellainen yleensä oli. Tällaisia itsenäistyneitä torppia olivat ainakin Kukon Puiras, Viitala ja Kiviaho, Källin Hietala ja Mikkola, Haapalan Heikinmäki, Rasinaho, Soidinmäki ja Nevanperä sekä Kolunsaran Mattila ja Erkkilä. Itsenäistyneisiin torppiin kuuluivat myös Leikkarin Niemenaho, Mäenpään Jussila, Hykkösen Lähteenmäki, Akonniemen Rasinmäki, Sippolan Lima-aho, Jousmäen Syrjälä, Pahankalan Nuutinmäki ja Alatalon Sillanpää. Kaikkiaan ennen ns. torpparivapautusta itsenäistyneitä torppia oli siten parisenkymmentä, ja itsenäistymiset painottuivat vuosiin 1905–1915.²¹⁹ Torppien itsenäistymisen taustalla lienee vuoden 1895 asetus, jolla lohkomalla syntyneiden tilojen vähimmäiskoko laskettiin 1/300 mantaaliin.²²⁰

Edelleen suurin osa osittamisista tehtiin vanhan mallin mukaan joko lohkomalla tai halkomalla vanha tila kahteen osaan. Tällaisissakin jaoissa sukulaisjaot jäivät tutkittavalla ajanjaksolla vähemmistöön. Sukulaisjaot olivat yleisimpiä niissä kantataloissa, jotka ottivat ensiaskeleitaan osittamisessa. Ylätalossa veljekset Kustaa ja Heikki Heikinpojat muuttivat erilleen viimeistään 1870-luvun alussa, ja uusi talonosa sai nimen Hautamäki. Teerimäki jaettiin niinikään 1870-luvulla veljesten Heikki ja Kustaa Heikinpoikien kesken uuden talonosan saadessa nimen Rinne.

Jousmäki jaettiin 1900-luvun alussa kolmen veljeksien Kalle, Hermannin ja Juho Hermanninpoikien kesken, ja uudet talonosat saivat nimikseen Mäki ja Keskinen. Leikkari jaettiin 1900-luvun alussa veljesten Kustaa ja Kalle Juhonpoikien kesken. Uusi tilanosa sai nimen Joensuu. Ylä-Kolu jakaantui niinikään kolmen veljeksien kesken 1890-luvulla, joskaan talonosien nimet eivät esiinny lähteissä. Käytännössä kaikissa muissa talonjaoissa tutkimusalueella jaon osapuolet eivät olleet ainakaan läheistä sukua toisilleen. Useimmiten ainakin toisena osapuolena tällaisessa jaossa oli

---

²¹⁹ SKA SoiRK 1902-1911, 1912-1921; VA Va 93:1940, 2043-2046, 2051, 2061; Va249:442-443, 877-888, 913; VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640.

²²⁰ Jutikkala 1958, s. 305.

ulkopaikkakuntalainen henkilö. Näihin jakoihin ja niiden syihin palataan hieman tuonnempana.²²¹

5.2. Tilat vaihtavat omistajiaan

Uusien tilojen määrän nopea kasvu ei kuitenkaan näkynyt yhtä jyrkkänä talonsavujen eli asuttujen tilojen määrän kasvuna. Vielä 1800-luvun lopulla maakirjaan merkitty talo/talonosa merkitsi käytännössä samalla talonsavua, mutta uudella vuosisadalla tilat olivat yhä useammin vailla talollisasutusta. Kun vuonna 1920 oli alueella kaikkiaan 110 itsenäistä tilaa, talollisasutusta oli vain 84:llä tilalla. Kehitystä selittää paljolti se, että useat tutkimusalueen tilat ajautuivat "ulkopuolisten" omistukseen.

Yhdeksänentoista vuosisadan jälkipuolella koettiin maassa ennennäkemätön metsien arvon nousu. Tämä tuli talollisten kannalta kreivin aikaan, sillä vuosisadan lopulla alkaneen maatalouden modernisoimiseen vaadittiin suuria investointeja. Samalla metsät tulivat entistä kiinnostavammiksi myös ulkopuolisille tahoille, erityisesti metsäyhtiöille. Esimerkiksi Soinissa nousi 1900-luvun alussa suuri huoli yhtiöiden lisääntyneestä maanostoista, ja kuntakokouksessa vuonna 1901 esitettiin jo pelko kunnan taantumisesta erämaaksi. Vuosisadan mittaan yhtiöiden omistusosuus Soinin metsistä nousikin lähes 40 prosenttiin. Niinpä merkittävä osa myös Kukon- ja Liponkylien tiloista ajautui erityisesti 1900-luvun alussa metsäyhtiöiden, maanviljelysyhtiöiden tai yksityisten ulkopuolisten maanomistajien haltuun.²²²

On mahdotonta sanoa varmasti, mikä nosti tutkimusalueen talonomistajien halukkuutta myydä tilojaan yhtiöille. Ilmeisesti yhtiöiden edustajat hieroivat kauppoja isäntien kanssa viinankin avulla, mikä ei kuitenkaan liene ollut tärkein syy tehtyihin kaappoihin.²²³ Mahdollisesti 1870-luvulta alkaneet investoinnit maatalouteen nostivat talojen velkaantumistasetta niin korkealle, että ainoa mahdollisuus oli myydä. Aksel Warenin mukaan 1890-luvun soinilaistaloista jopa 80% oli velkaantunut vähintään puolen talon hinnan verran. Waren näki velkaantumisen syynä investointiselitykselle

²²¹ SKA SoiRK 1870-1879, 1891-1901, 1902-1911; VA Va108:2056, 2165-2167, 2173, 2184; Va249:442-443, 877-888, 913.

²²² Viitaniemi 1983, s. 237-240. Metsäyhtiöiden metsänomistus nousi korkeimmaksi niissä kunnissa, joissa metsää oli aiempina vuosikymmeninä esim. tervanpoltossa käytetty säästeliäästi. Kuortaneen kihlakunnassa tällaisia olivat nykyään Keski-Suomeen kuuluvat kunnat. Myös Soinissa todettiin 1800-luvun lopulla kunnan alueen metsävarat hyväksi, mitä voidaan pitää yllättävänä alueen tervanpolttotradition tuntien. Metsän haaskuuta oli mahdollisesti vähentänyt runsaat kruununmaa-alueet, joita vasta vuosisadan jälkipuolella annettiin tiloille.

²²³ Viitaniemi 1983, s. 239.

päinvastaisen kehityskulun. Hänen mukaansa "tukkirahat" aiheuttivat juopottelua ja talon joutumisen hunningolle. Metsärahojen takia maatiloja ei kehitetty, vaan maatalouden tuloja alettiin jopa väheksyä. Ennen pitkää se johti pysyvien tulojen vähenemiseen ja talojen velkaantumiseen. Helpoin ratkaisu oli myydä tila pois yhtiöille, joiden tarjoukset kertaluontoisina suorituksina varmasti tuntuivat suurilta summilta.²²⁴

Tilojen myymisen taustalla saattoi olla myös se, että kaikilla tiloilla ei pystytty vastaamaan maatalouden modernisoitumisen vaatimiin haasteisiin. Alueen talot olivat peltopinta-aloiltaan varsin pieniä eikä raivattavaksi kelpaavaa maatakaan ollut mielin määrin.²²⁵ Perinnäisen maatalouden aikana ne kyllä riittivät leipäviljan oma-varaisuuteen, mutta ei juuri myyntiin. Lisäansioita voitiin hankkia tervanpoltosta. Tervan hinnan laskiessa samaan aikaan maatalouden murrosvaiheen kanssa oltiin monella tilalla vaikean ongelman edessä. Vaaditut uudistukset saattoivat tuntua liian kalliilta toteuttaa potentiaalisiin tuotantomääriin nähden. Helpompi ratkaisu oli myydä tila ja alkaa hankkia toimeentulonsa jostain muualta. Useat tutkimusalueen tilansa myyneistä isännistä jäivät alueelle asumaan itsellisinä ja hankkivat leipänsä metsätöillä.

Tutkimusalueen ensimmäinen ulkopuoliseen omistukseen siirtynyt talo oli Seppälä, jonka osti 1870-luvulla mm. sahateollisuutta Inhan tehtailla Ähtärissä harjoittanut laamanni Walfrid Walden. Seppälän myymisen taustalla oli mitä ilmeisimmin 1860-nälkävuosien aiheuttama isännän kuolema ja sitä seurannut taloudellinen taantuma.²²⁶ Suurin osa tilojen siirtymisestä ulkopuoliseen omistukseen tapahtui kuitenkin vasta 1900-luvun alussa. Tutkimusalueen tilojen ostajina 1900-luvun alkupuolella esiintyi lähinnä maanviljelysosakeyhtiöitä sekä erityisesti metsäyhtiöitä. Alueen kaikkiaan 110:sta tilasta 27 oli ulkopuolisten omistuksessa vuonna 1920. Maakirjataloista Salmi, Hangonmäki ja Kaipainen siirtyivät OY Rosenlewin omistukseen, Leppämäki ja suurin osa Sippolaa OY Kymmenen omistukseen ja Mustikkamäki OY Mäntän omistukseen. Lisäksi osia Kolunsarasta ja Isomäestä siirtyi Maanviljelysosakeyhtiö Killinkosken haltuun sekä osa Källistä tehtailija Kerknerille. Tiloja siirtyi myös ulkopuolisten yksityishenkilöiden omistukseen.²²⁷

²²⁴ Waren 1893, s. 39-41, 55.

²²⁵ Soinissa keskimääräinen talon peltopinta-ala 1800-luvun lopulla oli n. 5 ha. Viitaniemi 1983, s. 238.

²²⁶ SKA SoiRK 1863-1869, 1870-1879.

²²⁷ VA Va122:3110, 3261-3265, 3274, 3287; VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640.

Talojen siirtyminen ulkopuolisille oli usein asutusta vähentävä tekijä. Esimerkiksi Mustikkamäen alueelta vakituinen asutus poistui tyystin vuoteen 1920 mennessä. Muidenkin kokonaan yhtiöiden omistukseen siirtyneiden talojen mailla asutus väheni. Erityisesti alueen talollisasutus kärsi asiasta. Merkkinä yhtiöiden lisääntyneen maanomistuksen asutusta taannehtivasta vaikutuksesta on se, että huolimatta 1910-luvun voimakkaasta tilaluvun noususta eivät talollistaloudet juurikaan lisääntyneet samana aikana. Tyhjilleen jääneitä talonsavuja tulivat useimmiten asumaan vuokralaiset eli ns. arennit, jotka olivat enemmän yhtiöiden omistusten hoitajia kuin varsinaisia vuokraviljelijöitä. Arentimiehiä olivat esimerkiksi Salmea asunut Antti Kulha, Hangonmäkeä asunut Kalle Lehtonen ja Kaipaista hoitanut Juho Hautanen. Varsinaiseen vuokralaisasutukseen ei kehityksellä ollut juurikaan vaikutusta.²²⁸

Paitsi että kokonaisia taloja ja niiden osia siirtyi ulkopuolisten omistukseen, tapahtui tutkimusalueella muutoinkin suurta vaihtuvuutta talojen omistuksessa. Edellä kuvatun velkaantumisen lisäksi talojen myyntiä lisäsivät 1860-luvun nälkävuosien seuraukset. Taloudellinen toipuminen tapahtumista oli hidasta, kun samaan aikaan viljan myyntihinnat lähtivät laskuun.²²⁹ Toisaalta kuolema teki nälkävuosina aukkoja alueen talollisväestöön eikä niitä aina voitu paikata omalla väellä. Myös edellä kuvattu talojen velkaantuminen alensi kynnystä myydä talo.

Pian nälkävuosien jälkeen alkoi ulkopaikkakuntalaisten "rynnäkö" tutkimusalueen talollisiksi. Esimerkiksi Haapalan ja Kukon talonosat saivat suurelta osin uudet asukkaat alueen ulkopuolelta, samoin uudet asukkaat saivat Alatalo ja Kantola ja toinen puoli Ylätalosta, vain muutamia mainitakseni. Uudet asukit olivat lähtöisin lähinnä Lehtimäeltä, Ähtäristä ja Töysästä, mutta uusina tilallisina esiintyy vuosisadan lopulta alkaen kauempaakin tulleita. Juuri tähän tapahtumaketjuun liittyvät useat sellaiset talonjaot, joissa jako ei ollut ns. sukulaisjako. Vanha isäntä saattoi myydä tulokkaalle vain osan talosta. Toisaalta esim. Alatalo jaettiin 1890-luvulla töysäläisten tulokkaiden, veljesten Juho ja Matti Keltakankaan kesken.²³⁰ Talollisväen vaihtuvuutta 1800-luvun lopulla voi lähemmin tarkastella liitteestä 1.

²²⁸ VA Va216:418-419, 819-831, 854,885; VA Va384:497-514, 546-548,594-595, 640.

²²⁹ Soinen 1980, s. 27.

²³⁰ SKA SoiRK 1881-1890, 1891-1902.

5.3. Vuokralaisasutus: torpparilaitoksen huippukaudesta mökkiläistymiseen

Torpparilaitos ja erityisesti ns. päivätyötorpat olivat lyöneet Kukon- ja Liponkylien alueella itsensä läpi 1850–1860-luvuilla. Torppien määrä nousi hitaasti vielä 1870–1890-luvuillakin ja niiden määrässä huippukausi saavutettiin 1890-luvun puolivälissä, jolloin torppia oli kaikkiaan noin neljäkymmentä. Taitekohta torpparilaitoksen kehityksessä ajoittuu samoihin aikoihin muun Järviseudun kanssa. Vuoteen 1920 mennessä, jolloin maanvuokrajärjestelmän purkaminen alueella ei vielä ollut alkanut, torppien määrä puolittui reiluun kahteenkymmeneen. Vielä suurempi muutos oli, jos tarkastellaan torppien osuutta kaikista asutuista savuista. Kun parhaimmillaan 1880-luvulla torppien osuus kaikista talouksista oli lähes kolmannes, niitä oli vuonna 1920 enää 12% kaikista talouksista.²³¹

Torpparilaitoksen taantumisen taustalla oli sama perimmäinen syy, joka oli sen alueella synnyttänytkin: työvoiman tarve. Maatalouden kehittyessä koneellisempaan ja samalla tehokkaampaan suuntaan väheni talonpoikien tarve ulkopuoliselle työvoimalle. Työvoiman tarvetta vähensivät edelleen tilojen osittamiset, sillä entistä pienempiä tiloja pyrittiin usein hoitamaan oman väen voimin. Kehitys kulki kohti myöhempiä perheviljelmä. Toinen keskeinen syy torppien määrän vähenemiseen oli metsän arvonnousulla. Talollispiireissä torppareiden metsänkäyttöön suhtauduttiin penseästi, joten torppareiden metsänkäyttöoikeuksia pyrittiin rajoittamaan eikä uusia torppia mielellään perustettu. Torpparin kannalta metsänkäytön rajoitukset heikensivät mahdollisuuksia nykyaikaistaa omaa maataloutta. Näin myös halukkuus ryhtyä torppariksi saattoi laskea.

Kukon- ja Liponkylien alueella torppien määrä väheni käytännössä kokonaan niiden itsenäiseksi lunastamisen kautta eikä ilmeisesti yksikään torppari joutunut hädetyksi. Kun torpan pito tuli talollisen kannalta tarpeettomaksi, mutta pitkä torpankontrahti esti häätamästä vuokralaista, oli järkevämpi vaihtoehto myydä torppa. Tähän kannusti edelleen maan hinnan nousu 1800-luvun lopussa ja seuraavan vuosisadan alussa eli aikana jolloin käteisen rahan tarve oli suuri. Alueen torpparilaitoksen kehitykselle oli toisaalta tyypillistä toisen polven torppareiden suuri määrä, jos sitä verrataan valtakunnan tasoon. Vaikka torpat eivät automaattisesti periytyneetkään isältä pojalle,

---

²³¹ VA Va188:755-766, 790, 819; VA Va384:497-514, 546-548,594-595, 640; Nygård 1983, s. 150-151.

oli ymmärrettävästi helppo jatkaa vuokrasopimusta entisen torpparin perillisten kanssa. Näiden kyvyt ja luonne oli vuosien mittaan opittu tuntemaan, ja usein osapuolilla oli myös sukulaisuussuhde.²³²

Torppien määrän kehitykselle vastakkainen oli mäkitupien ja itsellisasuntojen määrän kehitys. Kun vielä vuonna 1870 torppia oli 28 eli yhtä paljon kuin mäkitupia ja itsellisasuntoja, oli jälkimmäisten määrä vuonna 1920 jo 84, nelinkertainen torppiin verrattuna. Samaan aikaan mäkitupien ja itsellisasuntojen suhteellinen osuus kaikista asutuista savuista nousi 26 prosentista 44 prosenttiin. Voimakkainta kasvu oli 1890-luvulla, jolloin niiden määrä kasvoi eniten sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Erityisen voimakkaasti lisääntyi mäkitupien määrä. Kun vielä vuoden 1870 henkikirjassa ei näyttäisi olleen ainoatakaan mäkitupalaiseksi merkittyä, oli niitä vuonna 1920 lähes yhtä paljon kuin itsellisasuntoja eli 40.²³³

Mäkitupien ja itsellisasuntojen määrän radikaalin kasvun taustalla on voimakas väestönkasvu. Perinteisesti väestönkasvu johtui erityisesti talollisväen korkeasta syntyvyydestä, ja näin oli vielä 1800-luvun lopullakin. Vaikka talonjakoja pystyttiin suorittamaan entistä enemmän, ei kaikille talojen perillisille ollut maata tarjolla ja nämä kokivat siten yhä useammin alenevaa säätykiertoa mäkitupalaisten ja itsellisten joukkoon. Näin oli erityisesti, kun mahdollisuudet ryhtyä torppariksi heikkenivät 1800-luvun lopulla. Vielä vuosisadan puolivälissä syntyvyys oli tutkimusalueella varsin alhainen mäkitupalaisten ja itsellisten keskuudessa. Usein erityisesti itsellisasuntoa asuivat yksinäiset henkilöt, lapsettomat tai yksilapsiset pariskunnat. Tässä suhteessa tapahtui vuosisadan lopulla muutos, sillä tämän väestönosan syntyvyys nousi selvästi ja yhä useammin nämä taloudet olivat monilapsisia.²³⁴

Yksin väestönkasvu ei riitä selittämään mäkitupien ja itsellisasuntojen määrän kasvua, vaan taustalla on myös samoja yleisiä kehityslinjoja, joihin on jo aiemmin viitattu. Perinnäisen maatalouden aikana, jolloin työvoiman tarve oli suuri, oli maattomaksi jääneellä ihmisellä mahdollisuuksia hakea paikkaansa yhteisössä lähinnä ryhtymällä vuokraviljelijäksi, itselliseksi tai hakeutumalla vieraan palvelukseen. Kun

²³² Anttila 1974, s. 36-37; Nygård 1983, s. 152; Ks. liite 2.

²³³ VA Va93:1940, 2043-2046, 2051, 2061; VA Va384:497-514, 546-548, 594-595, 640. Osa mäkitupalaisten määrän noususta johtuu henkikirjaamistapojen muutoksesta, sillä vuoden 1870 henkikirjassa on itsellisasunnoiksi merkitty asuntoja, jotka aiemmin ja myöhemmin olivat mäkitupia.

²³⁴ Tutkimusalueen rippikirjat 1850-1900.

maataloudessa työvoiman tarve 1800-luvun lopulla väheni, vähenivät samalla maattoman väestön työmahdollisuudet. Tämä väestönosa hakeutui yhä useammin kaupunkien kipeästi kaipaamaksi työvoimaksi, ja moni lähti etsimään onneaan valtameren takaa.²³⁵

Myös Kukon- ja Liponkylien alueella talojen työvoimantarve väheni 1800-luvun lopulta alkaen, sillä rippikirjojen perusteella voidaan todeta palvelusväen määrän pudonneen selvästi tuolloin. Osittain työvoimantarpeen vähenemisen arvioiminen rippikirjojen piikojen ja renkien määrää laskemalla on harhaista, sillä työvoiman tarpeesta oli tullut yhä kausiluontoisempaa: oli tarkoituksenmukaista palkata työvoimaa vain sesonki-ajoiksi. Samaan aikaan tutkimusalueella lisääntyivät työmahdollisuudet metsänhakkuiden ja uittojen piirissä, kun yksityiset ja erityisesti yhtiöt hakkasivat metsiään. Työvoiman tarve alueella oli ilmeisen suuri, sillä esimerkiksi Amerikan siirtolaisuuden vetovoima kasvoi siellä vasta maailmansotien välisenä aikana. Työvoiman kokonaistarpeesta tuli lähes ympärivuotista.²³⁶

Vielä 1800-luvun puolivälissä suurin osa tutkimusalueen talojen palkollisista oli vuosipalkollisia ja he asuivat palvelustaloissaan. Kun vuosipalkollisuus työvoiman pestaamismuotona alkoi menettää suosiotaan, lisääntyi niiden määrä, jotka asuivat itsellisinä omissa asunnoissaan ja hankkivat elantonsa kausiluontoisesti erilaisista maa- ja metsätalouden tehtävistä. Yhä useammin he saivat asuntonsa yhteyteen palan maata vuokralle, jolloin heistä tuli mäkitupalaisia. Vuosisadan vaihteessa jo suurin osa alueen työvoimasta asui omissa asunnoissaan. Voidaan siis sanoa, että tutkimusalueen työvoima muutti taloista omiin mökkeihinsä.²³⁷

Taulukko 12: Asutut vuokrasavut vuosina 1870-1920²³⁸

Vuosi	Torppia (% kaikista savuista)	Mäkituvat ja itsellisasunnot (% kaikista savuista)	Kaikkia savuja yhteensä
1870	28 (26)	28 (26)	106
1880	29 (29)	24 (24)	99
1890	37 (27)	40 (29)	137
1900	39 (26)	57 (38)	150
1910	32 (18)	72 (41)	174
1920	22 (12)	84 (44)	190

²³⁵ Anttila 1974, s. 36-41; Muuttoliikkeestä ks. Nygård 1983, s. 74-133.

²³⁶ Tutkimusalueen rippikirjat 1870-1921.

²³⁷ Ibid; Anttila 1974, s. 36-37.

²³⁸ VA Va93: 1940, 2043-2046, 2051, 2061; Va122: 3110, 3261-3265, 3274, 3287; Va 159:657-667, 690, 719, 319-320; Va 216:418-419, 819-831, 854, 885; Va384:497-514, 546-548,594-595, 640.

5.4. Väestö vuosina 1870–1920

Kukon- ja Liponkylien asukasluku hieman yli kaksinkertaistui tässä tutkimuksessa kuvatun viiden viimeisen vuosikymmenen aikana. Kun alueella oli vuonna 1870 runsaat 500 asukasta, vuonna 1920 heitä oli jo yli 1100. Väkiluvun kasvu ei ollut kuitenkaan tasaista ajallisesti. Väestökehitykselle on usein ollut tyypillistä nopea kasvu suurten katastrofien kuten sotien ja nälkävuosien jälkeen. Suurten nälkävuosien jälkeen 1870-luvulla tutkimusalueen väestönkasvu selvästi kiihtyikin edellisiin vuosikymmeniin nähden, mutta erityisen nopeaa kasvu oli 1880-luvulla. Kyseisellä vuosikymmenellä asukasluku nousi yli kahdella sadalla vajaaseen yhdeksäänsataan.

Taulukko 13: Asukasluvun kehitys vuosina 1870–1920²³⁹

Vuosi	Asukasluku	Väestölisäys (% edellisestä)
1870	528	11 (2)
1880	670	142 (27)
1890	874	204 (30)
1900	927	53 (6)
1910	1009	82 (9)
1920	1116	107 (10)

Seuraavalla vuosikymmenellä väestönkasvu hidastui selvästi edelliseen kahteen vuosikymmeneen verrattuna. Uuden vuosisadan alussa kasvu lähti taas hitaasti kiihtymään. Väestönkasvun kehityksen epätasaisuuteen on vaikea löytää mitään yksiselitteistä syytä. Nälkävuosien jälkeen syntyneisyys Järviseudun alueella nousi samaan aikaan kun kuolleisuus selvästi laski pitkän ajan keskiarvoihin nähden. Vuosisadan loppua kohden syntyvyys esimerkiksi Soinissa laski selvästi kuolleisuutta nopeammin, joskin väkiluvun kokonaiskehitys oli selvästi tutkimusaluetta tasaisempaa. Oma vaikutuksensa oli myös sillä, miten 1860-luvun nälkävuodet vaikuttivat väestön ikärakenteeseen. Rippikirjoja selaamalla voidaan todeta kuoleman kohdanneen nälkävuosina erityisesti lapsia ja vanhuksia. Katastrofin jälkeen hedelmällisessä iässä olevien osuus väestöstä oli aiempaa suurempi, mikä seuraavina vuosikymmeninä näkyi nopeana väestön kasvuna, erityisesti kun katsotaan suhteellista väestönkasvua. Vuosisadan loppua kohden alkoi hedelmälliseen ikään tulla sen harventuneen sukupolven edustajat, jotka nälkävuosien aikaan olivat lapsia. Kun samaan aikaan yhä

²³⁹ VA Va93: 1940, 2043-2046, 2051, 2061; Va122: 3110, 3261-3265, 3274, 3287; Va 159:657-667, 690, 719, 319-320; Va 216:418-419, 819-831, 854, 885; Va384:497-514, 546-548,594-595, 640.

useampi ”liikaväestöstä” muutti pois alueelta, hidastui väestönkasvu selvästi.²⁴⁰ Pienet kerrannaisvaikutukset olivat samansuuntaisia, jolloin niiden kokonaisvaikutus oli suuri.

---

²⁴⁰ SKA SoiRK 1863-1869, 1870-1879, 1881-1891, 1892-1901, 1902-1911, 1912-1921; Nygård 1983, s. 34, 36, 41-48.

6. Tiivistelmä

Tutkittaessa Soinin Kukon- ja Liponkylien asutushistoriaa niinkin pitkällä aikajänteellä kuin tässä tutkimuksessa on tehty, voidaan huomata asutuksen leviämiseen ja sen tihentymiseen eri aikoina vaikuttaneen lähinnä kolme keskeistä syytä: asukkaiden omasta tarpeesta lähtevät syyt, alueen luonnon asettamat mahdollisuudet kulloinkin vallitsevissa taloudellis-teknisissä olosuhteissa sekä valtaa pitävien suhtautuminen uudisasutukseen. Kahteen viimeksi mainittuun liittyy kiinteästi vallitseva talousjärjestelmä.

Asutuksen leviämiseen vaikuttavat aina keskeisesti asukkaiden omat tarpeet. Savossa on 1500-luvun asutuskaudelta jäänyt elämään asukkaiden tuntoja kuvaava lausahdus: ”Mutta sitten tapahtui, että meitä alkoi kasvaa liian monta yhdelle talolle, niin että emme voineet siinä elää. Sen tähden erkanimme toisistamme ja rakensimme taloja erämmaillemme.” Savolainen asutusliike synnytti myös tutkimusalueen ensimmäiset talot, kun Juho Kukkonen ja Antti Karpainen muuttivat alueelle. Tarve on myös myöhemmin säädellyt tutkimusalueen asutuksen tihentymistä eivätkä kruunun kiellotkaan ole aina voineet sitä estää. Kuudennentoista vuosisadan lopulta Isovihan loppuun elettiin usein toistuvien katojen ja sotien aikaa, jolloin väestö lisääntyi hitaasti eikä uudisasutukselle ollut juuri tarvetta. Erityisesti Suurten kuolovuosien ja Isovihan vaikutukset sitoivat asutuskehitystä aina 1700-luvun jälkipuoliskolle saakka. Tuolloin tutkimusalueen taloudet alkoivat kasvaa tarpeettoman suuriksi, jolloin oli jälleen aika ”erkaantua toisista”. Sama kaava toistui aika ajoin ja vuonna 1920 alue, joka 1500-luvun lopulla kuului käytännössä Kukon ja Källin talojen muutamien asukkaiden nautintaan oli jaettu lähes 200 itsenäisen tilan ja vuokra-asumuksen kesken, joita asui yli 1100 ihmistä. Erityisesti 1800-luvun jälkipuoliskolla asutuspaine alueelle tuli ulkoa päin, kun taas aiemmin tarve jakoihin syntyi lähinnä oman väestönkasvun johdosta.

Vaikka tarve on eri aikoina ollut lähtökohtana asutuskehitykselle, on valtiovallan toimenpiteillä voitu vaikuttaa kehitykseen. Kustaa Vaasa otti 1500-luvun puolivälissä kruunun haltuun talonpoikien erämaat ja samalla avasi ne ulkoapäin tulevalle uudisasutukselle. Näin savolaisetkin saattoivat siirtyä omien erämaidensa ohella läntisemmille hämäläisten ja satakuntalaisten erämaille. Kustaa Vaasan toimiin saattoi liittyä yhtäältä kannustusta, toisaalta pakottamista, mutta yleensä varhaisempien vuosisatojen uudisasutus tutkimusalueella oli omasta yritteliäisyydestä kiinni; siihen ei

juuri kannustettu vaan sitä yritettiin ajoittain jopa estää. Seitsemännentoista vuosisadan aikana maan vallitsevaksi talousjärjestelmäksi vahvistui merkantilismi, minkä oppeihin metsiä tuhlaileva uudisraivaus ei sopinut. Siksi laadittiin joukko lakeja ja asetuksia, joilla uudisraivaus ja talojen osittamiset pyrittiin estämään. Maaseudulle syntyvää maattomien joukkoa pyrittiin sitten palkollisasetusten kautta ohjaamaan nousevan teollisuuden ja suurtilojen työvoimaksi ja toisaalta valtion palvelukseen. Vasta kun 1700-luvun puolivälissä huomattiin järjestelmän heikkoudet väestönkasvun ja supistuneen viljantuotannon kannalta, alettiin uudisraivaukseen ja osittamisiin suhtautua myötämielisemmin. Asteittaisilla muutoksilla uudisraivausta ei yksistään sallittu vaan siihen jopa kannustettiin verohelpotuksilla. Muutos osui tutkimusalueella yhteen väestönkasvun kiihtymisen kanssa, mikä osaltaan selittää asuttujen savujen määrän kasvun viisinkertaiseksi ja asukasluvun määrän kymmenkertaistumisen vuosina 1750–1820. Talollisten asema koki tutkimusalueen isojaon, perinnöksiostojen ja tilanjakoasetusten väljentyneen kautta parannuksia vielä pitkin 1800-lukua, joten 1700-luvulta alkanut asutuksen tihentyminen saattoi jatkua pitkälle 1900-luvulle saakka.

Kolmas asutuskehitykseen vaikuttanut tekijä tutkimusalueella on ollut alueen luonnonresurssien ja vallitsevien taloudellisten edellytysten yhteen sopiminen. Tutkimuksen mittaan on käynyt ilmi, ettei alue ole ollut erityisen suotuisaa maanviljelysalueetta. Viljavimmat maat mäkien rinteillä ja laeilla otettiin käyttöön ensimmäisinä ja samalla muotoutuivat alueen osakylät eli perät. Alueen runsaiden suoalueiden hyödyntäminen oli teknisesti vaikeaa eikä niitä ennen 1800-luvun jälkipuoliskoa ja seuraavan vuosisadan alkua juuri hyödynnettykään muuten kuin niittymaina. Uusia mahdollisuuksia avasi 1700-luvulta alkaen tervatalouden painopisteen siirtyminen Pohjanmaalle ja edelleen Pohjanmaan rintaseutujen isojaon jälkeen kohti sisämaata. Samoihin aikoihin paranivat kulkuyhteydet alueen uuteen hallinnolliseen ja taloudelliseen keskukseseen Vaasaan. Nämä yhdessä osuivat 1700-luvun jälkipuoliskolle eli tutkimusalueella voidaan todeta kaikkien kolmen keskeisen asutukseen positiivisesti vaikuttaneen tekijän samanaikaisuus. Tämä vaihe kesti seuraavan noin sadan vuoden ajan. Uusi murrosvaihe osui 1800-luvun jälkipuoliskolle, jolloin oltiin tultu perinnäisen maatalouden päätepisteeseen. Murros merkitsi tuotantosuunnan muutosta viljanviljelystä karjatalouteen. Kaikki tilalliset eivät selvinneet suurista investoinneista, vaan ajautuivat taloudellisiin vaikeuksiin ja lopulta myymään tilansa sitä haluavalle. Halukkaita riittikin, kun erityisesti metsäyhtiöt havittelivat uuteen arvoon nousseita metsämaita. Yhtiöiden ja talollisten puiden

myyntitulojen ohella metsätalouden noususta hyötyi erityisesti tutkimusalueen suureksi kasvanut maattomien väestönosa, jolle hakkuu- ja uittotyöt korvasivat heikentyneitä mahdollisuuksia saada työtä kehittyneen maatalouden ja hiipuneen tervatalouden piiristä tai mahdollisuutta saada torppa asuttavakseen.

Lähdeluettelo

I Alkuperäislähteet

- Soinin seurakunnan arkisto (SKA):

- Soinin seurakunnan rippikirjat (SoiRK) v. 1863-1869, 1870-1879
1880-1890, 1891-1901
1902-1911, 1912-1921
(mf kortit)

-Vaasan maanmittauskonttorin arkisto (VaMKA)/ Alajärven maanmittaus- toimisto (mikrofilmit)

- Soinin isojakokartat 2:1-4 (Kukko)
5:1-2 (Kolunsarka)
- Soinin isojakoasiakirjat 2:5 (Kukko)
5:3 (Kolunsarka)
- Soinin tilanjakokartat 2: 29-91 (Kukko)
- Ähtärin isojakokartat 7:1-3 (Nyyssölä)
- Ähtärin isojakoasiakirjat 7:4 (Nyyssölä)

- Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA):

- Virtain ja Alajärven maakirjat 1845 (mf MH11)
- Lehtimäen, Soinin ja Ähtärin maakirjat 1905 (mf MK20)

-Kansallisarkisto (VA):

- Lehtimäen seurakunnan rippikirjat (LeRK) v. 1821-1828, 1829-1835
1836-1842, 1843-1847
1848-1854, 1855-1861
1862-1870, 1871-1880
1881-1890 (mf kortit)
- Soinin seurakunnan rippikirjat (SoiRK) v. 1793-1800, 1801-1808 (mf UK 325)
1811-1817, 1818-1825 (mf UK 325)
1826-1832, 1833-1840 (mf UK 325)
1841-1847, 1848-1854 (mf UK 326)
1855-1861 (mf UK 326)
- Ähtärin seurakunnan rippikirjat (ÄhRK) v. 1754-1758, 1759-1761 (mf UK 503)
1762-1767, 1768-1773 (mf UK 503)
1788-1794, 1795-1799 (mf UK 503)
1802-1808, 1811-1818 (mf UK 503)
1821-1827 (mf UK 504)
1865-1875, 1876-1885 (mf kortit)
1886-1895 (mf kortit)

Ruoveden maakirjat:

<u>Vuosi</u>	<u>Nide (VA-nro)</u>	<u>mf-nro</u>
1567	2203	ES 648
1575	2285	ES 653
1580	2330	ES 656
1583	2355	ES 658
1590	2409	ES 662
1597	2428	ES 665
1598	2430	ES 665
1600	2436	ES 666
1605	2463	ES 669
1607	2478	ES 671
1613	2512	ES 674
1614	2518	ES 675
1620	483Bå	ES 531
1622	2550	ES 678
1625	2561	ES 679
1629	2576	ES 680
1642	7213a	ES 2552
1676	7334	LT 1576
1678	7342	LT 1634
1685	7367	ES 2967
1690	7384	LT 1653
1699	7413	LT 1669
1700	7416	LT 1671
1704	7428	LT 1677
1710	7448	LT 1583
1722	7463	ES 2985
1725	7471	ES 2989
1735	7504	ES 2534
1745	7542	ES 2539
1755	7585	ES 2999
1775	7682	ES 2543

Virtain maakirjat:

1793	9531	ES 2506
1801	9578	ES 2508

Ruoveden henkikirjat:

1635	4144	ES 2517
1642	7213a	ES 2522
1645	7225	ES 2523
1652	7247	LT 250
1655	7259	LT 254
1660	7279	LT274

1665	7296	LT 292
1671	7318	LT 2
1676	7337	LT 1069
1681	7353	LT 640
1686	7373	LT 1646
1690	7386	LT 658
1695	7401	LT 664
1696	7404	LT 10
1697	7408a	LT 1236
1698	7412	LT 1239
1700	7417	LT 1240
1702	2580	LT 13
1704	2961	LT 326
1709	7447a	LT 1243
1710	7451	LT 826
1712	7458	LT 675
1713	7462	ES 2984
1722	7465	ES 2987
1725	7473	LT 23
1731	7492	LT 1244
1735	7506	LT 1252
1740	7522	LT 829
1745	7544	LT 1313
1750	7564	LT 696
1755	7588	ES 2540
1760	7614	ES 385
1765	7635	ES 2542
1770	7660	ES 2543
1775	7686	ES 2544

Virtain henkikirjat

1791	9524	ES 2505
1795	9542	ES 2506
1801	9582	LT 1539
1807	9624	LT 1614
1810	Va1	ES 2447
1815	Va7	ES 2448
1820	Va12	ES 2448
1825	Va17	ES 2449
1830	Va23	ES 2450
1835	Va28	ES 2451
1840	Va33	ES 2452

Virtain ja Alajärven henkikirjat

1845	Va40	ES 2454
1850	Va50	ES 2455
1855	Va59	ES 2457
1860	Va68	ES 2458
1865	Va79	ES 4220

Soinin, Lehtimäen ja Ähtärin Henkikirjat

1870	Va93	ES 4224
1875	Va108	ES 4228
1880	Va122	ES 4235
1885	Va139	ES 4240-4241
1890	Va159	ES 4250-4251
1895	Va188	ES 4259-4260
1900	Va 216	ES 4264-4265
1905	Va249	ES 4277-4278
1910	Va284	ES 4291-4292
1920	Va384	ES 4323-4324

Ruoveden kymmenysluettelot

1687	7377	LT 1645
1696	7404	LT 10
1698	7412	LT 1238
1702	7423	LT 13
1704	7429	LT 326
1709	7447a	LT 1243
1710	7451	LT 826
1712	7458	LT 674

Isovihan veroluettelo

1719	7067	IV5
------	------	-----

II Kirjallisuuslähteet:

Alanen 1948: Alanen, Aulis, Etelä-Pohjanmaan historia IV. Isostavihasta Suomen sotaan 1700-1809. Vaasa.

Alho 1940: Alho K.O. Läntinen tutkijakunta ja sen toiminta vuosina 1725-1727: Eräs Suomen jälleenrakennustyön vaihe Isonvihan jälkeen. Helsinki.

Anttila 1974: Anttila, Veikko, Talonpojasta tuottajaksi. Helsinki.

Gebhard 1894: Gebhard, Hannes, Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571. Teoksessa Forsman A.V, Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalla. Helsinki.

Heikinmäki 1986: Heikinmäki, Maija-Liisa, Soini-lukemisto. Vaasa.

Hyppönen 1988: Hyppönen, Marjo ym, Sukututkimuksen käsikirja. Porvoo.

Jalkanen 1900: Jalkanen, K.J, Vanhan Rautalammin hallintopitäjän historia. Helsinki.

Jokipii 1959: Jokipii, Mauno, Vanhan Ruoveden historia I. Toinen painos 1989. Jyväskylä.

- Jokipii 1996:** Jokipii, Mauno(toim.), Paikallishistoria. Jyväskylä.
- Junnila 1983:** Junnilla, Heikki, Eräkaudesta isonvihan loppuun. Teoksessa Junnilla, Heikki & Rantatupa, Heikki (toim.), Järviseudun historia I. Jyväskylä.
- Jutikkala 1957:** Jutikkala, Eino, Väestö ja yhteiskunta. Teoksessa Hämeen historia 2:1. Hämeenlinna
- Jutikkala 1958:** Jutikkala, Eino, Suomen talonpojan historia. Helsinki.
- Jutikkala 1987:** Jutikkala, Eino, Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääriiviivoja. Porvoo.
- Kallio 1894:** Kallio, O.A, Savolaisia sukuja ja sukunimiä. Teoksessa Forsman A.V, Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalla. Helsinki.
- Keisala 1998:** Kolunsaran sukua: Erkki Hangonmäen ja Maria Halla-ahon jälkeläisiä. Kolunsaran sukuseuran julkaisuja. Jyväskylä.
- Kekkonen 1999:** Kekkonen, Sanna, Hovilan herra ja kartanolaiset: Sysmän Hovilan kartanoyhteisön elämää 1824-1870. Elektroninen aineisto. Pro gradu-työ, Jyväskylän yliopisto.
- Keränen 1984:** Keränen, Jorma, Kainuun asuttaminen. Jyväskylä.
- Lext 1979:** Lext, Gösta, Mantalsskrivningen i Sverige före 1860. Göteborg.
- Luukko 1950:** Etelä-Pohjanmaan historia II. Keskiaika ja 1500-luku. Helsinki
- Muroma 1991:** Muroma, Seppo, Suurten kuolovuosien (1696-1697) väestömenetys Suomessa. Helsinki.
- Myllyntaus 1980:** Myllyntaus, Timo, Merkantilismi, Teoksessa Jutikkala, Eino (ym.), Suomen taloushistoria I. Helsinki.
- Mäkelä 1979a:** Mäkelä, Anneli, Hattulan kihlakunnan ja Porvoon läänin autioituminen myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa. Helsinki.
- Mäkelä 1979b:** Mäkelä, Anneli, Nuijasota ja autioituminen. Haik. 1979, s. 342-344.
- Mäkelä-Alitalo 2003:** Mäkelä-Alitalo, Anneli, Periytyminen ja naisen asema. Teoksessa Suomen maatalouden historia I. Jyväskylä
- Niemelä 1990:** Niemelä, Jari, Tuntematon ruotusotilas: Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa. Hämeenlinna.
- Notko 1984:** Notko, Väinö E, Kuusi polvea Kolunsaran sukua. Ähtäri.
- Nygård 1983:** Nygård, Toivo, Asutus, väestö ja yhteiskunta. Teoksessa Nygård, Toivo (toim.), Järviseudun historia II. Jyväskylä.
- Nygård 1989:** Nygård, Toivo, Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Helsinki.
- Orrman 1980:** Henkikirjat henkilöhistoriallisena lähteenä, Genos 1/1980, s. 1-21.

< <http://www.genealogia.fi/genos/> >

Ranta 1980: Ranta, Raimo, Ulkomaan ja kotimaan kauppa. Teoksessa Jutikkala, Eino (ym.), Suomen taloushistoria I. Helsinki.

Ranta 1988: Ranta, Raimo, Talouselämä, asutus ja väestö Etelä-Pohjanmaalla 1809–1917. Teoksessa Heikinmäki, Maija-Liisa ym., Etelä-Pohjanmaan historia V. Seinäjoki.

Rantatupa 1983: Rantatupa, Heikki, Järviseu tu isostavihasta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa Junnila, Heikki & Rantatupa, Heikki (toim.), Järviseu du n historia I. Jyväskylä.

Rasila 1961: Rasila, Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909: yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Kajaani.

Rasila 2003: Rasila, Viljo, Torpparijärjestelmä. Teoksessa Suomen maatalouden historia I. Jyväskylä.

Renvall 1965: Renvall, Pentti, Nykyajan historiantutkimus. Porvoo.

Sillanpää 1969: Sillanpää, L, Vanhan Ruoveden historia 2:2: Keuruu, Multia, Mänttä, Pihlajavesi ja Ähtäri isostavihasta 1860-luvulle. Ruovesi.

Soininen 1961: Soininen, Arvo M, Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uudenajan alussa. Historiallisia tutkimuksia 58. Helsinki.

Soininen 1980: Soininen, Arvo M, Agraarinen Suomi. Teoksessa Jutikkala, Eino ym, Suomen taloushistoria I. Helsinki.

Soininen 1982: Soininen, Arvo M, Maa- ja metsätalous. Teoksessa Suomen Taloushistoria II: Teollistuva Suomi. Helsinki.

Viertola 1988: Viertola, Juhani, Vanhan Ruoveden historia: Ähtäri n historia 1865 – 1918. Ähtäri.

Viitaniemi 1983: Viitaniemi, Matti, Elinkeinot. Teoksessa Nygård, Toivo (toim.), Järviseu du n historia II. Jyväskylä.

Virrankoski 1973: Virrankoski, Pentti, Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1600-luvulla. Oulu.

Waren 1893: Waren, Aksel, Tutkimus taloudellisista oloista Kuortaneen kihlakunnassa. Helsinki.

Wilmi 1991: Wilmi, Jorma, Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella. Jyväskylä.

Ylikangas 1977: Ylikangas, Heikki, Nuijasota. Helsinki.

Ylikangas 1979: Ylikangas, Heikki, Linnaleiri ja autioituminen. Haik. 1979, s. 230-235.

Liite 1: Kukon- ja Liponkylien talonhaltijaluettelo

Luettelon tiedot on kerätty vuoteen 1635 saakka maakirjoista, minkä jälkeen käytettävissä ovat olleet myös huomattavasti luotettavimmat henkikirjat. Maakirjojen kohdalla erityisesti talonhaltijoiden asuinvuodet ovat epäluotettavia. Vuodesta 1721 lähtien tiedot perustuvat yksinomaan henkikirjojen tietoihin. Vuodesta 1754 lähtien apuna ovat alueen seurakuntien rippi- ja historiakirjat. Luetteloon ei ole merkitty lyhytaikaisia kanssa-asujia, joita erityisesti 1800-luvun jälkipuolella esiintyi tutkimusalueella runsaasti. Luetteloon ei myöskään ole järjestelmällisesti haettu henkilöiden mahdollisia toisia tai kolmansia puolisoita. Nimen perään on merkitty syntymävuosi (jos tiedossa), isännysvuodet sekä syntyperätieto.

Soinin Kukonkylä No:1 Kukko

1. Juha Kukkonen 1567-1590
2. Juho Kukkonen 1602-1620
3. Klemetti Soini 1621- 1631
edellisen poika
4. Heikki Klemetinpoika 1632-1645
edellisen veli
5. Erkki Klemetinpoika 1646-1665
pso Marketta Matintytär
edellisen poika
6. Heikki Erkinpoika 1666-1685
pso Marketta Erkintytär
edellisen poika
7. Erkki Heikinpoika 1686-1727
pso Maria Matintytär
edellisen poika
8. Erkki Erkinpoika 1728-1741 (1692)
pso Maria Matintytär (1701)
edellisen vävy
9. Juho Klemetinpoika 1742-1756 (1721)
pso Pirkko Erkint. (1721)
2. pso Susanna Ristontytär (1726)
-muuttivat Uusitaloon n. 1771
edellisen vävy
10. Matti Eliaanpoika 1771-1799 (1742)
pso Anna Juhontytär (1742)
edellisen poika
11. Matti Matinp. veli Kukosta
pso Liisa Erkintytär Ähtä-
tärin Kyntölästä (1766),
leskiemäntänä 1832-1847
edellisen pojan poika
12. Juho Erkinpoika (1827) 1848-1863
pso Helena Joosefintytär (1831)

- Soinin Mäkelästä
13. Kustaa Apraminpoika (1841)
Alavudelta 1864-1873
pso Maija Iisakintytär (1840)
Ähtäristä
  14. Kalle Juhonpoika (1821) Soinin
Laukkosesta 1873-1878
pso Lotta Erkintytär (1823) Soinin
Wähäkystästä, leskiemäntänä 1878-1880
edellisen vävy
  15. Heikki Hermanninpoika (1847)
Ähtärin Rämälästä 1880-1889
pso Johanna Kallentytär (1864)
  16. Matti Taavetinpoika (1851)
Lappajärveltä 1880-
pso Maria Erkintytär (1855)
Alajärveltä

-Kukko jaettu n. 1883:

- Kalle Juhonpoika Kukon vävy
1. Kristian Matinp. veli Kukosta
Raitamäestä 1883-
pso Maria Kallentytär (1862)
2.pso Mariana Juhontytär (1858)
Ähtärin Leppäsestä

No:1 Kukkola

- Matti Matinp. veli Kukosta
1. Juho Matinp. veli Kukosta
pso Vappu Heikintytär (1769)
Pahankalasta
edellisen poika
  2. Juho Juhonpoika (1793) 1829-1865
pso Maria Erkintytär (1803) Soinin

- Rasinmäestä
3. Kustaa Erkinpoika (1841) Töysästä
1865-1882
pso Maria Heikintytär (1844)
Ähtäristä
  4. Erkki Heikinpoika (1831)
Ähtäristä 1882-1886
pso Loviisa Matintytär (1831)
Lehtimäeltä
  5. Herman Erkinpoika (1827) Lehtimäen
Nevantakasesta 1886-1893
pso Loviisa Matintytär (1826) Jylhä
Lehtimäeltä
- Talon ostaa Kustaa Kolunsarka n.
1893

-Kukkola jaettu n. 1874:

1. Kustaa Liisanpoika (1837) Töysästä
1874-1888
pso Maria Salomonintytär (1844)
Töysästä
- Talon ostaa Juho Mäkelä Soinista n.
1888

No:1 Koivula

- Kukon Erkki Erkinpojan poika
1. Heikki Erkinpoika (1725) 1750-1800
pso Jutta Heikintytär (1726)
2. pso Maria Juhont. (1738) Ähtärin
Tiaisesta
edellisen pojan leski
  2. Anna Yrjöntyttä (1757) Ähtärin
Hyvösestä 1801-1812
pso Erkki Heikinpoika (1760)
edellisen vävy
  3. Kaapo Antinpoika (1787)
Alatalosta 1813-1842
pso Kaisa Erkintytär (1793)
edellisen poika
  4. Heikki Kaaponpoika (1818) 1843-1867
puoliso Maija Jaakontytär (1819)
Leppäsestä
2. pso Sofia Antintytär Sauramäki
(1818), leskiemäntänä 1868-1872
  5. Tuomas Tuomaanpoika (1839)
Ähtärin Inhasta 1876-1880
pso Kaisa Heikintytär (1845)
Kantolasta, leskiemäntänä 1880-1893

-Kristian Hovila samasta numerosta
osti talon n. 1893

Koivula jaetaan noin 1874:

1. Kustaa Apraminpoika (1841) Pata-
masta 1874-
pso Hanna Erkintytär
Mesiäislehto (1846)

No:1 Uusitalo

1. Susanna Ristontytär Kukosta 1771-1774
edellisen vävy
2. Heikki Tuomaanpoika (1749) Ähtärin
Tenhuselta 1775-1809
pso Liisa Juhontytär (1759)
edellisen poika
3. Juho Heikinpoika (1779) 1810- 1813
pso Liisa Erkintytär (1780) Ähtärin
Nyyssölästä
4. Kaapo Matinpoika (1791) Haapalasta
1814-1847
pso Liisa Erkintytär (1792) Ähtäristä
edellisen poika
5. Erkki Kaaponpoika (1818) 1847-1862
pso Klaara Kustaantytär (1823)
Lehtimäen Roposesta
Kaapo Matinpojan vävy
6. Juha Joosefinpoika (1821) Mäkelästä
1862-1877
pso Loviisa Kaapontytär (1832)
Loviisa Kaapont. 2. mies
7. Juho Erkinpoika (1849) Töysän
Heikkolasta 1880-1896
Juha Joosefinp. poika
8. Nikolai Juhanpoika (1871) 1896-
pso Johanna Hermannintytär (1875)
Jousmäestä

Uusitalo jaettu n. 1891:

1. Juho Ellanpoika (1854) Lehtimäeltä
1896-
pso Miina Aleksanterintytär (1860)
Lehtimäeltä

No:1 Halla-aho

Erkki Erkinpojan poika Kukosta

1. Juho Erkinpoika (1731) 1767-1801
pso Maria Matintytär (1737)
Kolunsarasta
edellisen poika
2. Johannes Juhonpoika (1771)
1802-1841
pso Maria Esajantytär Stenbacka
(1773) Ähtärin Karvalasta
edellisen poika
3. Heikki Johanneksenpoika (1800)
1841- 1872
pso Reetta Tuomaant (1810) Källistä
edellisen poika
4. Salomon Heikinpoika (1832) 1872-1890
pso Serafia Taavetintytär (1841)
Ähtärin Teivaanmäestä
edellisen vävy
5. Timo Antinpoika (1855) Soinin
Isokytästä 1890-
pso Hilda Salomonintytär (1863)

talo jaettu n. 1841: **Hovila**

- Heikki Johanneksenp. veli Halla-ahosta
1. Erkki Johanneksenpoika (1813)
1841-1851
pso Anna Matintytär (1814) Iirosta
Anna Matintyttären veli
  2. Heikki Matinpoika Iirosta (1811)
1851-1872
-Erkki Johanneksenpoika kanssa-asujana
1851-1868
Heikki Johanneksenp. poika Halla-
ahosta
  3. Kristian Heikinpoika (1849)1872-
pso Maija Juhont. (1853) Kurikasta

No:2 Källi

1. Antti Kaipainen 1567-1582
2. Niilo Kukkoinen 1585-1597
-Talo autiona n. vuoteen 1605
3. Antti Kukkoinen 1605-1631
edellisen poika ?
4. Nuutti Antinpoika 1632-1636
pso Anna
edellisen veli
5. Mikko Antinpoika 1636-1642
pso Anna

- edellisen poika
6. Mikko Mikonpoika 1642-1660
pso Anna
-Talo autiona n. 1660-1665
7. Yrjö Heikinpoika 1665-1670
edellisen poika
8. Pekka Yrjönpoika 1670-1697
pso Marketta, leskiemäntänä 1697-
1702
edellisen poika
9. Mikko Pekanpoika 1702-1712
-asui Källissä vielä 1719
pso Marketta
10. Pauli Källi 1722-1735
pso Vappu
Vapun 2. mies
11. Matti Källi 1737-1739
Pauli Källin poika
12. Antti Paavonpoika 1740-1743
pso Maria
13. Jaakko Juhonpoika (1714) 1743-1765
pso Maria Klemetintytär (1720)
2 pso Vappu Eliaantytär (1736)
edellisen vävy
14. Matti Matinpoika (1735) Ähtärin
Moksusta 1765-1797
pso Liisa Jaakontytär (1739)
edellisen poika
15. Tuomas Matinpoika (1771) 1797-1813
pso Anna Heikintytär (1776)
Kukon Uusitalosta

-Källi jattuna n. vuosina 1798-1813.
Toista puolta asui Tuomas Matinpojan
veljet:
1. Elias Matinpoika (1777) 1798-1802
pso Anna Juhontytär (1779)
Soinin Leppäsestä
2. Antti Matinpoika (1779) 1802-1813
pso Liisa Matintytär (1779) Kukosta,
leskiemäntänä 1822-1827

-Tuomas Matinpojan lähdettyä toisesta
Källistä Lapualle vuonna 1813, talonosat
yhdistettiin, ja isäntänä oli vuoden 1822
kuolemaansa asti Antti Matinpoika

Antti Matinp. vävy
16. Taavi Antinpoika (1800) Soinin
Raitamäestä 1827-1866

- pso Maija Antintytär (1802)
edellisen poika
17. Juho Taavinpoika (1840) 1866-1873
pso Sefyrina Heikintytär (1845)
Patamasta, leskiemäntänä 1873- 1881
Juho Taavinp. veljenpoika
  18. Heikki Kristianinpoika (1857) 1881-
pso Loviisa Heikintytär (1859)
Soinin Rantalasta

Källi jaettiin 1. kerran jo 1830-luvun lopulla, aluksi talonosat olivat sopimusjaossa:

”Källi II”

1. Heikki Iisakinpoika (1801) Soinin
Ollikaisesta n. 1839-1873
pso Liisa Antintytär (1805) Källistä
edellisen poika
2. Heikki Heikinpoika (1835) 1873-1892
pso Anna Matintytär (1843)
Lehtimäen Kurkikankaalta
edellisen vävy
3. Erkki Erkinpoika (1870) Ähtärin
Kasakasta 1892
pso Amanda Heikintytär (1873)

Toisen kerran Källi jaettiin n. 1867:

”Källi III”

1. Timo Taavinpoika (1842) Källistä
1867-1896
pso Maria Kustaantytär (1851)
Sunin Myllymäestä
edellisen poika
2. Kalle Timonpoika (1871) 1896-
pso Hulda Eliaant. (1878) Töysän
Perälästä

Källi II jaettiin n. 1878:

”Källi IV”

1. Kristian Kustaanpoika (1833)
Kaipaisesta 1878-1883
pso Maria Matint. (1840) Soinin
Pirttimäestä, leskiemäntänä 1883-1886
2. Hermannin Kaaponpoika (1820)

- Pihlajaveden Kankimäestä, ollut myös
Seppälässä lampuotina, 1886-1897
pso Maria Heikintytär (1837)
Lehtimäen Mattisesta
3. Kalle Kustaanpoika (1872) Källin
Kuoppalasta 1897-
pso Wilhelmiina Hermannint. (1866)
Källistä

No:2 Haukilehto

- Matti Matinpoika Källin poika
1. Juho Matinpoika (1756) 1785-1798
pso Anna Juhontytär (1758) Ähtärin
Pakarista
2.pso Saara Simontytär (1770)
Alajärven Isopynttäriltä
edellisen vävy
  2. Jeremias Antinpoika (1770) Sunista
1798-1827
pso Kaisa Juhontytär (1779)
  3. Juho Kustaanpoika (1791) Lehtimäen
Liposta 1827-1857
pso Anna Matintytär (1799) Ähtärin
Kasakasta
edellisen vävy
  4. Kustaa Albanus Taavinpoika (1837)
Källistä 1858-1876
pso Anna Juhontytär (1836)
edellisen lanko
  5. Kristian Juhonpoika (1827) 1876-1883
Kustaa Taavinp. vävy
  6. Heikki Matinpoika Naurismaa (1860)
Evijärveltä 1883-1897
pso Hilda Kustaantytär (1862)
  7. Heikki Erkinpoika Suutala (1863)
Töysästä, 1897-
pso Emilia Juhont. (1867) Kuortaneelta

- Haukilehto jaettu n. 1858: **Wapalahti**

Juho Kustaanp. poika

1. Aprami Juhonpoika (1820) 1857-1868
pso Anna Taavintytär (1823)Källistä,
leskiemäntänä 1868-1872
2. Kaapo Yrjönpoika (1848) Töysän
Wannesluomasta 1872-1876
pso Sanna Juhontytär (1848) Töysästä
Sanna Juhont. 2. pso

3. Pauli Apraminpoika (1848) Ähtärin Kortteisesta 1876-1880
4. Juha Tuomaanpoika (1842) Lehtimäen Rantalasta 1880-1885
pso Maria Antintytär (1843)
Lehtimäeltä
5. Matti Matinpöika (1852) Lehtimäen Hintsasta 1885-
Miina Kustaantytär (1862) Lehtimäen Pellonpäästä

No:3 Haapala

Talo perustettu maalle, joka on Nokian vanhaa rälssiä.

1. Antti Seppä n. 1610-1615
-Talo autiona n. vuoteen 1755 saakka
2. Elias Klemetinpoika (1727) Kukosta (Eliaan veli Kukossa vävyisäntänä) 1755-1765
pso Vappu Erkintytär (1734)
Leppämäestä
edellisen veli
3. Klemetti Klemetinpoika (1734) 1765-1787
pso Marketta Ristontytär (1728)
edellisen poika
4. Matti Klemetinpoika (1758) 1787-1840
pso Anna Antintytär (1755) Sunista
2.pso Liisa Juhontytär (1794)
Lehtimäen Muurinaholta
edellisen pojan poika
5. Erkki Erkinpoika (1803) 1840-1872
pso Anna Tuomaantytär (1803) Källistä
6. Matti Juhonpoika Valkeinen (1816) Karstulasta 1872-1877
pso Sanna Matintytär (1828)
Lappajärveltä
7. Matti Åkerman (1820) Lappajärveltä 1877-1885
pso Maria Matintytär (1828)
Karstulan Iso-Möttölästä
edellisen poika
8. Kalle Vihtori Matinpöika (1858) 1885-1886 (aiemmin Iirolla isäntänä)
pso Lydia Porthen (1860) Lappajärveltä
9. Hermann Abraminpöika Ähtärin

Kivijärvenkylän Aholasta (1853) 1886-
pso Loviisa Erkintytär (1854)
Ähtärin Kasakasta

-Haapala jaettu n. 1852:

- Erkki Erkinp. Haapalan veli
1. Kaapo Erkinpoika (1814) 1852-1864
Maria Kaapontytär (1812) Koivulasta
-Kaapo Erkinpoika itsellisenä Haapalassa n. 1864-1868, maita viljeli Fredrik Iiro
  2. Heikki Heikinpoika (1836) 1868-1874
pso Loviisa Erkintytär (1845)
Uusitalosta

-Talo kuului Matti Åkermanille 1877-1882, sitten vävyilleen:

3. Juho Antinpöika (1847) Soinin Isokytästä 1882-
pso Anna Matintytär (1851)
Karstulasta

No:4 Ylätalo

Taloo asuu aluksi sotilastorppana Erkki Mode ja hänen puolisonsa oli Liisa Erkintytär, s. 1733. Talo perustettu 1783.

- Erkki Moden poika
1. Erkki Erkinpoika (1760) 1787-1801
pso Pirkko Heikintytär (1760)
Pahankalasta
  2. Matti Erkinpoika (1762) Alajärven Höristä 1801-1804
pso Anna Kustaantytär (1776)
Alajärveltä
  3. Juho Heikinpoika (1779) Kukon Uusitalosta 1804-1809
pso Liisa Erkintytär (1780)
Ähtärin Nyysölästä
edellisen veli
  4. Erkki Heikinpoika (1787) 1809-1815
pso. Maria Matintytär (1787)
Ähtärin Hietarannasta
  5. Heikki Matinpöika (1779) Haapalasta 1815-1846
pso Maria Antintytär (1785)
Soinin Raitämäestä
edellisen poika

6. Heikki Heikinpoika (1811) 1846-1859
pso. Maria Iisakintytär (1811)
Hangonmäestä
edellisen poika
7. Kustaa Heikinpoika (1837)
1859-1887
Loviisa Juhont. (1832) Kolunsarasta
8. Aleksanteri Heikinpoika (1859)
Töysän Pennalasta 1887-
pso. Maija Eliaantytär (1862)
Alavuden Kuljunlahdesta

talo jaettu viimeistään 1870-luvulla

- Kustaa Heikinp. veli
1. Heikki Heikinpoika (1841) 1871-
pso. Miina Matintytär (1841)
Soinin Rasinahosta

No:5 Alatalo

Taloo asuu aluksi sotilastorppana Heikki Tanelinp. Qvick ja hänen puolisonsa Vappu Juhontytär. Talo perustettu 1784.

1. Heikki Tanelinpoika (1735) 1784-1795
pso Vappu Juhontytär (1732)
edellisen poika
2. Antti Heikinpoika (1758) 1795-1818
pso. Riitta Yrjöntytär (1761)
Kukon Uusitalosta
edellisen poika
3. Israel Antinpoika (1785) 1818-1843
pso. Maria Tuomaantytär (1789)
Ähtärin Tenhulasta
edellisen poika
4. Kaapo Israelinpoika (1813) 1843-1868
pso. Leena Erkintytär (1814)
Ähtärin Hyvösestä
edellisen poika
5. Juho Kaaponpoika (1840) 1868-1882
pso. Anna Joosefintytär (1843)
Soinin Pöntisestä
edellisen poika
6. Kalle Juhonpoika (1862) 1882-1886
pso Hanna Matintytär (1864)
Soinin Mesiäislehdosta
7. Aleksis Esanpoika (1839) Ähtärin
Seppälän torpasta 1886-1889

- pso. Maria Erkintytär (1839)
Töysän Heikkolasta
8. Juho Heikinpoika (1841) Töysän
Keltakankaalta 1889-1892
pso. Liisa Kustaantytär (1842)
Töysän Vuorisalmesta
edellisen poika
  9. Heikki Juhonpoika (1870) 1892-
pso. Anna Juhontytär (1871)
Töysän Lehtisaaresta

talo jaettu n. 1889: *Kaunismaa*

- Juho Heikinp. Alatalon veli
1. Matti Heikinpoika (1833) 1889-1893
pso Kaisa Kustaantytär (1834)
Töysän Vuorisalmesta
edellisen poika
  2. Heikki Matinpoika (1861) 1893-
pso. Loviisa Matintytär (1866)

No:6 Kantola

Aluksi Haapalan torppana. Talo perustettu 1787.

1. Erkki Matinpoika (1755)
Sunin Myllymäestä n.1780- 1808
pso. Sanna Klemetintytär (1759)
Haapalasta
edellisen poika
  2. Heikki Erkinpoika (1786) 1808-1842
pso Liisa Heikintytär (1785) Uusitalosta
- talo jaettuna n. 1808-1820
toista puolta asui edellisen veli
Erkki Erkinpoika (1789)
pso. Anna Matint. (1792) Sunista
3. Kalle Juhonpoika (1806) Ähtärin
Pöyhösestä 1842-1848
pso Anna Antintytär (1815)
Mallmberg Ähtärin Hyvösestä
- talo jaettuna epävirallisesti n. 1843-
1848, toista puolta asui
Heikki Matinpoika (1811) Salmesta
pso. Anna Juhontytär (1797)
Ähtärin Talvitieltä

4. Heikki Erkinpoika (1810) Sunin Myllymäestä 1848-1863
pso Anna Jaakontytär (1817)
Kuortaneen Saariojalta
edellisen poika
5. Kalle Heikinpoika (1841) 1863-1866
pso. Maria Heikintytär (1846)
Kukon Halla-ahosta
Heikki Erkinpojan vävy
6. Matti Erkinpoika (1839) Haapalasta 1866-1878
pso. Klaara Heikintytär (1848)
7. Kustaa Kustaanpoika (1848)
Karstulasta 1878- 1886
pso Kaisa Heikintytär (1845)
Karstulasta
8. Timo Erkinpoika Nappari (1862)
Ähtärin Hokkalasta 1886-
pso Johanna Hermannintytär (1867)
Ähtärin Kilposen Karista

talo jaettiin 1860-luvun lopulla

1. Aprami Israelinpoika (1820)
Alatalosta/Isomäestä 1868-1876
pso Liisa Erkintytär (1827)
Soinin Vähäkytystä
Liisa Erkint. poika 1. liitosta
2. Risto Ristonpoika (Källi) (1855)
1876-
pso Loviisa Hermannintytär (1855)
Kantolan Aution torpasta

No:7 Mäkipelto

Aluksi Haapalan torppana 1800-luvun lopulla, jolloin sitä asui Matti Klemetinpoika. Talo perustettiin 1803, mutta maita asuttiin edelleen ajoittain torppana.

Matti Klemetinp. Haapalan poika

1. Heikki Matinp. (1779) 1811-1814
pso. Maria Antintytär (1785)
Soinin Raitamäestä
edellisen veli
2. Antti Matinp. (1787) 1814-1815
edellisen veli
3. Aprami Matinp. (1794) 1825-1857

pso. Liisa Erkintytär (1798) Koivulasta
edellisen poika

4. Matti Apraminpoika (1824) 1857-1877
pso Maija Kallentytär (1830)
Lehtimäen Suosalosta
edellisen vävy
5. Antti Antinp. (1849)
Ähtärin Rämälästä 1877-
pso Sefyrina Matintytär (1851)

No:8 Teerimäki

Teerimäkeä asuu 1700-luvun lopulta sotilastorppana Mikko Qvick yhdessä puolisonsa Anna Tuomaantytären kanssa. Talo perustettu 1811.

1. Mikko Erkinpoika Qvick (1765)
Ylätalosta, syntynyt Tuuloksessa,
n. 1795-1829
pso Anna Tuomaantytär Hattulasta
edellisen vävy
2. Jaakko Jaakonpoika 1829-1840
pso Kaisa Mikontytär

n. vuosina 1830-1840 osaa talosta asui lampuotina Heikki Juhonpoika Hautamäki/Kukko, pso. Heta Heikintytär Ähtärin Huikurista

Mikko Qvickin pojanpoika

3. Heikki Heikinpoika (1823) 1841-1877
pso Loviisa Yrjöntytär (1815)
Soinin Ahopellosta
2. pso Maria Heikintytär (1824)
Ähtärin Jokiahosta
edellisen poika
4. Hermann Heikinpoika 1877-1897
pso Judith Liisantytär (1847) Ähtärin Wäliahosta
5. Elias Matinp. (1859) Töysän Tohnista 1897-
pso. Tilta Juhont. (1856) Töysän Pesolasta

talo jaettiin 1870-luvulla

Hermann Heikinp. Teerimäen veli

1. Kustaa Heikinpoika (1851) 1877-
pso Maija Juhontytär (1857) Keuruun

Hiironmäeltä

No:9 Iiro

1. Matti Erkinpoika Kukosta
n. 1675-1696
pso Anna
talo autiona vuonna 1697
edellisen poika
2. Yrjö Matinpöika n. 1698-1699
pso Marketta
3. Erkki Erkinpoika Kukosta 1699-1711
pso Liisa
talo autiona isovihan aikana
4. Sipi Iiro 1724-1738
pso Maija
5. Erkki Heikinpoika (1696)1738-1758
pso Liisa Heikintytär (1690)
edellisen poika
6. Heikki Erkinpoika (1729) 1759-1798
pso Maria Matintytär (1730)
edellisen pojanpoika
7. Matti Erkinpoika (1773) 1799-1837
pso Anna Yrjöntytär (1777) Keuruun
Korsumäestä (nyk. Ähtäriä)
edellisen poika
8. Fredrik Matinpöika (1806) 1837-1866
9. Jaakko Matinpöika Åkerman (1815)
Lappajärveltä 1866-1877
pso Miina Taavint. (1832)
10. Vihtori Åkerman (1858) Karstulasta
1877-1883
pso Lydia Porthen (1860)
Lappajärveltä
11. Erkki Juhonpoika (1842)
Karstulan Autiosta 1883-
pso Wilhelmiina Eliaantytär (1858)
Karstulan Autiosta

Parantainen

Iirojärven rantamalla oli 1670-luvulta
1740-luvulle Parantaisen talo, joka
sittenkin liitettiin Iiron viljelyksiin.

1. Sipi Erkinpoika Kukosta 1678-1696
pso Anna
2. Yrjö Erkinpoika 1696-1704
pso Vappu

-Parantainen autiona 1704-1730,
tuolloin talossa asui mm. Antti
Parantainen

3. Matti Matinpöika (1698) 1731-1740,
muutti Pahankalaan (asui Parantaisessa mahdollisesti jo 1719)
pso Pirkko Erkintytär (1699) Kukosta

No:10 Pahankala

Pahankala asutettu n. 1696, jolloin siellä
asui Parantaisessa renkinä ollut Erkki
Laasanen. Maakirjaan talo ilmestyi 1704.

1. Heikki Laasanen 1704-1712,
asui Pahankalassa vielä 1719
pso Vappu
2. Jooseppi Pahankala 1722-1740
pso Liisa
3. Matti Matinpöika (1698), aiemmin
Parantaisella, 1740-1756
pso Pirkko Erkintytär (1699) Kukosta
edellisen poika
4. Heikki Matinpöika (1730) 1756-1800
pso Anna Erkintytär (1731)
edellisen pojan poika
5. Heikki Matinpöika (1776) 1800-1833
pso Leena Erkintytär (1782) Koivulasta-
Rippikirjojen mukaan Heikki Matinpöikan isä, Matti Heikinpoika (1753) olisi ollut isäntänä n. 1800-1810; pso Sofia Heikintytär Viitala (1759)
edellisen poika
6. Matti Heikinpoika (1804) 1833-1862
pso Maria Juhontytär (1806) Soinin
Leppäsestä
edellisen poika
7. Heikki Matinpöika (1829) 1862-1896
pso Helena Taavintytär (1829) Soinin
Isokytästä
2. pso Loviisa Heikintytär (1838)
Halla-ahosta
edellisen vävy
8. Timo Kallenpoika (1855) Soinin
Honkolasta 1896-
pso Karoliina Heikintytär (1850)

Pahankala jaetaan n. 1896:

1. Matti Filemoninpoika (1866) Koivulasta
pso Hilda Matint. Kierrosmäki (1865)

No:11 Leppämäki

Perustettu 1839. Tila Kuului Iiron omistuksiin perustamisesta 1900-luvulle saakka.

1. Lp. Fredrik Taavinpoika (1804) Soinin Parviaisesta 1841-1867
pso Maria Matintytär (1800) Iirosta
-ei talollisasutusta 1867-1900, tilan ostaa ensin Matti Åkerman, myöhemmin Erkki Iiro

No:12 Jousmäki

Aluksi Leikkarin torppana 1820-luvun lopulta. Talo perustettu 1838.

1. Antti Antinpoika (1800) Lehtimäeltä 1829-1853
pso Susanna Simontytär (1805) Lehtimäen Mattisesta, leskiemäntänä 1853-1861
edellisen poika
2. Hermann Antinpoika (1840) 1861-1897
pso Johanna Heikintytär (1837) Seppälästä
edellisen poika
3. Hermann Hermanninpoika (1873) 1897-
pso Emilia Ristontytär (1875) Syrjälästä

Jousmäki jaettu 1897:

Hermann Hermanninpojan veli

1. Kalle Hermanninpoika (1870) 1897-
pso Amanda Kustaant. (1871)
Karstulasta

No:13 Sippola

Aluksi Iiron torppana 1770-luvun lopulta alkaen. Talo perustettu 1839.

1. Heikki Heikinpoika (1754) Iirosta

n. 1778-1823
pso Saara Matintytär (1743)
Soinin Isokytästä
edellisen poika

2. Antti Heikinpoika (1784) 1823-1862
Maria Erkintytär (1784)
Soinin Mesiäislehdosta
edellisen veljenpoika
3. Heikki Juhonpoika (1817) 1862-1868
pso Heta Heikintytär (1819)
Karstulan Halmenniimestä
leskiemäntänä 1868-1876
4. Matti Matinpoika (1845) 1876-1879
Soinin Juvinahosta
pso Hanna Apramintytär (1847)
Soinin Katajamäestä, talonhaltijana 1879-1901
-Hannan 2. pso Kristian Jaakonpoika Alajärveltä (1854)

No:14 Seppälä

Aluksi Alatalon torppana 1820-luvulta lähtien. Talo perustettu 1840.

1. Heikki Antinpoika Kellman (1789)
Alatalosta 1826-1862
Anna Yrjöntyttä (1798) Ylä-Kolusta
edellisen poika
2. Kalle Heikinpoika (1826) 1862-1868
Ulriikka Juhontytär (1828) Soinin Pahkamäestä, leskiemäntänä 1868-1871
3. Erkki Olavinpoika Talvitie (1839)
Töysän Saarenmäestä 1871-1878
pso Kaisa Juhontytär (1814) Töysästä
4. Hermann Kaaponpoika (1820)
Pihlajaveden Kankimäestä 1878-1886
pso Maria Heikintytär (1837)
Lehtimäen Mattisesta
-Ei talollisasutusta 1886-1900, talon omisti laamanni Walfrid Walden

No:15 Kaipainen

Perustettu 1839

1. Kustaa Yrjönpoika (1801)
Ylä-Kolusta 1839-1866
pso Katariina Taavintytär (1804)
Koivulasta, leskiemäntänä 1866-1873

2. Hermanni Juhanpoika (1846) Soinin Pohjosmäestä 1873-1881
pso Anna Juhontytär (1849) Soinin Ollikaisesta, leskiemäntänä 1881-1883
Anna Juhont. 2. psö
3. Kustaa Kaarlenpoika (1862) Raitamäen Niemenahosta 1883-1899
-Rosenlew OY ostaa talon 1899, talossa arentimiehenä Juho Juhonpoika Hautanen, 1899-

No:16 Akonniemi

Rippikirjoissa jo 1700-luvun lopulla, jolloin sitä asui Kalle Eliaanpoika ja pso Kaisa Erkint. Ähtärin Mikkolan torppana. Uudelleen Akonniemi asutettiin 1810-luvun lopulla, aluksi Leikkarin torppana. Talo perustettu 1839.

1. Erkki Erkinpoika (1792) Lehtimäen Mattisesta 1820-1855
pso Reetta Erkintytär (1793)
Lehtimäen Hintsasta
edellisen poika
2. Aprami Erkinpoika (1816) 1855-1864
pso Reetta Matintytär (1805)
Mattisesta
3. Aprami Kallenpoika (1823)
Lehtimäen Keisasesta 1864-1877
pso Heta Erkint. (1822) Myllymäestä
edellisen poika
4. Heikki Apraminpoika (1852) 1877-
Liisa Antintytär (1859) Ähtärin Rämälästä

No:17 Isomäki

Perustettu 1840.

1. Lp Mikko Kustaanpoika (1794)
Keuruun Kivijärvenkylän Löytömäeltä (nykyisin Soinia), 1852-1866
pso Katariina Antint. (1803) Keuruulta
2. Kaapo Kaaponpoika (1842) Alatalosta 1866-1896
pso Katariina Heikintytär (1847)
Ähtärin Mytkäniemestä
edellisen poika

3. Kalle Kaaponpoika (1872) 1896-
pso Iida Juhontytär (1874)
Seppälän Luomalta

Talo jaettiin n. 1896: **Teivaanmäki**

- Kalle Kaaponp. veli Isostamäestä
1. Heikki Kaaponpoika (1874) 1896-

No:18 Patama

Aluksi Källin torppana 1790-luvulta alkaen. Talo perustettu 1845.

1. Aprami Sakarinpoika (1758) Ähtärin Pöyhölästä 1793-1819
pso Vappu Heikintytär (1765)
Lehtimäen Kaltialasta
edellisen poika
2. Heikki Apraminpoika (1793) 1819-1867
pso Liisa Eliaantytär (1802) Källistä
2. pso Maria Erkintytär (1812)
Ähtärin Peränteen Erkkilästä,
leskiemäntänä 1867-1877
edellisen vävy
3. Kalle Tanelinpoika (1852) Akonniemen Rasinmäen torpasta 1877-
pso Maria Heikintytär (1851)

No:19 Hykkönen

Talo perustettu isojaon yhteydessä vuonna 1845, omistanut tuolloin Juho Kukkola. Aluksi ei varsinaista talollisasutusta, vaan maita asuttiin osana useampaakin torppaa. Ilmeisesti jo tämän torppa-kauden aikana muotoutui talon jako, joka tosiasiallisesti tapahtui 1880-luvulla.

1. Tp. Kustaa Juhanpoika (1827)
Ähtärinkylän Katajamäestä 1848-1852
pso Anna Erkintytär (1824) Ähtärin Suihkosta (Mäkelä)
2. Tp. Heikki Taavinpoika (1826)
Kukosta 1853-1855
3. Syytinkiläinen Juho Kukkola (1793)
1865-1872

4. Antti Heikinpoika (1825) Karstulan Autiosta 1872-1877
pso Maria Heikintytär (1828)
Seppälästä
edellisen vävy
5. Heikki Heikinpoika (1846) Ähtärin Rasinahosta 1877-
pso Johanna Antintytär (1856)

Apilasaho

1. Tp. Kalle Erkinpoika (1827) Soinin Rasinmäestä 1851-1877
pso Kaisa Kaapontytär (1824) Kukosta
Heikki Heikinpoika Hykkösen veli
2. Hermann Heikinpoika (1848) 1877-
pso Maria Antintytär (1852) Nyysölästä

No:20 Mustikkamäki

Talo perustettu 1845

1. Simo Matinpoika (1806) Kuortaneen Märjänjärveltä 1845-1868
pso Vappu Jeremiaantytär (1814)
Haukilehdosta, leskiemäntänä
1868-1878
edellisen poika
2. Timo Simonpoika (1838) 1878-
pso Maria Matintytär (1839) Haapalan Rasinahosta

No:21 Valkeinen

Aluksi Haapalan torppana n. vuodesta 1808 lähtien. Talo perustettu 1845.

1. Tp. Yrjö Yrjönpoika (1778)
1808-1840
pso Reetta Heikintytär (1776)
Mäkelästä
edellisen vävy
2. Heikki Juhanpoika (1812) Mäkelästä
1840-1868
pso Maija Reetta Yrjöntytär (1818)
edellisen poika
3. Heikki Heikinpoika (1836) 1868-
pso Miina Heikintytär (1839)
Heikinmäestä

No:22 Laasasenaho

Aluksi Kantolan torppana 1820-luvun alusta lähtien. Talo perustettu 1851.

1. Matti Matinpoika (1797) 1820-1837
pso Anna Juhontytär (1797) Ähtärin Talvitieltä
Anna Juhont. 2. psö
2. Heikki Matinpoika (1811) Salmesta
1839-1843
3. Iisakki Matinpoika (1806) Sunista
1844-1857
-pso Maria Erkintytär (1804) Töysästä
Iisakin kuoltua Maria säilyi tilan omistajana 1870-luvulle. Tuona aikana taloa asuivat lampuoteina:
4. Lp. Hermann Kustaanpoika (1826)
Lehtimäen Huutoniemestä 1859-1862
pso Maria Erkint. (1819) Lehtimäen Mattisesta
5. Lp. Taneli Heikinpoika (1827)
Kantolasta 1863-1870
pso Miina Erkintytär (1835)
Laasalankylän Takalasta
6. Risto Apraminpoika (1854) Lehtimäen Roposesta 1876-1888
pso Anna Heikintytär (1856)
Valkeisesta
7. Kalle Hermanninpoika (1860)
Lehtimäen Murtomäestä 1888-
pso Sanna Kallentytär (1864)
Lehtimäen Leppämäestä

-talossa useita kanssa-asujia 1880-luvulta alkaen, varsinaiset jaot vasta 1900-luvulla

No:23 Mäenpää

Aluksi Halla-ahon torppana 1830-luvun lopulta alkaen. Talo perustettu 1862.

1. Tp. Juho Juhonpoika (1795) Halla-ahosta 1838-1862
pso Liisa Juhontytär (1798) Soinin Leppäsestä
2. psö Anna Erkintytär (1806)
Haapalasta

- edellisen poika
2. Kustaa Juhonpoika (1827) 1863-1882
pso Anna Kustaantytär (1830)
Lehtimäen Roposesta
edellisen vävy
  3. Kustaa Kaaponpoika (1843)
Haapalasta 1882-
pso Loviisa Kustaantytär

Soinin Liponkylä No:12 Kolunsarka

1. Sipi Pietarinpoika (Soinin Vakkurista?)1695-1710
pso Marketta
2.pso Sofia
2. Heikki Kolunsarka 1710-1729
pso Anna
edellisen vävy?
3. Matti Matinpöika (1700) 1730-1756
pso Maria Heikintytär (1701)
edellisen poika
4. Heikki Matinpöika (1729) 1756-1792
pso Maria Heikintytär (1731)
2. pso Liisa Matintytär (1742) Ähtärin Ollikkalasta
edellisen poika
5. Erkki Heikinpoika (1756) 1792-1805
Maria Antint. Keuruun Korsumäestä
edellisen vävy
6. Aprami Kustaanpoika (1779)
Lehtimäen Lipposesta 1805-1833
pso Saara Erkintytär (1786)
-talo jaetaan 1812:

Ala-Kolunsarka

- edellisen poika
7. Aprami Apraminpoika (1805)
1833-1863
pso Leena Iisakintytär (1804)
Soinin Ollikaisesta
2. pso Miina Mariantytär (1830)
Lehtimäeltä
edellisen poika
  8. Aprami Apraminpoika (1831)
1863-1879
Matilda Joonaksentytär Siren (1835)
Soinista
  9. Erkki Juhonpoika (1855) Ylä-Kolusta

- 1879-1883
pso Juliana Kallentytär (1854)
Lehtimäen Jokiaholta
10. Juho Apraminpoika (1852) Ähtärin Mäkelästä (Suihko) 1883-
pso Miina Heikint. (1852) Ähtärin Jussilasta
  11. Kustaa Erkinpoika (1858) Ähtärin Kasakasta 1888-
pso Johanna Heikint. (1855)
Karstulan Vahangankylästä

-Ala-Kolu jaettu n. 1863:

Mannila

- Aprami Apraminp. nuoremman veli
Ala-Kolusta
1. Hermannin Apraminpoika (1833) 1863-
pso Maria Matintytär (1838) Soinin Pirttimäestä

- Ala-Kolu jaettu uudelleen 1868:

1. Antti Kustaanpoika (1823) Lehtimäen Huutoniemestä/Pellonkynnäs
1868-1882
pso Leena Iisakintytär (1819)
Hangonmäestä
edellisen poika
2. Kalle Antinpoika (1856) 1882-
pso Amalia Juhontytär (1868) Soinin Leppäsestä

Ylä-Kolunsarka

Aluksi torppana 1790-luvun alusta lähtien, itsenäistyi 1812.

- Heikki Matinp. poika Kolunsarasta
1. Yrjö Heikinpoika (1760) 1792-1833
pso Maria Juhontytär (1760) Soinin Vähälaukkosesta
edellisen poika
  2. Johannes Yrjönpoika (1786)1833-1842
pso Maria Kustaantytär (1794)
Lehtimäen Lipposesta
2.pso Maria Heikintytär Viitala (1797)
Keuruulta, leskiemäntänä 1842-1856
edellisen poika
  3. Juho Johanneksenp. (1819) 1856-1883

- pso Loviisa Juhontytär (1826)
Soinin Mäkelästä
edellisen poika
4. Heikki Juhonpoika (1846) 1883-
pso Miina Erkintytär (1846)
Ähtärin Tempakasta

Ylä-Kolu jaettu n. 1883: **Kivekäs**

- Edellisen veli Ylä-Kolusta
1. Kalle Juhonpoika (1847) 1883-
pso Loviisa Kallentytär (1859)
Ähtärin Mikkolan Putkisuolta

Ähtärin Ähtärinkylä **No:16 Hangonmäki**

Aluksi Kolunsaran torppana 1750-
luvulta alkaen. Talo perustettu 1839.

1. Heikki Matinpöika (1729)
Kolunsarasta. 1753-1756 →
Kolunsarkaan isännäksi
pso Maria Heikintytär (1731)
2. pso Liisa Matintytär (1742) Ähtärin
Ollikkalasta
edellisen veli
2. Erkki Matinpöika ((1731) 1760-1801
pso Liisa Juhont. (1743) Ähtärin
Moksusta
edellisen poika
3. Iisakki Erkinpöika (1779) 1801-1838
pso Maria Heikint. (1784) Ähtärin
Riihimäestä
edellisen poika
4. Erkki Iisakinpöika (1813) 1838-1885
pso Maria Kaapont. (1824) Ähtärin
Talvitietä
5. Kalle Antinpöika (1856) Lehtimäen
Pellonkyntäältä (vrt Kolunsarka)
1885-1889
Amalia Juhont. (1868) Soinin
Leppäsestä
6. Heikki Matinp. (1828) Soinin
Rantalasta
1889-1898
pso Maria Erkint. (1834) Soinin
Löytömäestä

- edellisen poika
7. Nikolai Heikinpöika (1864)1898-
pso Maria Joosefint. (1864) Lehtimäen
Aholasta

No:17 Salmi

Aluksi Kolunsaran torppa n. vuodesta
1820 lähtien. Talo perustettu 1845.

1. Matti Matinpöika (Karstulasta)
1820-1845
pso Leena Heikint. Kolunsarasta
edellisen vävy
2. Johannes Kustaanpöika (1813) Töysän
Ojanperästä 1845-1886
pso Anna Matintytär (1814)

- Talo siirtyi aluksi Hermannin Ollikkalan
ja 1800-luvun loppuvuosina metsäyhtiö
Rosenlewin omistukseen

Lehtimäen Liponkylä **No:10 Leikkari**

Aluksi Källin torppana 1780-luvulta
alkaen. Talo perustettu 1807.

1. Matti Matinpöika Orre (1749) (isä
ruutusotilas Matti Orre) 1780-1800
pso Sofia Matintytär (1742)
edellisen poika
2. Heikki Matinpöika (1774) 1800-1842
pso Liisa Yrjönt. (1785) Ylä-Kolusta
edellisen poika
3. Juho Heikinpöika (1811) 1842-1847
pso Liisa Heikint. (1814) Lehtimäen
Jokiaholta, leskiemäntänä 1847-1865
edellisen poika
4. Juho Juhonpöika (1843) 1865-1897
pso Serafia Matint. (1845) Lehtimäen
Rantalasta

-Talo jaettu n. 1897 edellisten poikien,
Juhon (1873) ja Kallen (1871) kesken

Liite 2: Torpat ja niiden asukkaat vuoteen 1900

Luetteloon on kerätty tiedot ennen vuotta 1890 asutetuista torpansavuista, sekä niiden ”isäntäpariskunnista”. Luettelossa esiintyvien torppien lisäksi alueella oli lukuisia mökkejä, joilla ei lähteissä ollut erillistä nimeä. Näiden asuntojen tietoja ei ole kerätty luetteloon.

Soinin Kukonkylä No:1

Viitala

1. Kustaa Erkinpoika (1823) Kukosta 1852-1873
pso Johanna Erkintytär (1831)
Lehtimäen Kankaanpäästä

Puiras

1. Juho Taavinpoika (1825) Lehtimäen Roposesta 1851-1872
pso Loviisa Erkintytär (1831) Kukosta
-Puiras talonosana 1880-luvulta alkaen

Kiviaho

1. Heikki Kaaponpoika (1813)
Haapala/Uusitalo 1842-1853
pso Liisa Pietarintytär (1809) Soinin Pahkamäestä
edellisen poika
2. Juha Heikinpoika (1835) 1856-
pso Anna Antintytär (1835)
Lehtimäen Katosniemestä

Tuppula

1. Matti Ullanpoika (1836) Soinista 1873-
pso Maria Lindroos (1842) Lehtimäeltä

Rajala

1. Heikki Matinpöika (1856) Lehtimäen Taipaleenahosta 1882-
pso Heta Heikintytär (1850)
Kantolasta

Puro

1. Eero Marianpoika (1840) Uusitalosta 1883-
pso Loviisa Iisakintytär (1841)
Laasasenahosta

No:2

Hietala

1. Kustaa Heikinpoika Hautakangas (1821) 1853-1873
pso Eeva Matintytär Mäkelä (1817)
2. Erkki Heikinpoika (1831) Ähtärin Huikurista 1873-
pso Reetta Loviisa Matintytär (1831)
Lehtimäen Muurilasta

Kuoppala

1. Kustaa Heikinpoika (1842) Källistä 1867-
pso Sanna Matintytär (1845)
Soinin Pahkamäestä

Mikonaho

1. Hermann Kustaanpoika (1826)
Lehtimäen Huutoniemestä, 1872-1887
pso Maria Erkintytär (1819)
Lehtimäen Mattisesta
edellisen poika
2. Eliel Hermanninpoika (1856) 1887-
pso Manta Jaakontytär Hankaniemi (1863)
-Mikonaho epävirallisena talonosana
1880-luvulta alkaen

Tyrämäki

1. Jaakko Hermanninpoika Kytölä (1837) Lehtimäeltä 1870-1875
pso Maria Heikintytär (1841)
Lehtimäen Fagerkullasta
2. Salomon Liisanpoika (1835) Ilmajoen Peuralasta 1876-1886
pso Maria Matintytär (1831)
Karstulan Vahangalta
3. Jaakko Jaakonpoika (1852)
Lehtimäen Leskisestä 1888-
pso Amanda Kustaantytär (1856)
Lehtimäen Hintsasta

Talvitie

1. Kristian Matinpöika (1841) Lehtimäen Jylhästä 1873-1883 (Vrt. no: 22/Mäenpää)

- psö Sefyrina Taavetintytär (1849)
Ähtärin Teivaanmäestä
- Aleksi Heikinpoika (1855) Lehtimäen
Mattisen Ylituvasta 1883-
psö Kaisa Heikintytär (1850)
Lehtimäen Katosniemestä

No:3

Heikinmäki

- Heikki Erkinpoika (1799) Haapalasta
1841-
psö Liisa Matintytär (1799) Kukosta
edellisen poika
- Matti Heikinpoika (1828) 1858-1892
psö Anna Kaapontytär (1830)
Koivulasta
edellisen poika
- Kristian Matinpöika (1854) 1892-
psö Matilda Matintytär (1855)
Mäkelästä

Nevanperä/Nevala

- Juho Markuksenpoika Vehkamäki
(1813) Alajärveltä 1848-1866
psö Anna Matintytär (1798) Soinin
Honkolasta
edellisen poika
- Kustaa Juhonpoika (1835) 1866-
psö Johanna Juhontytär (1848)
Soinin Juvinahosta

Rasinaho

- Matti Iisakinpoika (1793) Soinin
Ollikaisesta 1834-1866
psö Reetta Joosefintytär (1801)
Soinin Mäkelästä
edellisen poika
- Heikki Matinpöika (1828) 1866-1887
psö Maria Heikintytär (1825)
Haapalasta/ Heikinmäki
edellisen poika
- Heikki Heikinpoika (1858) 1887-
psö Wilhelmiina Matintytär (1859)
Laasalan Kotimäestä

Soidinmäki

- Juho Apraminpoika (1825)
Myllymäestä 1857-1890

- psö Sefyrina Erkintytär (1831)
Soinin Vähälehdosta
edellisen poika
- Heikki Juhonpoika (1861) 1890-
psö Johanna Ristont. (1872) Syrjälästä

Kallio

- Kalle Juhonpoika Kukosta (1842)
1881-1887
psö Loviisa Heikintytär (1840)
Kantolasta
Loviisan 2. psö
- Erkki Heikinpoika (1831) Ähtäristä
1891-

Haarala

- Kristian Timonpoika Haapalasta 1885-
psö Selma Antint. (1859) Karstulasta

Kokkokangas

- Kristian Juhonpoika (1851) Mäkelästä
1881-
psö Maija Heikint. (1848) Valkeisesta

Hauta-aho

- Kalle Matinpöika Mäkelästä 1887-
psö Sehverina Heikint. (1851)
Lehtimäen Kivimäestä

No:4

Jousmäki

- Kalle Heikinpoika (1827) Ylätalosta
1855-1882
psö Johanna Matintytär (1831) Soinin
Honkolasta
edellisen poika
- Kalle Kallenpoika (1858) 1882-
psö Johanna Heikintytär (1860)
Seppälästä/Ketola

Harju

- Arvi Heikinpoika (1838) Ylätalosta
1859-1862
- Taneli Heikinpoika (1827) 1863-1896
psö Vilhelmiina Erkintytär (1835)
Laasalan Takalasta
edellisen poika
- Nikolai Tanelinpoika (1873) 1896-
psö Hulda Rintämäki (1883) Töysästä

No:5**Myllyaho**

1. Heikki Apraminpoika (1806)
Lehtimäen Suosalosta 1836-1855
pso Maija Heikint. (1810) Lehtimäeltä
edellisen poika
2. Vilhelmi Heikinpoika (1835)
1855-1886
pso Vilhelmiina Hermannint. (1838)
Ähtäristä
edellisen poika
3. Hermannin Vilhelminpoika (1861)
1886-
pso Tilda Juhont. Aho (1870)
- 1870-luvulta alkaen Isomäen
omistuksessa

Mäenpää

1. Heikki Antinpoika (1792) Koivulasta
1833-1848
pso Reetta Heikintytär (1798) Soinin
Huosianmäestä
2. Aaro Antinpoika (1823) Vakkurista
1850-1880
pso Anna Heikint. (1823) Ylätalosta
edellisen poika
3. Kalle Aaronpoika (1855) 1880-
pso Johanna Heikintytär (1850)
Soinin Parviaisesta

Sillanpää

1. Kustaa Heikinpoika (1847)
Lehtimäen Hautakankaalta 1877-1892
pso Maria Heikintytär (1851)
Seppälän Pienimäestä
edellisen vävy
2. Heikki Kustaanpoika (1872) Ähtärin
Rasinahosta 1892-
pso Anna Kustaantytär (1872)

Ketola

1. Heikki Heikinpoika (1831) Seppälästä
1876-
pso Maija Heikintytär (1831) Soinin
Löytömäestä
2.pso Brita Iisakintytär (1834) Soinin
Löytömäestä

Korpi

1. Antti Erkinpoika (1825)
Akonniemestä 1874-1895
pso Susanna Matintytär (1821)

Hakala

1. Erkki Jaakonpoika Lillhöök (1853)
Alajärveltä 1887-1894
pso Maija Kallent. (1855) Jousmäestä
2. Juho Juhonpoika Alatalosta (1872)
1894-
pso Loviisa Heikint. (1875) Ylätalosta

No:6**Autio**

1. Hermannin Erkinpoika (1803)
Myllymäestä 1833-1854
pso Maria Heikint. Kantolasta (1809)
edellisen poika
2. Hermannin Hermanninpoika (1830)
1854-1874
Maria Kustaantytär (1833) Lehtimäen
Autiosta
3. Kalle Matinpoika (1850) Soinin
Mäkelästä 1874-
pso Sehverina Heikintytär Lehtimäen
Kivimäestä

Soidinniemi

1. Juho Heikinpoika (1843) Valkeisesta
1888-
pso Henriikka Antintytär (1838) Soinin
Jokelasta

No:7**Kankaanpää**

1. Herman Marianpoika (1844)
Lehtimäen Pekonniemestä 1877-
pso Reetta Reetantytär (1844) Soinin
Laukkosesta

No:8**Saari**

1. Kalle Heikinpoika (1845) Teerimäestä
1877-1888
pso Vilhelmiina Kallentytär (1844)

- Kantolasta
2. Juho Kallenpoika Jousmäki (1865)
1888-
pso Sanna Antint. (1862) Karstulasta

No:10

Alapiha/Nuutinmäki

1. Juha Joosefinpoika (1812) Mäkelästä
1848-1877
pso Anna Erkint. (1822) Soinin
Keisalasta
edellisen poika
2. Matti Juhanpoika (1848) 1877-1894
pso Sehverina Juhant. (1846) Soinin
Mäkelästä
3. Albanus Eliaanpoika (1864) Soinin
Sauramäestä 1894-
pso Johanna Juhontytär (1862) Soinin
Vakkurista

Kierrosmäki

1. Juho Matinpöika (1831) Soinin
Palomäestä 1852-1892
pso Anna Taavintytär (1822) Soinin
Isokytästä
edellisen poika
2. Vilhelmi Juhonpoika (1860) 1892-
pso Henrika Kustaant. (1865)
Mäkelästä

Sivula

1. Kristian Juhonpoika (1856) Alapihasta
1887-
pso Hanna Matintytär (1852)
Mäkelästä

No:11

Riita-aho

1. Herman Heikinpoika Stör (1824)
Soinista 1853-1873
pso Heta Juhont. (1820) Sippolasta
2. Juho Antinpoika (1860) Soinin
Vähälehdosta 1886-
pso Maria Heikintytär (1862)

Ranta-aho

1. Jaakko Matinpöika Åkerman (1815)
Lappajärveltä 1877-1896

- pso Wilhelmiina Taavintytär (1832)
Soinin Mäntyahosta
2. Julius Heikinpoika (1851) Ähtärin
Kivijärvenkylän Sauramäestä 1896-
pso Eveliina Kallent. (1856) Makkola
Ähtäristä

Perälä

1. Heikki Heikinpoika (1847) Sippolasta
1878-
pso Helena Antintytär (1844) Karstulasta

Sivula

1. Matti Fredrikinpoika (1841)
Iirosta/Leppämäki 1879-
pso Maria Simontytär (1847)
Mustikkamäestä

No:12

Eteläaho

1. Kustaa Kustaanpoika (1814) Lehti-
mäen Hernesmaasta 1842-1867
pso Maria Erkintytär (1814)
Myllymäestä
-Torppana uudelleen 1882 alkaen,
tuolloin Akonniemen alla
edellisen poika
2. Kalle Kustaanpoika 1882-
pso Johanna Antint. (1852) Lehtimäen
Aholasta

Syrjälä

1. Juha Erkinpoika (1825) Kolunsaran
Erkkilästä 1852-
pso Loviisa Antint. (1834) Jousmäestä
- 1890-luvulta torppaa asutaan kahtena
taloutena: edellisen poika
2. Risto Juhanpoika (1851) 1896-
pso Henrika Heikint. (1846) Ylätalosta

Pohjola

1. Aprami Mikonpoika (1841)
Isostamäestä 1867-
pso Sefyrina Antint.(1847) Jousmäestä

No:13

Lima-aho

1. Kristian Apraminpoika (1857) Soinin

Katajamäestä 1886-
pso Johanna Juhantytär (1851)
Ollikaisesta

No:14

Pienimäki

1. Heikki Juhonpoika (1824) Pieni-
Halla-ahosta 1855-1859
pso Kaisa Heikint. (1827) Seppälästä
Kaisan 2. pso
2. Aprami Apraminpoika (1843)
Akonniemestä 1865-

Luoma

1. Juho Heikinpoika (1840) Seppälästä
1863-
pso Johanna Juhont. (1840) Soinin
Pahkamäestä

Pitkäaho

1. Juha Erkinpoika (1827)
pso Kaisa (1852)
2. Kalle Erkinpoika (1855)
Hangonmäestä 1886-
pso Ida Serafia Kallent. (1861)
Multialta
3. Juha Erkinp. (1827) Kukosta
pso Kaisa Matint. (1852) Lehtimäen
Kurkikankaalta

No:16

Rasinmäki

1. Taneli Heikinpoika Ylätalosta (1824)
1853-1883
pso Ulrika Heikint. (1827) Leikkarista
2. Herman Apraminpoika (1850)
Lehtimäen Suosalosta 1884-
pso Miina Heikintytär (1847)
Lehtimäen Jokiaholta

Kannusmäki

1. Juho Kustaanpoika (1825) Hintsasta
1857-1868
pso Anna Hermannint. (1832)
Leikkarista
2. Antti Erkinpoika (1825)
Akonniemestä 1870-
pso Susanna Matint. (1821) Kantolasta

Kujala

1. Lasimestari Juho Erkinpoika (1826)
Akonniemestä 1848-1868
pso Reetta Olavint. (1824)
Lehtimäen Mattisesta

Eteläaho

Katso No:12

Koivulanaho

1. Juha Juhonpoika (1862) 1891-
pso Maria Juhont. (1859)
Laasasenahon Mäenpäästä

No:17

Myllyaho

Katso No:5

Ruismäki

1. Kalle Erkinpoika (1855)
Hangonmäestä 1883-1886
pso Ida Serafia Kallent. (1861)
Multialta
2. Erkki Heikinpoika (1868) Ähtärin
Mytkäniemestä 1890-
pso Hilda Juhont. (1870) Jousmäestä

Mustamäki

1. Hermannin Kustaanpoika (1843)
Teerimäestä 1878-1884
pso Johanna Matint. (1848) Soinin
Huosianmäestä
2. Kristian Kaaponpoika (1851)
Alatalosta 1884-
pso Selma Kallent. (1861) Jousmäestä

Saari/Ahola

1. Elias Kaisanpoika (1841) Ähtärin
Murtoniemestä 1874-
pso Katariina Kaapont. (1846)
Alatalosta

No:19

Isoaho

1. Aprami Iisakinpoika (1816)
Hangonmäestä 1856-1878
pso Katariina Erkin. (1821) Soinin

Rasinmäestä

Lähteenmäki

1. Kalle Marianpoika Jousmäestä 1885-
pso Maria Kustaant. (1864)
Mäenpäästä (Pieni Halla-aho)

Viitamäki/Kangasniemi

1. Aleksanteri Kustaanpoika
Soinin Pahkamäestä 1886-1893
pso Maria Erkint. (1856) Haapalasta
2. Kristian Matinpöika (1841)
Lehtimäen Jylhästä 1893-
pso Riina Taavetintytär (1849)
Ähtärin Teivaanmäestä

No:21

Järvenpää

1. Juho Heikinpoika (1843) Valkeisesta
pso Henrika Antint. (1837) Jokelasta

No:22

Mäenpää

1. Juho Jeremiaanpoika (1805)
Haukilehdosta 1846-1874
pso Reetta Apramint. (1823)
Lehtimäen Suosalosta
2. Kristian Matinpöika (1841) Lehtimäen
Jylhästä 1874-1892
pso Sefyrina Taavetint. (1849) Ähtärin
Teivaanmäestä

No:23

Jussila

1. Juho Erkinpoika (1827) Kukosta
1863-1883
pso Helena Joosefint. (1831)
Soinin Mäkelästä
2. Kalle Heikinpoika (1841) Kantolasta
pso Maria Heikint. (1846) Halla-
ahosta

Lehtimäen Liponkylä No:10

Männikkö

1. Kustaa Apraminpoika (1846)
Akonniemestä

pso Loviisa Erkint. (1848) Lehtimäen
Jokiaholta

Mansikka-aho

1. Kalle Heikinpoika Alatalon
Myllyahosta 1878-
pso Sefyrina Topiaksent. (1849)
Lehtimäen Roposesta
2. Kalle Juhonpoika (1856) Leikkarista
1887-
Tilda Kallent. (1857) Seppälästä

Niemenaho

1. Heikki Heikinpoika (1843) Alatalon
Myllyahosta 1872-
pso Maria Apramint. (1844)
Haukilehdosta

Soinin Liponkylä No:12

Erkkilä

1. Erkki Yrjönpöika (1787) Yläkolusta
1827-1860
pso Maria Yrjönt. (1789) Lehtimäen
Soukanmäeltä

Autioaho

1. Aprami Iisakinpoika (1809) Soinin
Ollikaisesta 1861-1885
pso Anna Taavetint. (1823) Soinin
Pirttimäestä
2. Kalle Hermanninpoika Mannilasta
1886-
pso Loviisa Emanuelint. (1859)
Lehtimäen Ruokosesta

Lamminaho

1. Kalle Apraminpoika (1856) Ähtärin
Aholasta 1881-1994
pso Matilda Loviisant. (1857)
Hangonmäestä

Mattila

1. Herman Johanneksenpoika (1863)
Ylä-Kolusta 1886-
pso Hanna Juhont. (1863) Soinin
Raitamäestä

Poikkela

1. Kustaa Heikinpoika (1864) Soinin
Löytömäeltä 1887-
pso Edla Matint. (1867) Haapalasta

Ähtärin Ähtärinkylä No:16**Lähdeaho**

1. Herman Heikinpoika (1852) Ähtärin
Peräahosta 1882-
pso Loviisa Erkint. (1850)
Hangonmäestä

Lehtonen

1. Kalle Juhonpoika (1856) Ähtärin
Talvitieltä 1883-
pso Selma Heikint. (1861) Soinin
Rantalasta

Isomäki/Kumpula

1. Kristian Heikinpoika (1854) Soinin
Rantalasta 1882-
pso Selma Johanneksent. (1857) Ylä-
Kolusta

No: 17**Kannusmäki**

1. Herman Heikinpoika Lehtimäeltä
1856-1873
pso Loviisa Heikint. Lehtimäeltä